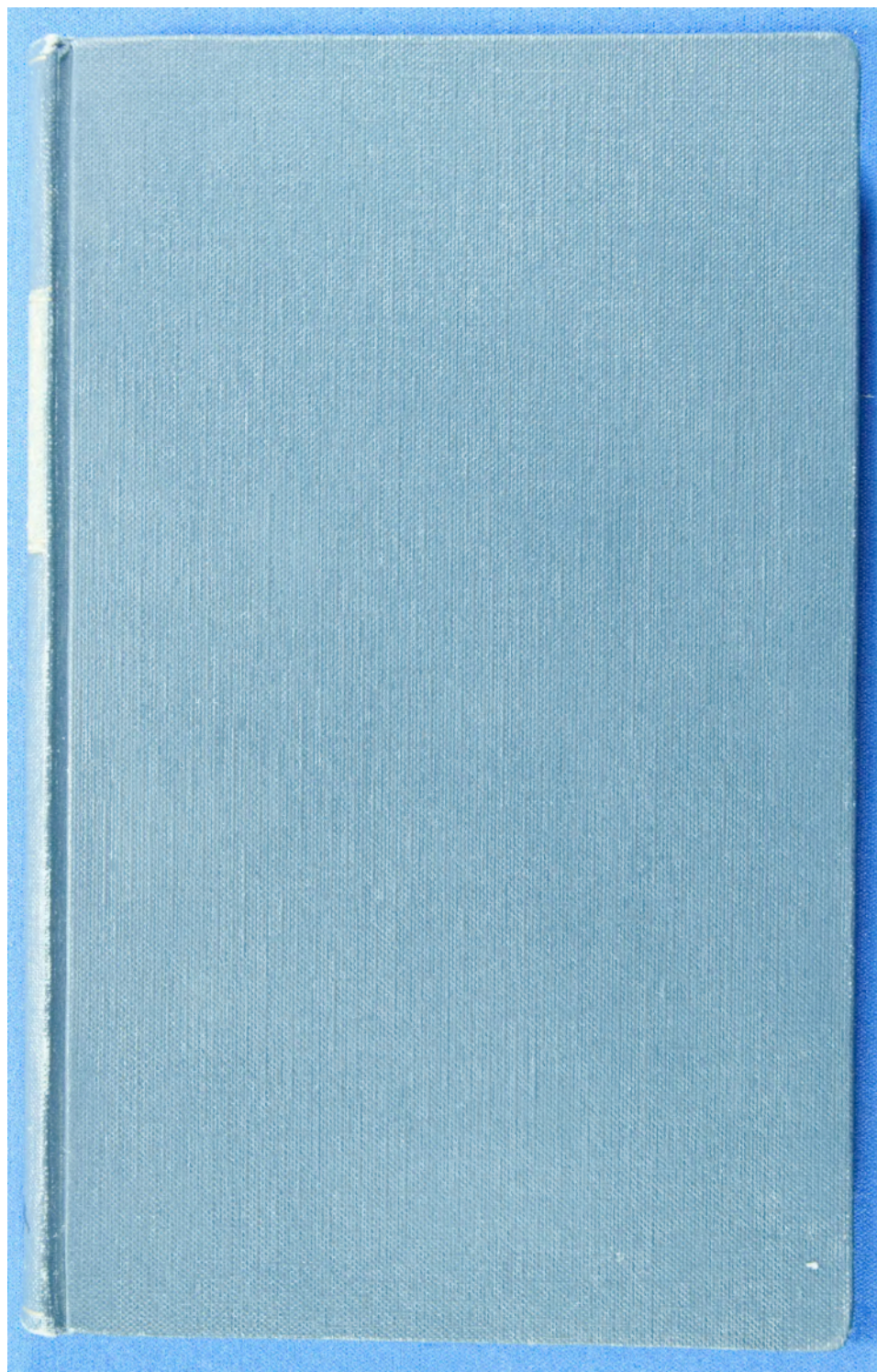

LARS LEVI LÆSTADIUS.

EN KYRKLIG TIDSBILD

AF

J. A. ENGLUND.

(Aftryck ur Teologisk Tidskrift).

UPSALA, ED. BERLING. 1876.

Lars Levi Læstadius.

En kyrklig tidsbild ¹⁾.

Inledning.

Till de mest egendomliga och märkvärdiga företeelser inom något kyrkosamfund hörer utan tvifvel den lika vidt omfattande som genomgripande andeliga rörelse, hvilken framkallades genom den mans lärareverksamhet, hvars lefnadsteckning vi härmed lägga under läsarens ögon. Nedbrytande i sin väg gamla sedvänjor och åsikter, gamla oseder och hemsynder, andelig tröghet och köttsligt kristendomshat, religiös otro och indifferentism, gick denna rörelse fram, oemotståndlig till sin kraft och besynnerlig till sina former, hvilka hos mängen kristendomens vän väcka en förväning, blandad med tvifvel om det tillbörliga i de samma. Ännu sedan grafven slutit sig öfver den mans stoft, hvars predikan var det hufvudsakliga medel, hvarigenom denna hvaltning ästadkoms, har densamma, om än dess högsta svallvågor lagt sig, bibehållit sin egendomlighet, huru mycket den än i några sina förgreningar må hafva förlorat af sin religiöst-sedliga karaktär. Denna utomordentliga rörelse på det kyrkliga området erhöll vid sin början och behåller ännu ett skaplygne, hvarigenom den intager ett eget rum ibland kyrkliga lifsytringar, om det än icke kan förnekas, att hos den samma finnas åtskilliga släktdrag, som erinra om andra företeelser inom samma viktiga område. Det är naturligt, att då en andelig folkrörelse uppkommer, kan denna ej undgå att mäktigt beröra folklynnets och uppröra detta ifrån grunden, hvarigenom rörelsen får helt egna yttringar och en

¹⁾ Såsom källor hafva af förf. blifvit anlitade Lars Levi Læstadius tidning: *Ens ropandes röst*. Se Lappmarkens herdaminne af J. Grape. Se. biografiskt lexikon. Petri Læstadius journal, Akianders historia om de andliga rörelserna i Finland, officiella handlingar m. m. För öfrigt må nämnas, att skildringen af læstadianismen är till en icke ringa del grundad på dels personlig kännedom, dels meddelanden af «læstadianer» och personer, som befinna sig i närheten af den læstadianska rörelsens brännpunkter.

egen färg, likasom strömmen, då dess vågor gå högt, rör upp bottenens sand och derigenom erhåller en färg, motsvarande beskaffenheten af det jordlager, som han sköljer. Men hos ifrågavarande kyrkliga företeelse visar sig en egendomlighet, som är mycket sällspord. Icke en utan flere sidor äro här egnade att väcka det intresse, som alltid framkallas af hvad som faller mera eller mindre långt utom lifvets vanliga företeelser.

Det synes derföre vara skäl att göra denna märkvärdiga lifsyttning inom vår svenska kyrka till föremål för en skildring. Denna skildring gör anspråk på *en* förtjenst, opartiskhetens. Stälda helt och hållet utom den strid, som »det læstadianska läseriet» framkallat och ännu framkallar, vilja vi, med syfte mål att i allt följa sanningen troget i spåren, framställa denna andliga rörelse till dess uppkomst och utveckling. Dervid skall så väl å ena sidan det i religiöst-moraliskt hänseende fruktbringande i sjelfva rörelsen, som å andra sidan den skefhet och förvändhet, hvarmed hon var behäftad, läggas i dagen. Och emedan den s. k. læstadianismen äfven på vår tid är af stort intresse, om än den samma efter den ovanlige mans död, som gifvit denna riktning inom kyrkan sitt namn, förlorat i dogmatisk bestämdhet och blifvit sväfvande emellan skilda läromeningar, oklara som deras religiösa åskådning, hvilka uttala dem — ett förhållande, som icke kunnat utöfva ett helsosamt inflytande på karaktären hos denna riktning — skall denna till sin nuvarande beskaffenhet i några hufvuddrag framställas. Huru denna i grunden glädjande, om än förunderliga kyrkliga lifsrörelse icke långt ifrån sin början fick en sorgligt ryktbar sidogren i den fanatiska Kautokeinosekten, äfvensom huru den i våra dagar i Finland omsatt sig i den besynnerliga Hikkmi-sekten, skall i korthet framställas, så långt författarens kännedom härom sträcker sig.

Men hvad vi komma att teckna synes oss lämpa sig till en tafla, omkring hvilken Læstadii egen lefvernesbeskrifning utgör ramen. Vi anse oss härtill hafva så mycket större skäl, som denne man ej blott gaf anledning till rörelsens uppkomst utan äfven alltintill sitt fränfalle utöfvade ett så afgörande inflytande derpå, att den i viss mening koncentrerades i hans person. »Det læstadianska läseriet» och Læstadii presterliga verksamhet kunde nästan sägas sammanfalla till ett, så länge den ovan-

lige mannen lefde. Det ligger ock i sakens natur, att då en religiös hvalfvning framkallas genom en person, utrustad med de andens och naturens gåfvor, att han förmår behålla ledningen af de krafter, som kommit i verksamhet, måste alltid denna personlighet till en väsentlig grad afspegla sig i rörelsens karaktär. Men när så är förhållandet, är det nödvändigt att noga lära känna denna personlighet, om man skall få ett rätt begrepp om de andeliga förhållanden, som uppkommo genom hans verksamhet och ordnade sig under hans ledning. Att i Læstadii lefnadsteckning inpassa en redogörelse för den læstadianska rörelsen, sådan den var under den tid han sjelf var i tillfälle att omedelbart ingripa med sin ovanliga andekraft, kan således icke vara annat än i sin ordning. Heldre kan det sättas i fråga, huruvida inom denna biografi finnes berättigad plats för teckningen af denna kyrkliga företeelse, sedan den efter den ledande personlighetens försvinnande från skådeplatsen, åtminstone hvarest säker ledning saknats, förlorat mycket af hvad som just utgjort företeelsens förnämsta värde. Men att sådana personligheter icke upphört att verka derföre att de här upphört att lefva, bevisar sig äfven genom sjelfva sättet för urartandet af den sak, för hvilken de lefvat och kämpat. En sådan förändring påminner alltid om arten af det, som urartat, och ingen förvildning kan utplåna spåren af beskaffenheten hos det lif, som sålunda omformat sig. Men den som förut så mäktigt inverkat på det förhållande, som inträdt i en ny och förändrad form, måste således medelbarligen inverka på denna senare. Man kan också mycket väl i Læstadii eget sätt att verka upptäcka en nyckel till de efter hans död ombildade och förvildade grenarne af læstadianismen. Hos honom finner man väl icke skulden, men åtminstone förklaringen till det delvisa urartandet af det religionsparti, som bär hans namn. I sjelfva verket måste således teckningen äfven af de yttersta förgreningarna af den religiösa riktning, som i Læstadii lärareverksamhet hade sin utgångspunkt, tillhöra hans lefvernesbeskrifning.

Af dessa orsaker är det, som vi i en biografisk teckning af den vidt bekante Lars Levi Læstadius infoga skildringen af den rörelse, som med väldiga böljeslag och nästan vidunderliga former gått fram genom Torne lappmark och efter hand trängde sig blott utom dennas utan ock långt utom Sveriges

gränser. Möjligen skall någon förebrå oss, att vi på åtskilliga ställen tillåtit oss en omständlighet, som kunnat undvikas. Vi svara, att det ovanliga hos de omständigheter, ibland hvilka han rörde sig, hafva öfverväldigat oss. Om uppfattningen hos läsaren är en annan, må det ursäktas författaren, som icke varit i tillfälle att lära känna någon annan än sin egen. Och härmed göra vi början med teckningen af den mans lefnad, som varit visst icke den störste men kanske den originelaste vår svenska kyrka haft att framvisa.

I.

Læstadii barndoms- och ungdomstid.

Långt uppe i Lappmarken fans i början af detta århundrade ett fattigt nybygge. Armodet var der bosatt, icke derföre att naturen mera här än på andra ställen i den bebodda delen af det lappländska höglandet nekade odlaren ersättning för hans flit och möda, utan emedan det i icke ringa mån saknades den ihärdiga arbetsförmåga och sannolikt äfven den omtänksamhet, utan hvilka jorden i dessa nordliga trakter oöfvekligt nekar att öppna sina näringskällor. Stället kallades då, såsom ännu i dag, Jäckvik. Beläget i Arjeplogs socken vid den stora sjön Hornafvans vestra ända, har det ett något ödsligt läge, icke långt från det höga, nästan öfver hela Pite lappmark synliga fjället Peljekaise, från hvilket stället skiljes af den vik, vid hvilken det senare ligger. Mycket dyster är den skildring af detta ställe, som man finner i Petrus Læstadii, den snillrike lapplandsmissionärens skrifter, hvilken i allmänhet så väl förstod att måla med pennan. Han kallar det «ett rysligt ställe» och trakten deromkring en «dödens bygd.» Enligt hans beskrifning är denna nejd lika ofruktbar om sommaren som hemskt ödslig om vintern. Det synes dock som den utmärkte skriftställarens lifliga fantasi i förening med under ungdomen mottagna beskrifningar på det djupa armod och elände, som här mött personer, med hvilka han genom blodets band på det närmaste var fästad, skulle hafva kommit honom att gifva en alltför mörk färg åt den tafsa, som han öfver Jäckvik upprullat. Många hafva väl misslyckats i sina försök att vinna sin utkomst, då de här uppslagit sina bopå-

lar såsom nybyggare, och stället har ofta ombytt invånare, men att detta misslyckande icke har sin orsak i nybyggets läge och naturbeskaffenhet, bevisar sig deraf, att välmågan nu är bofast derstädes. Jäckvik bebos nämligen på vår tid af Arjeplogs förmögnaste nybyggare.

Men så var icke förhållandet i århundradets början. På Jäckvik bodde då en man, som var en ibland de allra fattigaste af socknens befolkning. Och likväl hade denne en högre bildning, än som i allmänhet fallit på nybyggares lott. Född af en gammal prestsläkt, hvilken Arjeplogs pastor «allt ifrån Karl Gustafs tider till Adolf Fredriks tillhörde,» hade han i sin ungdom varit auskultant i Bergskollegium. Sedan han 1772 blifvit bergsfogde vid Nasafjälls silfververk, hade han efter flera års verksamhet såsom sådan lemnat denna föga afundsvärda befattning med 75 riksdalers lön för att försöka sig såsom nybyggare. Resultatet af försöket blef, såsom icke var svårt att förutse, den största fattigdom. Kampen med de svårigheter, som han utmanat, slutade med nederlag. Ett nytt försök gjordes, och af denna orsak hade han slagit sig ned som nybyggare i Jäckvik. Det var här han bodde år 1800. Enkling efter sitt första, under något lyckligare förhållanden ingångna äkteenskap, hade denne man, Karl Læstadius, femtio år gammal, till det tarfliga hemmet fört såsom maka en fattig fyratioårig nybyggaredotter, Anna Lisa Jansdotter. Af detta äkteuskap föddes den 10 januari år 1800 Lars Levi Læstadius. Om någonsin ett rikt och betydelsefullt lif börjat i armod och under tryckande yttre förhållanden, så var det utan tvifvel hans. Ut i en kall och usel stuga skådade han första gången dagsljuset, och för att blifva delaktig af det kyrkliga dopet bars han på modrens armar den långa och besvärliga vägen till presten, som bodde icke mindre än sex eller sju mil från Jäckvik. Det var icke med leende världen tog emot det barn, som sedan skulle så ofta le åt världen, men med det löje, som det med hat blandade verldsföraktet framkallar.

Tvänne vintrar bodde Lars Levi Læstadii föräldrar på detta ödsliga ställe. De flyttade derefter till ett beskedligt nybyggarefolk, som var bosatt en mil från Arjeplogs kyrkoplats, och det var i detta nybygge Lars Levi yngre, för den stora allmänheten kanske ännu mer kände broder Petrus föddes. Året derefter bosatte sig familjen på Arjeplogs kyrko-

plats för att pröfva samma djupa armod. Detta var makarnes följeslagare öfverallt; de kunde förändra boningsplats, men icke sin ekonomiska ställning, hvilken synes hafva nått eländets yttersta gräns. Att så är, visar sig tydligt af den yngre sonens skildring af förhållandet. «På den tiden», säger han, «voro alla nybyggare stadda i stor fattigdom, och de voro få, som kunde sägas hafva dagligt bröd. Deras barn uppfostrades i armod och fattigdom; men så föraktade och uttrasade som vi voro inga i socknen. Vi voro de ringaste ibland alla, oss ville ingen vidkännas något förhållande till, ty rikedom och granna kläder äga en underbar trollkraft så i lägre som högre kretsar.»

Det var under sådana förhållanden Lars Levi Læstadius tillbragte de första åren af sin lefnad. Till den fattigdom, som i sin dystraste skepnad var den dagliga gästen i föräldrahemmet, kom äfven en bristande enighet emellan makarna, ett förhållande, som naturligtvis måste göra hemmet ännu mera mörkt och otrefligt. Den ibland sönerna, hvars verksamhet inom kyrkan föranledt denna teckning, aflägger härom det ojäfaktigaste vitnesbörd. «Qvinnan», säger han om sin moder, «hade ett melankoliskt temperament, men mannen hade ett hetsigt temperament och utmärkte sig för glädtighet, qvicka upptåg och infall, men var derjämte, då han smakade spirituosa, utmärkt för elakt ölsinne, hvilket den ängsliga, för stilla ensamhet böjda qvinnan fick betala med bittra tårar; men aldrig hördes hon klaga, ty hon bar sitt kors med tålmod». Låg icke något solsken af jordisk lycka utbredt öfver Læstadius föräldrahem, så var der dock icke endast mörker. Det är nämligen en mycket ljus bild, som möter oss i den undergifna tro, som lifvade hans moder. Sin tunga jordiska lott bar hon med den undergifvenhet, hvaraf endast den är mäktig, som i Herren har sitt hjertas tröst och sin del. Hon var en i kristlig betydelse from qvinna.

Denna fromhet var icke utan inflytande på sonen, om än det dröjde länge, innan han på ett mera afgörande sätt ådagalade, att han riktat sin häg till hvad som är viktigast af allt i världen. Det är otvifvelaktigt, att den moderliga kärleken redan tidigt lade eviga lifvets ord på sonens hjerta och dermed sådde frön till lif och gudaktighet, hvilka visserligen under många år lågo dolda, men som omsider utvecklades och buro frukt.

Det var dock icke endast impulser till det goda och eftersträfvansvärda, som den sedan så märkvärdige mannen erhöi i föräldrahemmet. Man kan icke neka, att i hans uppträdande, helst under det sista skiftet af hans lif, framträder en fränstötande sträflhet, som nog litet liknar den kärlek, hvilken fördrager allting. Det är högst troligt, att man till icke ringa grad har att söka orsaken härtill i de missförhållanden, som ägde rum i hemmet, och som obehagligt måste inverka på den liflige gossen. Hvad som synes vara utom allt tvifvel är, att den utomordentliga fattigdom och deraf följande torftighet i möblering och ekipering, som redan från den späda åldern mötte barnets blick, i hög grad bidrog att hos mannen framkalla ett cyniskt världsförakt och göra honom fiendtlig mot icke blott beqvämlighet, som af honom förvexlades med lyx och fäfänglighet, utan till en viss grad äfven renlighet. Om än ungdomens torftighet och mannaårens försakelser i förening med naturliga anlag i detta hänseende utöfvade ett omisskänligt inflytande, så kan denna riktning åtminstone fullt ut lika mycket tillskrifvas föräldrahemmets beskaffenhet. Det torde väl här såsom i så många andra fall erkännas, att karaktärsbildningens starkaste rotskott just äro de, som tränga längst ned, ned till den späda barnåldern, då intrycken af den omgifvande världen lättast emottagas och trognast förvaras.

Læstadius stannade visserligen ej under hela sin barndomstid i det hem, som var egnadt att gifva honom förutnämnda, något dystra och af en sann gudsfruktan visst icke motiverade riktning. Men han hade hunnit till en ålder af åtta år, innan det otrefliga och utfattiga hemmet utbyttes emot ett i de flesta afseenden bättre. Grunden till hvad han sedan kallade det andeliga hatet till världen var lagd. Han hade fått den smak för kärflhet i sätt och simpelhet i lefnadsvanor, hvilka i en framtid skulle göra honom mycket mera originel än älskvärd.

Det nya hem, till hvilket den unge Lars Levi jämte sin broder Petrus förflyttades, var en prestgård, belägen högst opp i Lule lappmark. Den fattige nybyggaren i Arjeplog hade i sitt förra äktenskap haft en son, Karl Erik Læstadius, som 1808 var komminister i Jockmocks lappmarks pastorat med station i Qvickjocks annexförsamling. Denne har af några

blifvit ansedd för den rikast begåfvade af de tre bröderna, ehuru hans namn för den stora allmänheten är helt och hållet okänt, då deremot hela den vetenskapliga världen känner Lars Levi och hela den bildade svenska allmänheten räknar Petrus till en af sina framstående författare. Mycket äldre än sina halfbröder, hade han af fadren blifvit underhållen vid Pite skola, medan dennes omständigheter, ehuru knappa, icke ännu voro på något sätt beklagansvärda. Vid gymnasium och universitetet hade han hjälpt sig fram genom konditionerande. Under sin vistelse vid högskolan intog han ett mycket framstående rum i de studerandes krets. I synnerhet gjorde han sig känd för ovanliga anlag för filosofien. Benjamin Höjer, som, ehuru han icke ännu intagit någon filosofisk lärostol, vid denna tid öfverglänste alla andra inom fäderneslandet, hvilka egnade sig åt denna vetenskap, hade sökt förmå den unge mannen att stanna qvar vid universitetet i den filosofiska forskningens tjenst. Men Karl Erik Læstadius valde den presterliga banan i stället för den akademiska. Ett af motiverna var, att han ville så fort som möjligt komma i tillfälle att bispringa sina fattiga föräldrar, hvartill utsigterna voro större, om han blef prest. Efter att hafva blifvit filosofie doktor 1803 trädde han samma år i kyrkans tjenst och blef 1806 komminister i Qvickjock. Längre kom han ej på befördringens väg. Uppförd på förslag till Pite pastorat, dog han, innan utnämningen skedde. Genom brännskada, som han ådragit sig vid en kokning af lim, hade han fått sin helsa förstörd och afled i följd häraf i sin bästa ålder år 1817. «Alla som kände honom,» säger författaren till Svenska Lappmarkens herdaminne, «beundrade hans snille, värderade hans kunskaper och vetenskapliga bildning, högaktade hans ädla hjerta.» Han efterlemnade maka och barn i vilkor, så torftiga, att ett sammanskott af barmhertiga menniskor måste äga rum, för att freda familjen för den öfverhängande nöden.

Till denne sin halfbroder var det Lars Levi Læstadius flyttade, och af honom, till hvilken filosoferande norrländningar sågo upp såsom till en man med vetenskapliga anlag af första ordningen, var det som den sedan så märkvärdige religionsläraren, likasom hans broder Petrus, erhöilo sin första grundläggande bildning. Att denna skola var god, när fråga är om den allmänna bildningen, kan ej gerna betviflas. Hurudan

den var i religiöst hänseende, är svårare att säga, då den vetenskapligt bildade lärarens åsikter i detta hänseende icke äro för förf. bekanta.

Känt är deremot, att något kristligt allvar icke i barndomen framträdde hos den af lärjungarne, hvars lefnadsteckning nu framläggas. Märkvärdigt är dock, att redan i barnåren Lars Levi Læstadius ovanligt rörliga fantasi kretsade omkring andeliga föremål. Så såg han en gång i drömmen «en kvinna, som svettades blod för kristendomen. Denna åskådning, som hos drömmaren väckte en liflig sympati och en förunderligt hög känsla af vördnad och beundran», hade aldrig, enligt Læstadius egna ord, gått ur hans minne. «Men hvad det var för en kvinna, som svettades blod för kristendomen, det har icke ännu», skrifver han 1852, «blifvit klart för åskådaren.» Ett annat spel af den redan i barndomen så lifliga inbillningskraften nämnes med följande ord: «Likaledes kände förf. tidigt i barndomen en förunderlig liklukt i skogen, och denna liklukt förekom ofta. Att den verkligen var en andelig liklukt kan förf. sluta deraf, att han i drömmen ofta hade att göra med de döda, och dessa döda ansatte honom hårdt; men förf. fick en så förunderlig kraft att flyga högt öfver jorden, så att de döda icke kunde göra honom någon skada.» Dessa «åskådningar i drömmar» ansåg Læstadius sedermera «häntya på ett inre dödt tillstånd och innebära en aning, liklukten och fäktandet med de döda om den andeliga och eviga döden, flygandet, som befriade från dödsångsten, om en högre kraft.» Andeligt lif ansåg han sig dock sakna.

Det gifves också ingenting i Lars Levi Læstadius teckning af sin barndomstid, som antyder tillvaron af något sådant. Men att han deremot var en mycket yster pilt, visar sig af hans egna ord. Han säger sig hafva såsom gosse varit benägen för «spratt och skälmstycken» och derjämte så oförvägen, att «det var ett Guds under, att han icke bröt af sig armar och ben i rännbacken.» Men oaktadt den ysterhet, för hvilken den liflige gossen gjorde sig känd, visade sig redan tidigt, att det framgick en melankolisk åder under all hans ystra lefnadslust. Hans temperament synes hafva varit en blandning af fadrens och modrens. Sjelf yttrar han i detta hänseende: «Huruledes temperamentslyten fortplantas ifrån föräldrar till barn, har Lars Levi uti de senare åren fått erfara, när en

jämförelse blifvit gjord mellan hans och föräldrarnes temperament vid samma ålder. Han har nämligen ärfvt fadrens hetsiga temperament och modrens melankoliska.» Læstadius omtalar såsom ett bevis på det från modren ärfda grunddrag, som förefans i hans själsdanning, att han vid sexton års ålder en gång vid en lustbarhet skilde sig från sina ungdomsvänners lag och satte sig på ett afsides ställe, nedslagen, utan att han visste hvad som fattades honom, «ty,» säger han själf, «han var melankolisk. Hvad hade då hänt?» Denna fråga besvarar han själf sålunda: «Ack, han visste det icke själf, men 27 år derefter har han fått veta det.» Det synes påtagligt, att ehuru Læstadius låtit den hastiga förstämning, som vid detta tillfälle kom öfver honom, tjena såsom bevis på det melankoliska i hans temperament, så uppfattade han denna oförmodade öfvergång från lössläpt ysterhet till tungsint allvar tillika såsom en verkan af den förekommande nåden, hvarvid han tänkte sig denna verkan vid tillfället förmedlad genom ifrågavarande grunddrag i hans lynne. Att Læstadii uppfattning af saken var denna, synes tydligt framgå af dessa hans ord: «Det gifves knapt någon menniska, som icke någon gång i sin lefnad varit ängslig utan att veta hvarföre; men det är så få människor, som gifva akt på den hemliga rösten inifrån. När det skrifna ordet icke verkar någon besinning, så måste Guds ande omedelbarligen genom en inre röst väcka den säkre syndaren till eftertanke. Men äfven denna inre kallelse föraktas oftast af okunnighet om Guds andes nådeverkningar. Det har ofta hänt, att personer, som blifvit manade af den inre hemlighetsfulla rösten, ansett den för en aning om en stor olycka, som vore nära att inträffa. — — — Men icke har det kunnat falla dem in att tänka på att denna hemliga och oförklarliga ängslan, hvartill ingen yttre anledning finnes, måste vara en påminnelse af Guds ande att tänka på sin själs angelägenheter.»

Det allvar, som för en stund lade sig öfver Læstadii sinne, trängde icke in i hans innersta själslif. Det visade sig ej sedan under hans ungdomstid. «Den hemliga oro,» säger han själf, «som första gången påkom Lars Levi, glömdes snart.» Han synes hafva varit ett gladt världens barn, som lägrade sig åt det flygtiga skimmer, som spelade på ytan af lifvet, utan att hafva fått öga för det djupa allvar, som lifvet inne-

bär. Han lefde endast för denna världen, och den kärlek, som bodde i hans hjerta, var visserligen icke en himmelsk.

I Læstadii barndoms- och ungdomstid ingår icke så litet romantik. Med förkärlek sysselsätter han sig i sin avtobiografi med denna sida af sitt lif under denna tid. Häruti liknar han brodern Petrus, som också gerna beskriver romantiska episoder ur sitt lif, hvilka han tecknar med vida större finhet och elegans i stilen, men också med så mycket mindre människokänedom än brodern. Vi kunna icke här uppehålla oss med detta ämne, som för vårt uppgifna ändamål saknar all vikt, så många ord än Lars Levi Læstadius i sin lefvernesbeskrifning egnar sina ömma känslor i barndoms- och ungdomsåren. Så mycket vilja vi endast nämna, att hans barndoms- och första ungdomstid var fri från gröfre sedliga förvillelser.

Den 6 augusti 1816 reste de båda bröderna från Qvickjock till Hernösands gymnasium. Redan under sin gymnasitid började den äldre af dem att på allvar studera botaniken. I botaniskt intresse företog han sig redan 1819 en fotresa till Jemtland, hvarifrån han begaf sig till Trondhjem och vidare till Pite lappmark. Denna resa företogs med en kassa affemtio riksdaler. Sjelf vill han ej tillerkänna denna mödosamma färd de bästa bevekelsegrunder. «Detta svåra och för en fattig yngling högst vådliga företagande var egentligen icke ett tillfredställande blott af kunskapsbegäret, icke heller en föresats att göra det rätta för det rättas skull utan afseende på några förmåner; utan det var en plan att genom botaniken blifva känd i Upsala; det var en uträkning att genom botaniken blifva anammad af botanisterna uti evinnerliga hyddor.» Att motivet till Læstadii botaniska forskningar icke på hans dåvarande ståndpunkt kunde vara synnerligen rent, må väl vara. Hvar gifves i öfrigt det människohjerta, der handlingens innersta driffjädtrar äro absolut rena? Det lärer väl ingenstädes uppvälla någon sådan källa till mensklig verksamhet, som aldrig grumlas, aldrig skuggas. Hvem förblandar derför den klara källans vatten med den stinkande pölens? Att forskningsbegäret, hvad Læstadius än må säga om sina bevekelsegrunder i förevarande hänseende, redan tidigt förde honom till botaniken, är ovedersägligt, likasom att detsamma alldeles icke öfvergaf honom, sedan han icke i egentlig mening bodde i bo-

tanisternes hyddor. — Det är icke underligt, att sinne för naturforskning vaknade hos en yngling, som tillbragt sin barn-domstid i Qvickjock. Denna trakt har blifvit kallad nordens paradis, och det icke utan skäl. Naturen derstädes på en gång öfverväldigar och upplyfter genom sin storhet. Men det stora har förenat sig med det leende. De väldiga fjällspetsarne, de dels storartade, dels täcka vattenfallen, de många holmarne med sin friska grönska, de af bugtande stränder omslutna vattnen, den omväxling, som öfverallt möter i denna nejd, gör densamma till en af de skönaste i Norden. Det torde få antagas, att hos en sådan natur finnes en icke ringa impuls för ett vetenskapligt anlag, sådant det förefans hos Læstadius, att vända sig till naturens studium. Men det fanns en annan omständighet, som i vida högre grad var egnad att rikta hans håg till botanisk forskning. Det är icke blott för sin skönhet Qvickjock utmärker sig. Der finnes en vegetationens rikedom, som ingen så nordligt belägen trakt i hela världen torde hafva att uppvisa. Det är helt naturligt, att Læstadius med sitt forskningsbegär ville göra sig bekant med den sida af naturen, som redan för gossens blick framträdde i sådan rikedom i en trakt, der man i anseende till dess läge eljest hade haft anledning att vänta något torftigt i detta hänseende under allt det storartade och omväxlande i landets konfiguration. Tvifvelsutan har den undersköna Qvickjocksdalens rika flora märktigast af allt bidragit att locka Læstadius till att egna sig åt den vetenskap, som har den vegetativa världen till sitt föremål. Denna håg synes under hans gymnasitid hafva gjort sig mycket märkbart gällande. Om nu den böjelse, som han hade för denna gren af naturforskningen, var uppblandad med icke så ringa egennyttan och äregirighet, så lär det väl icke vara något förvånande, då han enligt sin egen bekännelse lefde utan någon lefvande tro och således saknade andeligt lif. Men det sätt, hvarpå han lade fram sina motiv i ungdomen, sedan denna tid låg bakom honom såsom ett aflägsset fordom och en annan ålder och andra vuer kommit lifvet att framträda i ett annat ljus, det bevisar ärligheten af hans uppträdande, redligheten af hans sträfvande. Læstadius var icke sällan under de senare åren skoningslös emot andra, och det var oftare lagens högsta skärpa än evangelii ljufviga mildhet, som låg på hans läppar. Det måste därför göra ett godt intryck på hvarje sanningens

vän att höra den ofta skoningslöse vara det i lika hög grad emot sig själf. Och det är förnämligast därför, som vi med Læstadii egenhändiga lefvernesbeskrifning för ögat hafva så länge uppehållit oss med hans första större steg på det botaniska studiets väg. Svårligen kan man påstå, att den man skonade sig själf, som vid omnämnandet af sin första större botaniska utflykt nedskrifvit sådana ord som dessa: »Botaniken, så oskyldig den synes, uppväcker dock sina gynnares passioner. Första gången ynglingen finner en ny växt hoppar äregirighetsdjervulen af glädje. Hvarför? Emedan han därför hoppas blifva känd af botanisterna, såsom den der upptäcker en ny art. Denne satan sporrade nu modet och kraften hos den lattige ynglingen att företaga en så äfventyrlig resa uti ett främmande land. Många gånger kom han likväl i beknip, då reskassan var så knapp, att han måste själf bära den tunga packningen. Likväl var det mången, som berömde denna ihärdighet och denna förmåga att underkasta sig så många besvärigheter och försakelser, och berömmet gjorde naturligtvis godt i kräfv.»

Læstadii redan vid denna tid uppkomna funderingar på en blifvande maka, i hvarje tänkandes ögon nog tidigt komma till lif, vilja vi förbigå, likasom allt hvad som berör hans lefnads erotik. Vi skulle icke utan hans egen förklaring kunnat förstå, huru en man med hans utmärkta förstånd och i många hänseenden skarpa blick har kunnat finna ändamålsenligt att i sin avtobiografi, intagen i en artikel om första anledningen till väckelserna i Torne lappmark, vidlyftigt behandla förhållanden, som icke synas der häfda sin plats. Men då man läser denna förklaring, blir det i någon mån klart, hvarför han så ofta låter framställningen vända sig omkring den jordiska kärleken i allmänhet och hans egen i synnerhet. Vi vilja låta honom själf framställa orsaken till detta besynnerliga förhållande. »Alla dessa kärlekshistorier», säger han, »skulle egentligen icke höra till ämnet om första anledningen till väckelserna i Torne lappmark, om icke förf., som redan ådragit sig de äkta lutheranernas hat, såsom varande i deras tanke en äkta skrymtare och jesuit, funnit sig nödsakad att söka de hemliga motiven till den sinnesstämning, som uppenbarat sig i handlingar, dem världen icke kan gilla. — — Så mycket kan nu författaren erinra sig af det förflutna och af det närva-

rande, att hjertat blifvit känsligt (sensibelt) eller känslömt i anledning af den äkta kärlekens intryck, hjertat har liksom blifvit mörkadt af kärleken d. v. s. det har blifvit känslöfullare, det har blifvit mera öppet eller ömtåligt för olika intryck af moraliska och omoraliska känslor; och ifrån denna hjertats ömtålighet (irritabilitas) hafva författarens predikningar upprunnit, som äro utförda i mångahanda liknelser, som haft en besynnerlig verkan på åhörarnes hjertan. Så vidt den äkta kärleken kan göra hjertat ömt, så vida kan den vara ett medel att uppväcka ömmare känslor. Hjertat kan derigenom blifva tillgängligt för ädlare känslor, det kan slutligen emottaga religiösa känslor, och så till vida kan äktenskapet uppfylla sin moraliska bestämmelse, om kärlekens ande kan bereda hjertat att emottaga den Helige Ande.» Denna förklaring, till både form och innehåll lika egendomlig som det förhållande, hvaröfver den är ämnad att sprida ljus, torde förekomma något oväntad af en man sådan som Læstadius. Men det var icke ovanligt, att han under ögonblickets inflytelse nedskref åtskilligt, som den mest skonsamma själfkritik skolat utmönstra, om den funnits. Men denna saknades understundom alldeles, i synnerhet då han behandlade dylika ämnen. Hans förklaring är dock på det hela taget tydlig, om den än i någon punkt är af beskaffenhet att behöfva förklaras. Men för att förstå, huru han kunnat finna ett nära sammanhang emellan sina ömma känslor för det ena eller andra qvinliga föremålet och de andliga rörelser, hvilka genom hans predikningar framkallades, är det nödigt att känna hans psykologiska system, i hvilket det rent andliga och religiöst mystiska i ett besynnerligt halfdunkel sammanmälter med än det psykiska, än det sinliga och neddrages icke blott till sjäslifvets naturliga yttringar utan ock till rent fysiska lifsfunktioner. Vi kunna dock icke nu mera än häntyda härpå, för att icke göra ett alltför stort afbrott i den jemna gangen af denna lefnadsteckning.

Innan vi återtaga dennas afbrutna tråd, vilja vi dock återgifva ett yttrande af Læstadius, hvilket i sammanhang med hans uttalade tanke om idealet af en maka förekommer om den fromma nybyggaredotter, som födt honom till världen, och som nästan i ett idealiskt skimmer framstod för sonens minne. I detta yttrande vibrerar nämligen en känsla, som icke ofta

möter i Læstadii skrifter, och det är dessutom egnadt att gifva ett ganska tydligt begrepp om hans andliga ståndpunkt under yuglingaåldern. Dessa äro nämligen hans egna ord om sin moder och sig sjelf. «Modrens oändliga tålmod, hennes stilla undergifvenhet under Guds vilja, hennes qväfda suckar och tårar, när hon blef misshandlad, och hennes tysta böner på nattlägret, hade gjort outplånligt intryck på sonens hjerta. Alltid stodo dessa tårar likasom förebrående, när någon synd begicks, och rösten af dessa tårar tycktes innehålla dessa fördömande ord: Din moder har gråtit förgäfves för en vanslägtad son. Därföre infaun sig äfven ett slags ånger på gerningen, ett samvetets fördömande och ogillande, men den döda tron hindrade en rätt väckelse och syndaånger. Djefvulen var alltid färdig att trösta med ett slags nådeskänkande, som dock icke annat var än ett falskt förlitande på Guds nåd, emedan en sådan ånger, som icke medförde någon afsky för synden, och en sådan tro, som icke medförde någon kraft att bättra sitt lefverne, måste vara inbillning, gäckeri.»

Märkvärdigt nog förekommer i Læstadii avtobiografi intet om hans studenttid. Man hade väntat, att han skulle hafva redogjort för sitt själstillstånd under studentåren, sina vetenskapliga sträfvan och sin kamp emot de ekonomiska svårigheter, som för den fattige ynglingen ingalunda voro obetydliga. Men intet af allt detta möter oss. Väl nämner han på något ställe, der han talar om sitt andliga hat till världen, att han såsom student någon gång blifvit mindre höfligt bemött för sin torftiga dräkt, men i teckningen af sin lefnad går han helt och hållet förbi sina studentår och öfvergår från sin vistelse i Hernösand till prestvigningen och närmaste anledning dertill. Denna anledning, säger han hafva varit några ord af kommerserådet Casström i Stockholm. Denne, som var en mecenat för unga botanister, frågade Læstadius vid ett besök af den senare, hvad han ämnade blifva. Den fattige studenten svarade: nybyggare i Lappmarken. Svaret behagade ej mecenaten. I stället uppmanade Casström Læstadius att blifva prest och gaf honom löfte om god rekommendation hos biskop Almqvist. Uppmaningen åtlyddes och löftet infriades.

Med Læstadii prestvigning uppslås ett nytt blad i hans lefnadshistoria, hvarför vi här finna en passande slutpunkt för densammas första afdelning. Hans egentliga ungdomstid med

dess studier och djupa armod har nu vikit för mannaåldern med dess ansvarsfulla värf och mera betryggade existens. Med hvilket stigande allvar den ovanlige mannen sökte fullgöra dessa värf, skall i det följande framställas.

II.

Læstadii lif och verksamhet före den stora väckelsen i Torne lappmark samt hans predikometod.

Sedan den fattige nybyggaesonen år 1825 inträdt på den presterliga banan, fick han att börja med anställning inom just den församling, der hans fäderneydda låg och der han i sina första barnaår hade pröfvat på den nöd, som åtföljer det djupaste armod. Han blef nämligen strax efter sin prestvigning t. f. pastor i Arjeplog, hvarjämte han förestod missionärsbefattningen i Pite lappmark. Hans verksamhet inom denna del af den svenska lappmarken blef dock icke långvarig. Biskop Almqvist hade af välmening, Læstadius ovetande, i hans namn inlemnadt till domkapitlet en ansökning till Karesuando lediga pastorat. Den nye pastorn hade kort efter sin prestvigning erhållit underrättelse om den befordran han så oförmodadt erhållit, och om denna var efter hans önskan eller ej, kunde han icke annat än emottaga platsen för att ej otacksamt kompromettera stiftets styresman, som visat sig så varmt nitälska för betryggandet af hans framtid. År 1826 tillträdde pastoratet, och dermed började Læstadii så betydelsefulla verksamhet inom Torne lappmark.

Den församling, inom hvilken han fått sin verkningskrets, ligger på ett afstånd af icke mindre än fyratio mil från den norrbottniska kusten. Naturen är här, i anseende till det nordliga läget och höjden öfver hafvet, mycket fattig i vegetativt afseende. Granen har några mil nedanför uppnått sin nordliga gräns, och något annat löfträd än björk växer ej här. Visserligen är trakten omkring Karesuando kyrka ganska vacker, och sommardagen, som icke mätes med timmar, utan med veckor, mycket herrlig, men så är vintern, då solen på en och en half månad icke visar sig öfver horisonten, så mycket dy-

strare. När härtill kommer, att trakten är bebodd af en befolkning, fattig, utan yttre hyfsning och kringsspridd ibland ödemarker, kan man lätt föreställa sig, att denna boningsort hvarken hörer till de mest behagliga eller till dem, som synnerligen äro egnade att befrämja fortskridande i yttre bildning och humanitet.

Då Læstadius tillträdde pastoratet, befann sig befolkningen på en låg kulturgrad, hvilket i vissa hänseenden är förhållandet ännu i dag. Icke mindre än 23 år, eller från 1826 till 1849, utgjordes hans närmaste och egentliga verkningskrets af denna församling, der befolkningens torftighet, i inre och yttre mening, motsvarade naturens. Det är derföre icke så underligt, att han med sina anlag för det simpelt originela och sina outplånliga intryck från föräldrahemmet under sådana förhållanden fick detta egendomliga förakt för allt om hyfsning vitnande i lefnadsvanor och umgänge, i tal och skriftsätt, som i så hög grad utmärkte honom. Med den tendens härtill, som han förde med sig till denna undagömda vrå af fäderneslandet, var det ej för honom svårt att inom Karesuando välja den ståndpunkt, hvarifrån han skådade lifvet och världen. Men Karesuando är en mycket trång dal, och Læstadii verldsskådning blef också i flere hänseenden — mera trång än vid.

Om i följd af omständigheternas makt hans blick ej kunde blifva synnerligen omfattande, då den riktades utöfver det menskliga lifvet, så blef den deremot både vidgad och skärpt, då den hade till föremål naturen, i synnerhet den vegetativa sidan deraf. Den kärlek till botanisk forskning, som Læstadius under gymnasitiden ådagalagt, hade han i Karesuando godt tillfälle att uppehålla och nära. Vål är floran, såsom antydtt blifvit, fattig i den trakt, der han fått sitt hem, men den fåtaliga församlingen lemnade honom god tid att fortsätta förut började botaniska forskningar ibland fjellarne, och säkrare kännedom om den svenska fjellvegetationen, än den han efter hand förvärfvade sig, ägde säkerligen ingen på hans tid. Redan helt ung hade han genom upptäckande af flera växtarter vunnit ett namn. Detta växte nu med hans vetenskapliga för tjenst och trängde utom fäderneslandets gränser. Læstadius blef slutligen såsom botaniker känd öfver hela den vetenskapliga världen. Det var dock ej endast i egenskap af sådan han blef bekant utom fäderneslandet. — Han utgaf fragmenter i

lappska mytologien, ett arbete, som öfversattes på franska och i sin mån bidrog att göra hans namn känt i utlandet. För öfrigt äro hans skrifter utom de religiösa ganska många¹⁾. Utmärkelser saknades icke heller. Efter att år 1836 hafva blifvit kallad till ledamot af Botaniska föreningen i Edinburg, inhågs han 1839 med en dylik kallelse af Vetenskaps societeten i Upsala. Sedan han år 1838 efter kongl. befallning ledsagat den franska vetenskapliga expeditionen genom Lappmarken, erhöll han hederslegionens utmärkelsetecken, hvilket säkerligen aldrig haft att tillryggalägga så lång väg för att komma fram till någon svensk man, bosatt inom fäderneslandet.

Presten Lars Levi Læstadius var denna tid alldeles undanskymd af botanisten; men man må dock icke föreställa sig, att han tog sitt presterliga kall såsom en helt likgiltig sak. Han ådagalade tvärtom ett visst nit. «Husförhör höllos i lapparnes kåtor. Detta var ett besvär, som ingen pastor i Lappmarken uti senare tider velat taga på sig. Äfven kommunieförhör höllos. De som icke kunde läsa eftersattes. Skriftskola hölls merendels fyra veckor; de som icke kunde läsa, admitterades icke.» Hvad predikningarna beträffar, tog Læstadius ifrån början sin närmaste företrädare Z. Grape till förebild. Denne, som han kallar «en öfverdådig bondpredikant», och öfver hvars känslofulla predikoföredrag han yttrar sig med satirisk skärpa, var en man med ovanliga gåfvor som folktalare och stod i mycket högt anseende, till hvilket mannens redbara och älskvärda väsende icke litet bidrog. Ehuru Læstadius icke gillade hans predikometod, sedan han fått andra åsikter om sättet att frambara ordet till en allmänhet, som befann sig på civilisationens lägsta trappsteg, kunde han icke ifrån början annat än taga intryck af en man med den begåfning, att detta omdöme aftvingas den sedermera klandrande efterträdaren: «Sanningen att säga, om någon predikant utan väckelse af lagen skulle kunna uträtta något godt i andeligt afseende, så var det visserligen denne på sitt visnitiske lärare, hvilken förf. bör omtala med tacksamt minne.»

Vill man få en inblick i Læstadii förhållande som prest och kristen innan den inre brytning hos honom ägde rum, hvilken

¹⁾ Hans vid tjugutre års ålder utgifna skrift: *Om uppodlingar i Lappmarken* har blifvit berömd såsom ett arbete af stor förtjenst.

möjliggjorde hans uppträdande som andlig reformator i praktisk betydelse för icke blott den församling, der han sjelf var pastor, utan för många andra, och vill man se förhållandet i den dager, som återkastas från hans egen uppfattning af det samma, så behöfver man endast läsa följande i hans egenhändiga lefvernesbeskrifning förekommande ord: «År 1832 insjuknade förf. i nervfeber; det såg ut, som skulle sjukdomen taga en elak utgång. Förf. kade redan på femte veckan uppgifvit allt hopp om räddning: sjukdomen höll sig mest i bröstet, men hufvudet var redigt. Här föresväfvade åtskilliga tankar både på det framfarna och det tillkommande; men ingen fruktan för döden infann sig. Förf. tycktes för egen del vara beredd att fara hädan; endast bekymret om det efterlemnade plågade honom mest. Hvad kunde detta betyda? Förf. har alltid trott Gud om godt: han har alltid haft den öfvertygelsen, att Gud drager försorg om detta lifvets uppehälle; men nu skulle denna tro på Guds försyn svigta, när den som mest behöfdes; men den andeliga tron tycktes icke svigta. Hvad kunde det betyda? Såvida en kristen får hafva något bekymmer om sina barn och anhöriga på sin dödssäng, enligt trålsarens eget exempel: *quinn, se din son*, så borde detta bekymmer hafva varit mera andeligt än lekamtligt. Försummad barnauppfostran förekom endast som ett kraf att tukta en odygdig pojke, som hoppade i rummet och var odygdig: försummad själavård föresväfvade äfven såsom en dunkel aning om ansvar. Förf. tyckte sig ingalunda ha kunnat uppfylla det ansvarsfulla kallet; men ingen samvetsförebärrelse eljest för de många ungdomssynder, som blifvit begångna; hvart hade de tagit vägen, och när hade de blifvit förlåtna? — Men tiden var icke kommen för den eviga skilsmessan från jorden: det var ännu en liten tid öfrig; och denna dyrbara tid hade nu bort bättre användas till egen och andras förbättring. Visserligen skärptes predikningarna något efter tillfrisknandet, men det var icke tillräckligt skarpt för att åstadkomma någon helsosam verkan på åhörarena. Bränvinsfloden tilltog: krögarena blefvo allt mer och mer tilltagsna: fattigpersonalen ökades: målen vid tingen ökades äfven, men förf. hade ingen kraft att motverka förderfvet, så länge som bränvinsförbud ännu icke kommit, och dessutom, huru kunde förf. verka för den allmänna förbättringen, då förf. ännu icke afsagt sig allt

bruk af spirituosa och måste dessutom hafva brännvin i huset för att traktera tiondegifvarena?»

Det synes under denna tid hafva hvilat öfver Læstadii inre själstillstånd ett dunkel, som visserligen genomträngdes af några svaga strålar af ljus, men som dock hindrade honom att i klarhet framstå för sig själf. Uppklarnandet skedde efter hand. Yttre omständigheter voro för honom såsom för många annan de trådar, genom hvilka hjertat drogs allt mera upp öfver det mångahanda till det ena nödvändiga. År 1839 förlorade han en späd son, Levi, hvars bortgång gick fadren djupt till sinnes och gaf honom en mycket kraftig påminnelse om den stundande förgångelsen. Den evighet, som väntar bortom denna tiden, trängde sig nu på hans själ, och med en viss älsklig naivitet, som man icke plägar finna i den stränge botpredikantens skrifter, yttrar han med afseende på detta barns fränfälle: «Den tanken var dock den ljufvaste, att lille Levi är den förste, som kommer springande mot Pappa och Mamma på evighetens gröna strand.» En ännu starkare påminnelse om döden och evigheten säger han sig hafva fått 1842, då en bröståkomma ingaf honom den föreställningen, att han hade fått lungrot, och att döden verkligen skulle följa af denna sjukdom. «Här, säger han, blef nu den fixa idén uppväckt: beställ om ditt hus, ty du måste dö. Och nu först infann sig en allvarlig och djup fruktan för döden. Huru kom det till, att jag kunde vara beredd att dö 1832 och tio år derefter kunde jag icke vara beredd? och likväl var det vid båda tillfällena gifvet, att jag skulle dö. Förra gången var jag verkligen nära döden och tog för gifvet, att döden var nära; men kände dock ingen fruktan för döden: jag tyckte mig för egen del vara beredd att dö; men senare gången kände jag, att jag icke var beredd, ehuru döden icke var så nära som förra gången, ty jag var icke sängliggande utan gick uppe och vandrade; men fruktan för döden var stor och bekymret om själens frälsning var nu större än bekymret om de efterlevandes bergning. — För mig var fruktan för döden en ögnasalva; ögonen öppnades både för det framfarna och tillkommande. Jag såg följderna af min ogudaktiga lefnad framstå i evigheten; ty i det hela hade min lefnad varit mera ogudaktig än gudfruktig, ehuru jag i världens ögon kunde anses för ett dygdemönster. Alla ungdomssynder kommo nu

fram för min åskådning. Det har efteråt förundrat mig, huruledes alla dessa mandater voro likasom glömda, ända till dess förenämde fruktan för döden infann sig; det kunde icke vara annat än den döda tron, som ända dittills bortskymt dem. Och hvad kunde det väl vara annat än samma döda tro, som 10 år förut, då jag låg nära döden, hindrade all fruktan för döden att infinna sig? — Var det nu denna sjukdomens art, att den skulle hafva med sig fruktan för döden, eller var det sorgen öfver Levis död, som hade gjort hjertat ömtäligare för passionernas intryck, eller var det en påminnelse från den hittills okände Guden, som uppväckte denna fruktan, hvilken sedermera blef så fruktansvärd för krögare och fyllhundar? Jag kan icke erinra mig annat, än att jag från denna tid blef dragen liksom med våld af en högre makt till att känna, tänka, handla tvärt emot min egen vilja, så att min egen och andras väckelse icke är ett verk af egen vilja.»

Men ännu började icke Læstadius det slags predikareverksamhet, som hade så vidsträckt verkningar. Det uppkom visserligen en hård strid emellan honom och krögarna inom hans församling, men segren stannade icke ännu på hans och den goda sakens sida. Tillståndet blef detsamma som förut, och detta tillstånd var sorgligt nog. Detta visar sig af Læstadii egen skildring af sin första allvarliga strid emot dryckenskapen i Karesuando och dermed äfven emot församlingens klockare, som gjort sig till en banerförare för krögarna och deras kunder, i synnerhet sina egna. Denna skildring må här få rum. «Jag såg», säger Læstadius, «att det stod illa till med församlingen; men de medel, som skulle verka en sinnesförändring hos den, voro ännu mig förborgade. Jag hade alltid hyst en stor afsky för öfverlastade personer, och denna afsky stegrades ju mera fyllerilasten tilltog. Ehuru själf hushållsaktig och sparsam, kunde jag dock aldrig förlika mig med krögarna, hvilkas nedriga egennyttiga utarmade församlingen: — — Jag hyste ett andeligt hat till krögare och fyllhundar och trör, att hvarje annan prestman borde bära hat till de Nikolaiters lärdom, som gör människan både blind och döf för alla förnuftiga föreställningar. Så borde väl hvarje förnuftig människa inse, att ju mera fattigpersonalen ökas, desto flera tiggare får presten föda; desto mera besvär måste han vidkännas för att skaffa dem hjälp. Jag försökte flera gånger

att få hjälp af församlingen åt sådana fattiga, som saknade anhöriga, men församlingen var ogen och landshöfdingeämbetet oeffterrätteligt. De fattigaingo således ingen hjälp, och detta väckte hos mig både bekymmer och harm. Det väckte bekymmer, emedan jag ännu den tiden hyste ett slags naturligt medlidande med de fattige; men detta medlidande har nu alldeles försvunnit, sedan jag blifvit fullkomligt öfvertygad derom, att det icke är Gud, utan djefvulen, som gjort dem fattiga. Det väckte harm, emedan det syntes obilligt, att presten skulle föda de trashankar, som krögarna gjort utfattiga. Just denna tid ungefär kom det absoluta bränvinsförbudet till Lappmarken; det hade väl redan någon tid förut varit förbud emot bränvinsinförsel; men detta verkade intet, så länge som rum och kognak var loflig. De handlande förde färgadt bränvin under namn af kognak till Lappmarkerna; och hvilken kunde kontrollera det? Om det hade funnits någon ibland kronobetjeningen, som vågat med allvar angripa krögarna, så hade han måst äkta lifvet. När nu allt spirituöst blef förbudet till införsel i Lappmarkerna, då fick jag en önskad anledning att ifrå emot krögare och fyllhundar. Vid större högtider, då lappallmogen var mera allmänt samlad, höllos skarpa tal och predikningar emot krögare och fyllhundar, och efter predikan upplästes det kungliga förbudet emot införandet af starka drycker vid femtio rdrs vite; men äfven detta verkade intet; det uppväckte till en början endast förbittring. Man söp i harmen, så snart man kommit ut ur kyrkan. Och sjelfva församlingens klockare, som sjelf var den största krögaren i församlingen, stälde sig ofta midt för kyrkodörren och tog sig en klunk ur sin barmflaska midt för församlingens åsyn, och detta gjorde han, när presten kom ut ur kyrkan. Det skedde för att visa, att han icke aktade hvarken det kungliga förbudet eller den predikan han nyss hört. Ännu om vintern 1842 fanns ingen nykterhetsvän i hela församlingen utom en lapp, som gaf nykterhetslöfte, hvilket jag för bättre minnes skull och ett godt exempel kungjorde i kyrkan. Denna kungörelse väckte ett stort allarm i de allierade krögarnes och fyllhundarnes läger. Klockaren i församlingen anade oråd. Han fruktade, att andra skulle följa exemplet. Och då tänkte han: om lapparne upphöra att supa, då är jag ruinerad. Denne storkrögare är ett slags herreman och potentat i församlingen. När lapparne flyttade om våren, lemnade han på

kredit ett halft stop eller ett stop åt somliga af det rinnande slaget; och när lapparne kommo tillbaks om hösten, för han till deras kåta och tog då en slagtren för det halfva och en större slagtren för det hela stopet. En mindre slagtren kunde då gälla 5 rdr och en större 8 å 9 rdr rgs. — Om någon lapp var så dum, att han ville pruta, så hotade krögaren dels att stämma lappen för fylla, dels ock att sparka ut honom, i fall han nästa gång ville sätta sin fot inom tröskeln. Allt detta verkade en hemlig fruktan och ett hemligt hat till krögaren, men allmogen underkastade sig beskedligt krögarens tyranni; ty krögaren var tillika ett slags handelsman och kunde anklaga hvem som helst, då ingen i församlingen var fri från lagbrott. Då storkrögaren hade fått så stor makt öfver allmogen, var det icke underligt, att han anade oråd, när jag kungjorde i kyrkan, att en af församlingens medlemmar, Per Jonsson Pilto, ingått i nykterhetsföreningen och afsagt sig alla spirituösa dryckers bruk. Storkrögaren kom därför söndagen derpå och ville, att kungörelsen skulle återtagas, emedan Per Jonsson Pilto brutit sitt nykterhetslöfte samma dag som kungörelsen afkunnades. Det gjorde den stackars krögaren så ondt i hågen, att han icke kunde få någon samvetsfrid, innan denna nykterhetsförening blef tillintetgjord. Men jag gjorde mig icke så brådtom med kungörelsens återtagande, innan jag fått veta rätta sammanhanget. Per Jonsson Pilto hade icke brutit sitt nykterhetslöfte, ehuru han druckit ett glas rödt vin på sin broders bröllopp. Men krögaren påstod, att det var detsamma, om han druckit vin eller bränvin. Vi hafva velat införa detta stycke ur Læstadii skrift om anledningen till de andliga rörelserna i Torne lappmark, emedan läsaren härigenom kan i några hänseenden göra sig ett begrepp om det sorgliga tillståndet i Karesuando församling, innan den allmänna väckelsen medförde ett alldeles nytt sakernas läge.

Icke långt efter det denna kamp emot krögeriet och dryckenskapen börjat, begaf sig Læstadius till Hernösand för att aflägga sin pastorexamen. Hans uppträdande väckte ett visst uppseende i stiftsstaden. Hans gråa vadnalsdräkt, som han bar ifrån början, innan den genom en väns föranstaltande utbyttes emot en annan och mera passande, afstack hjert emot den hederslegionsstjerna, som vid vissa tillfällen var fästad derutanpå, såsom då han uppvaktade stiftets biskop. Men om Læstadius vid sin ankomst till Hernösand genom sin från allt

bruk afvikande ekipering ådragit sig uppmärksamhet, så blef denna snart mycket stegrad inom kretsen af de stadsinnevännare, som förstodo det gamla romarespråket. Han utgaf nämligen såsom ett slags bihang till sina pastoralterer en skrift på latin, som hade titeln: «Crapula mundi.» Denna skrift var ett slags afhandling, hvori den inre brytning, som föregått hos Læstadius, gaf sig otvådydigt tillkänna. Man hörde här likasom de första susningarna af de väldiga vingslag, hvarmed den religiöst-moraliska reformationsstorm, som han gick att uppväcka, skulle gå fram i så många församlingar. Vi kunna icke underlåta att här i ett så kort sammandrag som möjligt redogöra för innehållet af detta alster af den märkvärdige mannens penna¹⁾. Vi tro oss hafva härtill så mycket större skäl, som denna afhandling innehåller Læstadii religiöst-politiska trosbekännelse. De åsigter han här uttalar äro desamma, som han senare framlade i sin tidning «Ens Ropandes Röst», ehuru der oftast i uttryck af öfverträffad grofkornighet. Genom att framlägga det hufvudsakliga innehållet af Crapula mundi kunna vi derföre undvika en noggrannare redogörelse för denna tidskrift, så betecknande för Læstadii ståndpunkt som kristen och medborgare. Vi förmoda ock, att det skall vara för läsaren af intresse att lära känna förstnämnda afhandling, som på sin tid väckte ett mycket stort uppseende, åtminstone i det stift Læstadius tillhörde.

Crapula mundi börjar med en parallel emellan den tid, då denna skrift utgafs, och den för några sekler sedan förflutna. Att denna parallel ej länder den förra till berömmelse, faller af sig sjelft. «Fordom», säger han, «kämpade man för fädernesland, för frihet, för maka och barn, för hus och hem, och alla medborgare hade ett hjerta, en Gud och en konung; det var ärofullt och ljuft att dö för fäderneslandet och att för sin tro och bekännelse underkasta sig den qvalfullaste död.

¹⁾ Titeln är: Crapula mundi seu morbus animi contagiosus, cujus causam sub libertatis specie occultam in servitute mundi symptomata visibilia in turbulentis gentium motibus nec non exitum tristem in morte spirituali indagavit, omniumque ordinum vite genus percurrendo adumbravit Laur. Levi Læstadius Past. et Præp. Karesuando Lappon. Tornens. de Ordine Leg. Honor. Gallie Eques aurat. Reg. Soc. Scient. Ups. etc. litteris prælo exaratis auditoribusque, eum specimen pro Examine Pastoralis sisteret, orationis vice traditis etc.

Nu kämpar man med knytnäfvarne på gatorna, icke med ord, utan med trätor och smädelser.» I människornas hjertan hade sjelfsväldet fått rum i stället för friheten, djerfheten för modet, ett omåttligt njutningsbegär för måttlighet. Härefter falla gisselslagen mycket skarpa på författarens samtid, och med en mycket saftig pensel målar han de lyten och förvändheter, de missriktningar och det sedliga förfall, som framkallat hans bestraffningar.

Sedan han erinrat om de beskyllningar, som den demagogiska ärelystnaden riktat emot statens chef och tjenare, för att upphetsa den stora hopens lidelser och under allmän förvirring bana väg till eget välde, påpekar han, att de fel, som folkets sjelfgjorda ledare söka uppvisa hos regenten och ämbetsmännen inom staten och kyrkan, finnas hos folket sjelft. Orsaken till dessa fel är ett andligt slafveri, ett moraliskt och religiöst förfall. Dygden är död med den gamla tron och gudaktigheten. Sedernas enkelhet är försvunnen; man har religionens form, men ej sjelfva saken, ett tomt skal utan kärna. Föremålet för allt sträfvande är en sällhet, som icke sökes i religion och dygd, utan i vållust, i jordisk ära och världsliga ägodelar. En frukt af detta sträfvande är den lyx, af hvilken förf. synes hafva blifvit mycket obehagligt träffad. Såsom exempel på densamma nämner han, huru han öfverraskades af den grannlåt, som i speglar, taflor och målningar lyste honom till mötes i en skomakares stora hus. «Hvarifrån», frågar han, «har allt detta tillflödat skomakaren? Från verkstaden?» Detta var icke författarens tanke. Öfverflödet kom från skuldsättning. — Härefter gisslar han lyxen hos köpmännen, hos hvilka han anser allt vara till salu præter ambitionem.

Särdeles skarp är författaren, då han nu vänder sig emot dem ibland samhällets medlemmar, hvilka erhållit akademisk bildning, och af hvilka man kunde vänta något mera än af andra medborgare. Denna förväntan svikes, säger han, och detta har sin naturliga orsak. Religionen läres icke i skolorna, och nutidens filosofi är mycket sämre än den gamla, som åtminstone var begriplig. Filosofien visar sig icke fruktsam i handling, ty handlingssättet befinner sig i motsats till det filosofiska talet. Filosofernas lefverne är, om icke tadelvärdt, åtminstone ingenting att berömma, och i offentliga angelägenheter ådagalägga de en klokhet, som knapt höjer sig öfver

den stora hopen. Häraf kommer, att de lagar, som man stiftat, efter en eller annan månad upphävas af deras egna stiftare. Just i anseende till det opraktiska i tidens filosofi, som tagit en hög flykt öfver den menskliga fattningsgåfvan och lemnat staten åt sig själf, hafva de, som skola stå i spetsen för den senare, såsom konungens rådgifvare använt de mest förvända medel att lugna de upprörda sinnena. Följden häraf är, att man måste begagna militäriskt våld emot den af demagoger uppretade hopen. Sedan man derefter förfarit strängt emot dennas ledare, faller man från den största stränghet ned i slapphet. Læstadius uttalar härefter den åsigten, att regenter icke borde fästa sig vid de otidigheter, som kunde riktas emot dem. »Det är», säger han, »på samma sätt med raa människor som med djur: kunna de icke bitas, så skälla de, kunna de icke slita sönder, så tjuta de, kunna de icke uppsluka, så gnissla de med tänderna.» Författaren framställer här David såsom föredöme af högsinhet. »I en förderfvad stat är», säger han, »icke mycket att i detta afseende vänta af furstarne: de äro människor äfven de. Såsom vi hafva många Simeis, hafva vi få Davids likar.»

Med anledning af den anmärkningen af författaren, att religionen icke läres i skolorna, framkastar han frågan, hvar ifrån den hämtas. Att den kommer från några studier bestrider han, emedan i sådant fall alla lärde vore religiösa och den lärdeste den religiöaste. Då skulle djefvulen vara religiös såsom en omnibus artibus infernalibus eruditus, hvilket vore orimligt. För öfrigt, ville man se efter, hvarest de dygder finnes, som hure vitnesbörd om gudsfruktan, så funne man dem icke bland stadsinnevävarne, utan ibland inbyggarna på landet, som tillbringa sitt lif i ödsliga skogar, utan kunskaper och bildning. Med mörka färger målas nu lifvet i städerna, hvilkas skuldregister på ett sammanträngdt men tillika detaljeradt sätt framläggas. Det resultat, hvartill förf. kommer, är, att religionen läres i hemmet. Funnes någon religion hos förf., så hade han inhämtat den i föräldrahemmet. I skolorna lärdes visserligen teologi, men den meddelades så, att den icke för alla syntas vara en egen utan främmande vetenskap.

Från sedeförderfet, till hvars betonande författaren återvänder, och som från städerna utbredd sig på landet och trängt fram till och med till de ibland fjällen kringirrande löpparne,

kunde man icke befrins genom några politiska reformer. Man ropade på förtryck, men förbisågo orsaken till att det icke stode väl till i samhället. Denna orsak vore slafveriet under lasten. Att förutnämnda rop icke kunde komma ifrån religiösa personer, vore klart. Ty är man en sann kristen, hvars rike icke är af denna världen, och hvars frihet består i begärens tyglande, blandade man sig icke i politiska frågor. För en kristen vore det detsamma, om man betalade skatt till turkarnes sultan eller förenta staternas president. Däraktigt vore derföre det politiska ropet emot statens styresmän och den evangeliska bekännelsen. I detta rop såg författaren ett bevis på satans list, och för att visa vådorna af det politiska och religiösa ursinne, till hvilket tidens demagogiska bearbetningar kunna leda, erinrar han om franska revolutionens blodiga och vanvettiga excesser.

I afseende på det stånd förf. själf tillhörde, yttrade han, att han nästan intet hade att säga om detsamma, emedan det vore förhatligt för alla. Uttalandet af hans åsikter skulle vara allt för missljudande i deras öron, hvilka om denna författarens skrift toge kännedom. Men detta hindrar honom dock ej att lägga dessa åsikter i dagen. Sedan han erinrat om själasörjarens skyldighet att ifrå emot synden och befrämja Guds rike, uppgifver han såsom orsak till att presternas predikningar bure så ringa frukt, dels att de endast sökte verka på känslan för ögonblicket, utan att så uppskaka den, att under blygsel och bekymmer den frågan trängde sig fram: Herre, hvad skall jag göra, att jag må få evinnerligt lif? — dels att ordets tjenare icke låtsade se sina åhörars laster. Här behöfdes Johannes döparens: I huggormars afföda, eller frälsarens: Detta horiska släktet. Det skulle visserligen åstadkomma vrede och motsägelse hos de oomvända, om kyrkans tjenare stälde dem sanningen för ögonen och på grund af lagen framstälde dem som »vredens barn, d. ä. tjuvar, horkarlar, röfvare, mördare.» Den naturliga egenrättfärdigheten vore orsaken till att man förargades öfver detta öppna och tydliga språk. Ville man undvika att stöta denna egenrättfärdighet för hufvudet, så skulle man tala om synden i allmänhet, om bättringen, om tron, men icke bestraffa någon särskilt (neminem singulariter reprehendere) Så förf. presterna i allmänhet. De ville icke stöta sig med den stora hopen, de vore svaga för folkgunsten, de predikade för lönen af världen.

Följden af flertalets ibland presterskapet sätt att fatta sitt kall blefve omsider en genomgripande förändring i prestens ställning, såsom folkets lärare. Här är förf. mycket satirisk. Vi måste låta honom själf tala: «Afvakten dessa riksförsamlingar, på hvilka all frihet skall vara åt folket återsteld, all makt konungen frångagen, all ståndsskilnad utjmnad. — — När det för hvem som helst är tillåtet att tala hvad som helst om hvilken man behagar, kommer folket att fatta följande beslut: Som ingen kan förstå bibeln utan förklaring, och den förklaring, som den store exegeten Strauss deröfver lemnat oss, tyckes vara den som mest öfverensstämmer med förnuft och humanitet, så lemnas ledamöterna af presteståndet fritt val att förvandla sig till folklärare, i hvilket fall de skola få ett anständigt underhåll af staten, börande de likväl i sina föredrag noga rätta sig efter det ritual och instruktion, som riksförsamlingen för dem utfärdar i enlighet med Strauss' förklaring öfver gamla och nya testamentets skrifter, sådan den i svensk öfversättning jämte ändringar och tillägg blifvit allmänheten från aftonbladstryckeriet meddelad, äfvensom det åligger dessa folklärare att hos folket inskräpa läran om menniskans rättigheter. Men hvar och en prest, som icke vill ställa sig förenämnda instruktion till efterrättelse, vare sin tjänst och ämbete förlustig, derest han understår sig fortplanta den forna vidskepelsen.» — — Och nu uttalar förf. den förmodan, att presterskapets representanter på riksdagen icke blott skola lyda, utan äfven tacka folket för dess humanitet, i följd af hvilken de fått stanna qvar med en liten förändring af deras titel och ämbete, så att de nu i stället för evangelium skulle hafva att predika politik. För att försvara sig emot beskyllningen för lögn och smädelse, hänvisar förf. till den stora franska revolutionen och erinrar om huru erkebiskopen i Paris i spetsen för franska prester förhöll sig. Den lön, som erhöles för detta förhållande, kunde man se och lära af historien.

Att denna skrift väckte ett stort och i allmänhet föga behagligt uppseende, är föga underligt i anseende till den skoningslösa och öfverdrifna skärpa, som i densamma är rådande. Märkvärdigt nog framkallade den ingen motskrift, ehuru en af den nyare tidens mest omtyckta författare, som denna tid befann sig i Ångermanland, lofvat att uppträda

emot den stränge straffpredikanten. Hvarföre icke ordet efterföljdes af handling, är okänt.

Den skarpa ton, som råder i *Crapula mundi*, utmärkte den predikan, som Læstadius höll under sin vistelse i Hernösand, och som hade till ämne: Huru Kristus regerar öfver hedningarne genom kristendomen, 1:o sådan den nu är, och 2:o sådan den borde vara. I ett sammanträngdt och onekligen mycket fängslande, ehuru här och der något groft språk gisslade predikanten tidens ljumma kristendom och döda bokstaftro. Denna predikan vann också intet allmänt bifall. Læstadius säger själf, att den icke behagade mången, emedan densamma smakade af pietism. «Dock», tillägger han, «måste jag nämna, att biskop Franzén gillade min predikan.»

Icke långt efter pastorexamens afläggande finna vi Læstadius i Åsele församling, dit han synes hafva i egenskap af visitator begifvit sig direkte från Hernösand. Här togs ett betydande steg på den väg han beträddt, och hans vistelse i nämnda församling är en af de mest viktiga och följdrika tidpunkterna i hans lif. Det är derföre i sin ordning, att han själf får ordet, på det att hans egen uppfattning af den inre utveckling, som på denna tid inträffade, måtte framstå klar och tydlig. «Här», säger han, «träffade jag några läsare, som voro af det mildare slaget; ibland dem var en lappflicka vid namn Maria, som öppnade hela sitt hjerta för mig, sedan hon hört altartalet. Denna enfaldiga flicka hade erfarenheter i nådens ordning, som jag aldrig hade hört förut. Hon hade vandrat långa vägar för att söka ljus i mörkret. Under sina vandringar hade hon slutligen kommit till pastor Brandell i Nora, och när hon för honom öppnade sitt hjerta, så löste han tviflet: hon kom genom honom till den lefvande tron. Ack, tänkte jag, här är nu en Maria, som sitter vid Jesu fötter. Och nu först, tänkte jag, nu ser jag vägen, som leder till lifvet, den har varit fördold, till dess jag fick tala med Maria. Hennes enfaldiga berättelse om sina vandringar och erfarenheter gjorde så djupt intryck på mitt hjerta, att det ljusnade äfven för mig: jag fick denna afton, som jag tillbragte i sällskap med Maria, känna en försmak af himmelens glädje. — — Jag skall komma ihåg den fattiga Maria, så länge jag lefver, och hoppas, att jag träffar henne i en ljusare värld på andra sidan om grafven.»

Vi hafva nu nått den stora vändpunkten i Læstadii lif, hvilken förmedlade den andliga rörelse, som gått fram genom så många församlingar i olika riken och givit upphofvet åt ett vidt utgrenadt religionsparti, som till och med, i följd af senare tidens emigration, räknar anhängare i Nord-Amerikas förenade stater. Sedan förf. till *Crapula mundi* återkommit till sin församling, fingo hans predikningar, efter hans egna ord, «en högre färg. Frälsarens liknelser i evangelium utfördes i liknelser, hvaraf uppkom en ovanlig mysticism, som hade en förunderlig verkan på åhörarnes hjertan.» Fördenskull anse vi oss, innan vi öfvergå till skildringen af den omfattande andliga väckelse, som nu framkallades, böra yttra några ord om Læstadii predikningar.

Af dessa hafva vi icke så få i våra händer, men de äro med undantag af den, som hölls i Hernösand strax före pastoralexamens afläggande, från de sista åren af hans lefnad. Det fängslande, om än grofva bildspråk, som han begagnade, just före den stora väckelsen och strax efter densammas uppkomst, möter man ej i någon högre grad i dessa predikningar, utom i en enda, hvarom mera här nedan. Men ehuru de icke i detta hänseende synas kunna gifva ett klart begrepp om Læstadii predikometod, då han uppstod som en praktisk reformator ibland ett folk, djupt sjunket i alla hänseenden, så kan man äfven af dem lära känna dels hans dogmatiskt-homiletiska grundton, dels hans predikospråk, som genom sin skärpa förskaffat honom så många bittra vedersakare.

De sanningar, omkring hvilka Læstadii predikningar helst vända sig, och som gifva dem deras grundfärg, äro: synden såsom en herskande makt i världen, som icke erkänner någon trældom under denna makt med mindre den förra uppenbarar sig i mycket grofva brott, såsom mord, stöld, mened m. m.; den otrogna världens hat och bitterhet emot en verklig kristendom och troende kristna; den döda trons och egenrättfärdighetens förkastlighet; nödvändigheten af bättring, syndaånger och lefvande tro, samt Kristi försoningsnåd såsom den enda salighetsgrunden. Med förkärlek bestraffar predikanten världens otro, «andeliga hat» och syndalefverne. Bättringen förekommer i betydelsen af den lefvernets förbättring, hvilken visar sig i afståendet från vissa utbrottssynder, och som äger rum, sedan människan blifvit väckt af lagen, innan hon med tron emot-

tagit evangelii nåd. Märkvärdigt nog uppmanar Læstadius först till detta slags bättring¹⁾ och sedan till ånger. Likväl framhåller han i andra predikningar vanmakten af egna bättringsförsök och låter evangelium i denna del komma till sin rätt²⁾. Något betonande af återlösningsnådens allmänhet förekommer deremot ej i dessa Læstadii predikningar. Icke heller några direkta erinringar till de trogna om helgelsens nödvän-

¹⁾ Att så är förhållandet visar sig af en år 1857 hållen predikan på juldagen. Vi vilja här nedan lemna ett utdrag af densamma, dels för att gifva ett begrepp om Læstadii predikostil under de senare åren, dels för att visa hans uppfattning af bättringen. I nämde predikan finnes följande ställe: «Och likväl säga nutidens nådetjufvar: Nej, han har icke fördömt någon, han har lofvat alla blinda bockar och skorpioner himmelriket. Men så har icke Luther lärt, att alla bli saliga. Den som har en död tro i peruken, han menar, att man får suppa måttligt och svara måttligt och kröga måttligt och hora måttligt, men se en sådan lära finnes icke i den heliga skrift, utan der står: *göver bättring, himmelriket är hardt när*. Da måste först göra bättring och sedan be Gud om nåd, att du kan göra en sann ånger. Vill du blifva salig, så måste det gå med dig som det gick med lärjungarne. Först gjorde de bättring efter Johannes döparens predikan, men någon sorg hade de icke förr än efter frälsarens död. De måste falla i förtviflan, innan de kunde få den lefvande tron, och så har det gått med Luther, som grubblade i två år, innan han kunde få den lefvande tron. — — — Var det endast han, som behöfde göra sann ånger och bättring? Ja, så ser det ut nu för tiden i den lutherska kyrkan. Vi behöfva icke grubbla, emedan Luther grubblat tillräckligt för allesammans; vi behöfva icke falla i förtviflan. Vi behöfva endast tro och vara världen like, så bli vi väl saliga. Vi få väl stjåla och tro, svärja och tro, hålla krog och tro, vi få nu lefva så ogudaktigt som vi vilja och ändå tro, att vi blifva saliga, emedan frälsaren har kommit i världen för att frälsa förhårdade och obotfärdiga syndare, som ingen bättring behöfva. Men de ångerfulla och botfärdiga, som sucka likasom publikanen, som gråta likt den syndiga kvinnan i Simons hus, dem har Jesus icke kommit att frälsa, emedan de äro skrymtare och villoandar eller kättare och svärmare. Men vi hoppas, att publikanen, som suckade, och kvinnan, som gret, och den botfärdige röfwaren skola komma först till himmelriket och dernäst de sörjande lärjungarne och den grubblande Luther. Dessa äro de som hafva samma känslor, samma erfarenheter: och de som på samma sätt kommit till tröna, skola få se Guds herrlighet, om de kämpa och strida intill ändam, m. m.

²⁾ I en ottesångspredikan på andra böndagen 1851 läsa vi: «Den väckte känner, att han blir sämre för hvar dag och icke bättre genom den egna bättringen. Djefvalen blir argare och argare med hvarje dag. Han upväcker allehanda syndiga lustar och begärelser, som människan i säkerhetstillståndet aldrig känt till, m. m.

dighet. Men detta härrör ej deraf, att han ringaktade helgel- sen, ty han dref läran derom med en synnerlig skärpa. Det var nämligen på ett negativt sätt han framhöll denna viktiga sida af kristendomen, i det att han genom mot världen riktade bestraffningar inskräpte hos sina åhörare nödvändigheten af lefvernets helgelse. Dervid slog han öfver i en rigorism, som endast kan förklaras af den ensidighet, för hvilken han var benägen, och de tränga förhållanden, inom hvilka han rört sig, och efter hvilka han ville bedöma alla andra. Så ställer han t. ex. bollspel i bredd med de gröfsta sedliga förbrytelser¹⁾. Vid ifrandet emot världens oheliga lefverne begagnar han ofta den skarpaste satir och det mest tydliga hån. Så äfven när fråga är om egenrättfärdigheten²⁾. Något försök att locka

¹⁾ I en predikan öfver ottesångstexten på 4:de böndagen 1860 före- kommer följande: «Det är väl sant, att menniskan icke kan af egen kraft blifva en kristen; men den utvärtes bättringen kan hon göra: hon kan låta bli att supa, svärja; hon kan låta bli att stjäla; hon kan låta bli att hora; hon kan låta bli att vara bögfärdig; hon kan låta bli att spöka ut sig med allehanda grannlåt; hon kan låta bli att spela kort och slå boll; hon kan låta bli att ljuga och bedraga sin nästa; hon kan låta bli att hålla krog; med ett ord, hon är icke tvungen att öfverlemna sina dödliga lemmar i syndens tjänst. Men dermed är icke allan rättfärdighet uppfylld, ty om hon också gör den utvärtes bättringen, så återstår ändå allt det, som börer till en sann ånger, en lefvande tro, som hon icke kan gifva sig själf», o. s. v.

²⁾ I en år 1859 hållen ottesångspredikan på juldagen lara vi: «Huru menen I? Icke behöfver väl Guds ende son födas i fattigdom, smådas, pinas, korsfastas och dödas för ärliga, dygdiga och hederliga menni- skor? Nej, platt intet för deras skull, som göra hvar man rätt och lefva dygdigt. Sådana ärliga, dygdiga och rättsskaffens menniskor behöfva ingalunda krusa så mycket för vår Herre. Ty de hafva ju en säker och fast salighetsgrund uti själfva dygden, som belöna sig själf och varder ytterligare belönad. Vill icke vår Herre släppa dem in i himmelriket, när de komma, så veta de nog vägen till en annan herregård, hvarest och resande till evigheten tagas emot med höflighet och mycken artig- het, hvarest husbonden i huset tar emot sitt främmande med hatten i hand och säger: välkomne mitt herrskap! Jag vill hoppas, att ni inte hör till de der svärmarena, som tala om barnet i krubban, de der svärmarena, som sucka som kreatur, som gråta och jemra sig, som före- gifva sig vara kristna och äro bara skrymtare — — —? Vi äro inga svärmare, svara de, vi som gjort hvar man rätt och lefvat dygdigt. Vi äro ärliga och rättsskaffens menniskor. Vi hafva uppfyllt våra pligter emot menniskorna och djuren. Och vi hoppas, att ingen skall kunna anklaga oss för något brott. Nå godt, säger husbonden, som låter kalla sig för «Lucifer», det vill säga ljusets budbärare» m. m.

syndaren till bättring genom framhållande af Kristi kärlek märker man ej, utan predikar Læstadius såsom om han hatade de verldsligt sinnade menniskorna själfva och ej blott deras vä- sende och förhållande. Språket är mera utmanande än loc- kande, tonen mera sträng än mild och andan ojemförligt mera lagisk än evangelisk.

Ehuru i dessa senare predikningar i allmänhet icke finnas sådana i all sin grofhet fängslande allegorier och genomgående liknelser som i hans första predikningar, så använder han dock ej så sällan ett bildligt talesätt. Men i endast en af dessa homiletiska alster af hans penna finner man någonting, som motsvarar de predikningar, hvilka ljödo som en andlig stormklocka i den insöfda fjellbygden, då han först uppträdde för att uppväcka sina åhörare ur den andliga sömnen. Den pre- dikan, som erinrar om Læstadii första uppträdande som en lå- gande väckelsepredikant, är också något äldre än de öfriga. Den är hållen öfver Ps. 22: 24, ottesångstexten på 4:de böndagen 1851, och har till ingångsord I Mos. 3: 15: Jag skall sätta fiendskap emellan dig och qvinnan och emellan din säd och hennes säd m. m., hvarvid han först betraktar fiendskapen emellan ormens säd och qvinnans säd, vidare söndertrampandet af ormens huf- vud och slutligen stingandet i hälen. Vid skildringen af denna fiendskap målar han mycket tydligt förhållandet emellan men- niskan och ormslägtet och beskriver på ett särdeles åskådligt sätt ormgiftets verkan på menniskokroppen, huru genom dettas «fräsande i ådrorna» densamma sväller och ansigtet får en «kolsvart» färg. Härifrån gör predikanten en mycket tvär öfvergång till framställningen af giftets trängande till hjertat, hvarvid skilnaden emellan den förebildande ormen och den förebildade själa fienden ej ens antydningssvis frambålles. Man kan endast af sammanhanget se, när han talar om den förre eller den senare, och bilden och det deri fixerade begreppet synas vid första påseendet kastade om hvarandra. I samma andedrag predikanten talar om huru seglifvad ormen är, som äfven sedan hufvudet är krossadt rör sig med stjerten, säger han: «och med denna har han dragit ner tredjeparten af him- melens stjernor på jorden.» Sedan talar han om hurusom or- men står framför Kristi brud, för att uppsluka svenbarnet, som denna skall föda, «bekladd med solen och månen under sina fötter och en krona af tolf stjernor på hufvudet.» Nu

börjar en allegorisk framställning af den trogna församlingen såsom bruden. Den döda tron framhålles såsom det ormaetter, som hennes fiende vill utgjuta öfver henne, för att fördränka henne, i sammanhang hvarmed de (andligen) ormstungnas bedröfliga lott målas. Därefter framställes den af ormen förföljda brudens hån af världen, i hvars ögon hon än är ful, än är fattig, än lat och oduglig till arbete, än elak, butter och tillåtande sig att skälla på hederligt folk. Smädelserna framställas i allt annat än valda uttryck likasom brudens svagheter, hvilka strax efter omnämnandet af hennes förtröstan till hennes himmelske brudgum målas med verklig cynism. Detta allt inrymmes i förberedelsen, hvaremot sjelfva predikan icke alls är allegorisk. — Men det hände, att hela predikoföredraget var en genomförd allegori. Då Læstadius en gång predikade i Pite på 4:de söndagen efter Trettondedagen, hade han till ämne kristenhetens stora och lilla skepp. På det förra samlade han de otrogna och på det senare de trogna. På det stora skeppet fans icke blott brottslingar, utan ärliga tjuvar, barmhertiga krögare m. m. Der hade man mycket roligt, der gick muntert och stormande till. Man seglade om det lilla skeppet, der man läste och bad och förhöll sig kristligt. Vid förbiseglandet hördes från folket på det stora skeppet förbannelser öfver läsarepaket på det lilla. Efter någon tid stötte det stora skeppet på grund. Då tystnade svordomarne och skrålet, och man ropade nu på Gud i himmelen och på Jesus. Men när fartyget åter kommit löst ifrån grundet, började ånyo det vilda syndalefvernet. Med detta lättsinne fortsatte man färden till dennas sorgliga slut. Omsider gick det stora skeppet i kvaf, då deremot det lilla landade vid den himmelska stranden. — Under hvilken grof bild Læstadius målade bränvinets natur, hvarigenom han lyckades åstadkomma den största vämjelse för denna dryck hos den på dryckenskap så begifna befolkningen i Karesuando och trakten deromkring, torde vara känt för flertalet af tidskriftens läsare. Äfven om så icke vore förhållandet, kan dock ingen redogörelse komma i fråga, enär ett hinder därför ligger i en skyldig aktning för läsaren.

Härmed hafva vi sökt göra reda för Læstadii predikometod; det vapen, som han sjelf ansåg för det kraftigaste af dem som funnos inom hans egen individualitet, då han kämpade

sin ihärdiga kamp emot ogudaktigheten inom hans alltmör sig vidgande verkningskrets.

Till hvilken förvånande seger den kampen förde skola vi söka att på nästföljande blad af hans lefnadsteckning åskådliggöra.

III.

Den genom Læstadii verksamhet framkallade andeliga rörelsen.

Det nya predikosätt, som af den nitiske själasörjaren begagnades, då han återkom till Karesuando, visade sig efter hand synnerligen lämpligt för det åsyftade ändamålet, att åstadkomma lif och rörelse i den djupt sjunkna församlingen. De liknelser, som ofta förekommo i hans predikningar, begrepos visserligen icke ifrån början, ja, predikan i dess helhet fattades ej. Vissa bilder och figurliga talesätt fastnade dock i minnet. Man började med att göra spe af liknelserna; men emedan orden läto besynnerliga, kunde de icke så snart glömmas. «Den ene», säger Læstadius, «berättade den liknelsen, och en annan berättade en annan liknelse för de hemmavarande: man skrattade och funderade hvad allt det der skulle hafva att betyda. Slutligen blef en och annan orolig utan att veta hvarföre: hemliga rysningar genomisade hela organismen. Man började att känna hjertat ömt, hårdt eller uppblåst, och en och annan kom till prestgården efter gudstjensten för att begära råd och upplysning i andeliga ämnen. Detta hade aldrig händt förut, att någon andeligen bekymrad själ hade kommit till presten för att begära upplysning och tröst».

För att blifva rätt förtrogen med Læstadii sätt att behandla de bekymrade, är det lämpligast, att man hör hans egen redogörelse därför: «Jag måste», säger han, «i början gå mycket varsamt med dessa borttappade får af Israels hus. Nästan skygg och ovan vid den rätta fårskötseln, förklarade jag för de bekymrade ett och annat ställe ur bibeln, som afmålade deras själstillstånd, försäkrande, att den Helige Ande börjat sitt verk i deras hjertan, att de borde flitigt pröfva sitt hjerta efter Guds ord och bedja Gud om nåd och hjälp i

deras andeliga nöd samt tillade slutligen, att den, som ett godt verk i dem byggt hade, kunde ock väl fullbordat o. s. v. Någon försäkran om Guds nåd och syndernas förlåtelse vågade jag icke meddela dem, ty jag blygdes vid mig sjelf och vågade icke blanda mig i den Helige Andes verk, af fruktan att jag kunde skämma bort alltsammans, om jag befordrade en alltför tidig förlossning.» — Motsatta verkningar visade sig vid denna tid hos andra. Då dessa väckelser om vintern 1845 inträffade, började krögare och drinkare att upphöra med sina kyrkobesök. De vågade icke komma till kyrkan, der ett så strängt bestraffningens ord hördes. «Lagpredikningarna», säger Læstadius härom, «dånade från Sinai berg så förfärligt, att gammal Adam blef förskräckt. Somliga sade om väckelsepredikanten: han predikar i vredes mode, andre sade: ni ser ju, att han är vriden.» Emellertid synes det icke hafva varit så lång tid, innan de åhörare, som icke ville höra dessa skarpa lagpredikningar, åter funno för godt att besöka Guds hus. «Både krögare och fyllhundar», säger Læstadius, «måste småningom krypa in i kyrkan igen. Ty när några väckta började uppenbara sig i församlingen, så fann jag snart, huru litet en ensam prest kan uträtta i en vidsträckt församling, som är nära 20 mil lång. Jag uppmuntrade därför de få väckta, som redan funnos, att verka på sina grannar och förklarade för dem liknelsen om tjenarena, som fått olika pund att handla med, huruledes denna liknelse borde andeligen förstås och utföras i kristlig verksamhet för sina vilsefarande bröders upplysning och förmaning till bättring. Derimellan börjades nu disputer mellan väckta och sorglösa i andeliga ämnen. Och ehuru de få väckta, som funnos, blefvo illa tilltygade af den sorglösa hopen, dels med smädelser och skällsord, dels ock stundom handgripligen tillrättavisade med knytnäfvar, så måste dock den sorglösa hopen harmsen och förbittrad komma igen till kyrkan och afhöra predikan.»

Att denna predikan trängde genom mörk och ben, är ovedersägligt, om ock somliga, enligt Læstadii målande uttryck af förbittring blefvo «nästan mörka och kolsvarta» i synen. Visst är, att predikanten gjorde ett öfverväldigande intryck, ehuru icke ännu några «egentliga rop eller högljudda snyftningar hördes i kyrkan.» Orsaken till att sådana icke förekommo angifver Læstadius märkvärdigt nog med orden: «ty

den Helige Ande var ännu då icke på förde,¹⁾ och något rätt förkrossadt hjerta fans icke i hela församlingen.»

Det andeliga stormvädret, som rensade den kvalmiga, af sedeslöshetens miasmer uppfyllda luften i dessa nordliga bygder, var nu i annalkande. Under 1846 års vinter började folk från alla håll strömma till kyrkan. Denna blef fylld till trängsel, och församlingens klockare, som förut icke plägat öfvervara predikan utan under tiden för densamma hafva sin plats utanför kyrkdörren, rökande sin pipa, slapp nu icke ut ur kyrkan, utan blef tvungen att «sitta stilla i klockarbänken och höra på predikan, hvarest äfven hans andeliga och mörka skuggfigor utmålades så pass tydligt, att hela församlingen vände sina blickar till honom,» ett sätt att predika, som långt ifrån att kunna rekommenderas till efterföljd, knappast torde få anses enligt svensk kyrkolag tillåtligt.²⁾ Oförtrutet fortfor Læstadius att sålunda för en talrikare åhörarekrets förkunna lagen i det mest hänsynslösa språk och nedlägga bestraffningens ord i liknelser, hvilka voro till den grad blottade på all hyfsning, att endast församlingens låga kulturgrad kan förklara möjligheten af deras användande.

Väckelser förekommo allt mer, men först ett år efter det Læstadius börjat ringa de sofvande samveten till doms och med lagens svärd sarga de hårda hjertan inträffade, att några ibland hans åhörare erhöilo af evangelium förvissning om nåd och dermed hugsvalelse och frid. «Då började de första nådemärkena att visa sig. En lappqvinna, som länge stått under lagen, blef försonad eller benådad den 5 december 1845.» Märkvärdigt är, att Læstadius, för hvilken benådning och nådesförvissning tyckas sammanfalla i tiden, om ej i begreppet, låter denna tilldragelse stå i sammanhang med ett jordskalf, som samtidigt inträffade. Och detta sammanhang söker han bevisa dermed, att den evangeliska historien visat, att de märkligaste tilldragelser i nådens rike varit utmärkte af jord-

1) Orden äro kursiverade af Læstadius sjelf.

2) Hvilken sjuklig nervretlighet eller öfverspänning af inbillningskraften redan nu gjorde sig gällande ibland Læstadii åhörare, kan man finna deraf, att några af dem tvänne gånger sett svarta fåglar på klockarens axlar, stoppande sina långa näbbar i hans öron och plockande «hvarje korn, som såddes förgäfves — förgäfves på lastens, girighetens och snålhetens förtampade vag.»

skalf, såsom till exempel vid frälsarens död och vid hans uppståndelse, och då enligt Apostlagern. 4: 31 huset, der apostlarna höllo bön, rördes. Häraf må dock ej den slutsatsen dragas, att yttre naturhändelser, efter Læstadii uppfattning af förhållandet, ovilkorligen hörde till förnimmelsen af den undfångna nåden eller stodo i ett oupplösligt samband dermed. Ty hvad han kallade nådemärke var uteslutande någonting, som tilldrog sig inom människans hjerta, och som visserligen kunde vara förenadt med märkliga yttre företeelser, men icke behöfde vara det. Han säger sjelf: «Ett nådemärke är ett stort under i nådens rike. Den känbara försoningen med Gud hörer till den stora hemligheten, hvilken alla rätta kristna fått erfara och känna; och äfven Luther har fått erfara dessa nådemärken, då den lefvande tron tändes, hvarigenom dörren till himmelen öppnades för honom, och just i detta ögonblick kände han sig vara frälst ifrån döden och djefvulens våld. Men nuvarande äkta lutheraner antaga icke dessa *sensationes internæ* o. s. v.»

Dessa inre förnimmelser började snart vara åtföljda af syner och besynnerliga yttringar af ett extatiskt tillstånd. Den som först af Læstadius utur hans åhörarekrets framställes såsom kommen i ett sådant tillstånd var pigan Sofia Persdotter Nivo. Hon hade mikaelidagen 1848 med spänd uppmärksamhet afhört predikan om den störste i himmelriket med dess tvänne antitetiska underafdelningar: 1:o den störste är den minste och 2:o den minste är den störste. Den med egenrättfärdigheten arbetande, ehuru till bekymmer om sin frälsning väckta qvinnan, som icke kunde tillerkänna sig den främsta platsen i Guds rike, men icke heller ville intaga den lägsta, kom i stort bryderi, då hon ville sammanfoga de i predikans afdelningar innefattade antiteserna. Hennes förnuft blef utan allt fotfäste. Då hon kom hem, förlorade hon sansningen och låg likasom afsvimnad under tvänne timmar, mycket röd i ansigtet. «Man kunde icke förmärka, att hon andades; endast då och då skiftade hon färg.» Under detta tillstånd hade hon en syn, som hon, återkommen till sansning, omtalade för de omkringstående. Det blefve för vidlyftigt att redogöra för denna syn, sådan hon trodde sig hafva sett den. Vi vilja endast nämna, att hon under sitt extatiska tillstånd tyckte sig förd både till himmelen och helvetet, der de bilder, som mötte

henne, delvis buro vitne om hennes låga ståndpunkt af kristlig bildning. Så sattes hon i himmelen på en stol af änglarna, som hissade henne upp och dansade omkring henne. De dansade i ring, men ena ändan af ringen var öppen. När de hade släpt ner henne, kommo de med en bok, som var klarare än solen, och uti denna bok sjöngo de tillsammans med henne. Äfven barnen, som voro uti vida större herrlighet än andra utvalda, dansade parvis, hållande hvarandra omkring halsen, tackande och lofvande Gud och frälsaren. Beskrifningen af hvad hon sett i helvetet hänvisar styckevis på en rent af vild fantasi.¹⁾ Märkvärdigt är, att denna qvinna i sin af Læstadius upptecknade beskrifning öfver den vision hon hade uttalat följande ord: «Någon torde fråga, hvad himmelriket är för ett rum? Hafven I icke hört, att det icke är något rum; ty der är hvarken tid eller rum, utan det är en ousäglig klarhet, glädje, fröjd och frid i den Helige Ande,» — en tanke, som hennes lärofader förklarar för den djupsinnigaste, som kunde uppstå i en enfaldig qvinnas hjerta och en bekräftelse på frälsarens ord: Si, himmelriket är invärtes i eder.

Sådana syner blefvo sedan icke ovanliga ibland åhörarne till Læstadius, hvilken fäste så mycket afseende vid dessa visioner, att han i tryck redogjorde för flera ibland dem. Ja, han trodde sig äfven sjelf haft underbara syner och detta alldeles icke under något tillstånd, som liknade svimning, då den yttre verlden likasom slutit sig för hans själ och denna sväfvat fritt omkring på vingarne af en rörlig inbillningskraft. Nej, under fullkomligt vaket tillstånd säger han sig hafva haft visionära förnimmelser. Vi lemna ordet åt honom sjelf: «Det har händt, ehuru mera sällan, att man känt en vidrig svafvelukt, när någon vändats i hårda samvetsqual, man har till och med sett en ånga uppstiga från deras mun, som utvecklat svafvellukten. Någon gång har man sett ljusa strimor sväfva öfver dem, som varit i stark rörelse eller glädje. Dessa ljusa strimor, blixtar eller ljungeldar har jag sett flera gånger, utan att med säkerhet kunna afgöra, om det har varit utom

1) Så trodde hon sig se en alliden, mycket girig krögerska stekt på egga silfverpenningar, så att hon blef falaska, hvarefter hon åter sammansattes till mensklig form.

eller inom mig; dock synes det troligast, att blixtarne eller ljungeldarne, som jag sett, varit i mitt eget hjerta. Om julaftonen 1847 under mitt gående till kyrkan, då jag såg kyrkvägen vara full med folk, träffades mitt hjerta af en inre blix eller ljungeld, hvilken jag känt flera gånger vid dylika tillfällen; det var likasom en ljusare fläkt ifrån en högre värld. Åskådningen af den till kyrkan strömmaude folkmassan uppväckte nämligen en flyktig känsla, hvilken flög som en blix genom hjertat och åtföljdes af den lika hastigt påflygande tanken: «skall jag usling vara dessa blindes ledare till evigheten»? Några sekunder derefter såg jag en stor ljus låga utströmma från kyrkotaket i Karesuando uti sydlig riktning. Samma afton hade några af församlingens medlemmar sett små svarta vålnader flaxande omkring de upptända ljusen i ljuskronan. Det föreföll siarena, som skulle dessa små svarta vålnader hafva mycken lust att släcka ut ljusen; men förgäfvess. Att dessa ljungeldar, som jag såg förmodligen i mitt eget hjerta, kommo från Sinai berg och voro en åskådning af mitt eget inre tillstånd, kan slutas deraf, att då jag någon gång senare varit uti en hård kamp och strid med djefvulen (Luther, Paulus) eller lagen, som bor i mina lemmar (Paulus), hvilken strid Luther kallar «djefvulens anfäktningar», så uppenbarade sig det onda, det vill säga den djefvul, som bor inom människan sjelf, såsom en person, som ville draga mig ut genom fenstret. Vid ett annat tillfälle uppenbarade sig detta onda som en björn, som låg under sängen och försökte lyfta upp sängen, ehuru det icke lyckades. En annan gång såg jag den store draken visa sina tänder åt mig (och det är redan bekant för denna tidnings¹⁾ läsare, huru den gamle ormen visat tänderna åt mig). Sådana åskådningar komma från människans inre eller från den andeverld, som finnes inom människan sjelf» o. s. v.

Dessa sista ord af Læstadius synas innebära det hufvudsakliga af hans egen förklaring öfver det visionära tillstånd, hvori han sjelf och flera af hans åhörare, enligt hans uppgift, befunnit sig. «Så vida», säger han på ett annat ställe, «synden i sina mångfaldiga yttringar verkligen finnes i människonaturen, emedan synden till sitt väsende icke är någon tom

1) Ens ropandes röst.

inbillning, så kan man icke säga, att det onda, när det afmålär sig som en afskyvärd bild i människohjertat, sedan synden blifvit öfvermåttan syndig genom budordet, man kan icke säga, att denna bild är en tom inbillning, utan en subjektiv verklighet; och sålunda kan man förklara de underliga syner, som blifvit sedda af de väckta. — — — Utur denna synpunkt betraktade äro de kristnas syner och uppenbarelsen ingen tom inbillning; de äro icke en verkan af onda andar, utan de äro en realiserad idé, en subjektiv sanning. När en människa ser sig sjelf i afgrunden, så är detta en verklighet; hon ser då helvetet i sitt eget hjerta. När hon ser sig i himmelen, så är den seende uti ett lycksaligt tillstånd. När den seende ser, uti hvilket tillstånd hvar och en af hans bekanta är, så sker detta till följe af den inre känslan, som uppfattas objektivt uti den seendes medvetande. Känslan ligger här till grund för omdömet. — — — Så vida det icke kan bevisas, att himmelriket och helvetet är på något rum, utom människan sjelf, så innehålla uppenbarelserna ingenting annat än en åskådning af det verkliga själatillståndet inom åskådarens eget och andras hjertan.»

En annan förunderlig företeelse stod äfven i samband med den påbörjade andeliga rörelsen. Under ordets förkunnande i kyrkan eller i hemmen uppkommo besynnerliga rörelser, som finnarne kallade *liikutuksia*¹⁾. De af åhörarne, som emottogo ett kraftigare intryck af ordet, började först att upphäfva läten, hvilka varierade efter en icke särdeles begränsad skala. I en skrifvelse till domkapitlet, aflåten med anledning af en kronofogden Hackzells rapport till landshöfdinge-ämbetet, förklarar Læstadius de uppkomna lätena och ljuden sålunda: «Om det är lagens blix från Sinai berg, som träffar det förkrossade hjertat, så uppkommer ett ångestskri bland några kvinnor. Är det en stråle af evangelijs ljus, som träffar det förkrossade hjertat, så måste den förkrossade upphäfva ett glädjerop, och det står platt intet i deras makt att undertrycka dessa höga känslor. De måste gifva sina känslor luft genom ljud, ty i motsatt fall skulle deras hjertan brista.» Och på ett annat ställe i samma skrifvelse läses: «Vi måste på förhand förklara, att läsarnes andeliga röster i kyrkan

1) Ordet betyder rörelser.

kunna icke tystna, så länge som det finnes en gnista af lefvande tro uti deras hjertan, men med den andeliga döden inbryter också den andeliga dödsstillheten i kyrkan, ingen suckar, ingen gråter, ingen qvider, ingen jemrar sig, ingen uppgifver ett ångest- eller glädjerop.» I förening med dessa ljud stodo besynnerliga kroppsrörelser. Man lemnade sin plats i kyrkan eller det rum, der ordet förkunnades; man omfamnade andra i hänryckning; man dansade och föll slutligen i vanmakt ¹⁾. När, såsom ofta hände, flera under predikan på ifrågavarande sätt gäfvos sina känslor luft, blef ljudet i kyrkan nästan döfvande, och ej ens en sådan stämning som Læstadii förmådde att göra sig hörd. Dessa rörelser ansåg den märkvärdige mannen vara tydliga bevis på nådens verkan, hvilket man finner af hans förut anförda yttrande: «Den Helige Ande var ej ännu på färde», med särskilt afseende derpå, att likutuksia ej från början visade sig inom Karesuando församling.

Beledsagad af dessa yttringar af ett nervöst tillstånd och en i hög grad uppgjagad inbillningskraft, utbredde sig rörelsen allt mer, och snart hade den gått långt utöfver Karesuando församlings gränser. Ett nitiskt biträde vid verkandet för denna utbredning var *Johan Raattamaa* (på svenska jordrivare). Son af en nybyggare ifrån Karesuando församling, hade han redan före den stora väckelsen blifvit af Læstadius anställd såsom kateket. Begäfvad med utmärkta själsanlag och i ungdomen väckt, hade han, oaktadt sitt klara förstånd blifvit denna tid af sina anhöriga förklarad för kollrig. Hans religiösa allvar ansågs för galenskap, och det blef också ej varaktigt. Den eld, som icke vårdades, brann snart ned, men en annan flammade upp i stället, passionens. Raattamaa blef begifven på dryckenskap. Under ruset betedde han sig, säger Læstadius, såsom en galning i sitt hus, hvarföre han af denne sin själsörjare och förman erhöill skrapor. Dessa gäfvos från början förgäfvos, men den starke måste slutligen vika för den

1) Dessa rörelser utöfvade ett märkvärdigt inflytande på åskådarne. En mycket bildad person berättade en gång för författaren, att han i vetenskapligt ändamål besökt Læstadius och, lockad af nyfikenhet, följt den förunderlige mannen på en andelig sammankomst. Der hade likutuksia förekommit. Efter en stund kom en sådan håg att deltaga i rörelserna öfver den besökande främlingen, att han måste gå ut. Det var en oförklarlig dragningskraft, som dessa rörelser utöfvade.

starkare, och Raattamaa blef lossad ifrån sitt slafveri under synden, sedan han ett helt år vacklat emellan lydnaden för Herrens bud och bränvinsbegäret. Efter att hafva flyttat till Lainio by inom Jukkasjärvi församling såsom lärare i en missionskola, som år 1848 öppnades derstädes, verkade han med synnerlig framgång för den sak, som nu var hans lifs viktigaste angelägenhet. Barnen synas allmänt hafva blifvit öfvervåldigade af den makt, som verkade genom denne lärare, och hos dem uppkommo enahanda yttringar af religiös exaltation som hos de väckta i Karesuando. Men äfven på de äldre utöfvade den nitiske barnaläraren ett stort inflytande. Vi vilja med endast obetydliga förändringar anförä Læstadii egen beskrifning öfver Raattamaas uppträdande i Lainio: «Om aftnarne församlade sig äfven byns innevånare i skolrummet, som var ett rökporste. Der hölls då bön, och efter bönen slut läste Raattamaa något af Læstadii koncepter, som vanligen hade den verkan, att en del af åhörarne blefvo förbittrade och begäfvos sig af, under det andra stannade kvar. Efter konceptets uppläsande fortsattes samtalet med de kvarvarande långt in på natten. Nu uppstod en allmän nyfikenhet bland lapparne i Jukkasjärvi att besöka den underliga skolan, hvarest barnen sades blifva tokiga. Och tokigt såg det ut för profana ögon, då en del af barnen våndades i samvetsqual, andra åter hoppade af glädje; somliga blefvo kraftlösa och orkade icke stå på benen. Ungefärligen en månads tid hade Raattamaa arbetat på den hårda mark, hvars upprifvare han var, då äfven några byns storkrögare började få ett stygn i sina hjertan. Omsider kom det derhän, att en och annan försäljare af bränvin hælde ut denna vara på marken under protester ifrån dem, som höllo det för en stor synd och menade, att det hade varit bättre, om man sålt det och gifvit värdet deraf till de fattiga, i hvilket fall det hade kommit någon menniska till nytta och icke såsom nu gått alldeles förloradt. Det halp dock icke att spjerna emot udden. Lapparne blefvo öfvertygade derom, att bränvinet var förnämsta hindret för lappallmogens förhjälpande ur elände och fattigdom. Bränvinsbegäret höll dock länge stånd emot öfvertygelsen med orubblig seghet. Det förra måste dock gifva vika, och hvad som gjorde slag i saken, var den religiösa väckelse, som gick hand i hand med kampen emot den last, som sänkt det arma folket ned i djupet af

ekonomiskt och moraliskt elände.» Det var för denna väckelse Raattamaa var näst Læstadius det förnämsta redskapet, för att efter sin lärares död blifva den sedan så vidt utgrenade rörelsens främste man ej blott inom Torne lappmark, utan äfven utom dennas gränser. Kraftigt och väldigt predikade Raattamaa, säger Læstadius, icke allenast om nykterhet, utan äfven och förnämligast om en sann och lefvande kristendom. Och likväl skall han, såsom af en annan, mot honom vänligt stämd person blifvit uppgifvet, sakna några betydande talaregåfvor, hvarföre han också vid sitt uppträdande som lärare, helst använder en nästan helt och hållet kateketisk metod och ofta vänder sig till sina åhörare med frågor, som dessa hafva att besvara. För hans utomordentliga anseende ibland læstadianerne har han också att tacka, icke så mycket sina läraregåfvor, som fastmera dels den omständigheten, att han är den äldste af Læstadii medhjelpare, och dels det utröttliga nit han ådagalagt såsom sådan. «Han arbetade», säger denne hans andlige fader, «oupphörligt både natt och dag; blott några timmar mot morgonen tog han sig en blund, och det var mer än besynnerligt, att han icke blef alldeles utmattad.»

Jämte nämde Johan Raattamaa använde Læstadius hans broder *Per Johansson Raattamaa* såsom redskap att sprida den uppkomna rörelsen. Denne, som varit djupt nedsänkt i dryckenskap, men genom sin själasörjares predikningar och brodrens föreställningar blifvit bragt till besinning, sändes till Jukkasjärvi och uppträdde der såsom föreläsare af Læstadii koncepter, sedan han med otrolig möda, såsom icke skrifkunig, lärt sig att läsa dem. Men hans verksamhet kröntes icke med samma framgång som brodrens, hvilket ansågs till någon del härleda sig från hans kärfhet i sjelfva sättet att uppträda. I Tärendö by, som äfven i våra dagar icke intar synnerligen högt rum i religiöst och sedligt hänseende, blef han hårdragen, fick sin pels sönderskuren och slapp med möda undan med lifvet. På andra ställen lossade man skott efter honom. Utan all frukt var dock ej hans uppträdande.

En annan Læstadii medhjelpare var vice missionären *C. J. Grape*. Son till förut omnämde prosten *Z. Grape*, var han den mest bildade på samma gång som den älskligaste af dem, som omfattade den sak, hvilken under så mycket buller

och så mycken strid bröt sig en allt bredare väg i Torne lappmark och angränsande socknar. Af djupt kristligt allvar, har han haft sin blick för mycket riktad på de eviga lifssanningar, hvilka ingingo i den lära, som af Læstadius och hans vänner förkunnades, för att låta sig fångas af det menskligt skröpliga och bristfälliga i den form, hvari de framträdde, hvarföre han efter Læstadii död lika litet blifvit någon despotisk partichef som någon bland anhängarne af en sådan, utan alltid intagit en position af på en gång tolerans och sjelfständighet. Sin lutherska grundåskådning af frälsningens ord har han följaktligen bevarat, hvilket visst icke kan sägas om alla andra Læstadii vänner och emissarier.

Dessa äro de förnämsta af de trosbröder, som den utomordentlige väckelsepredikanten i Karesuando från början utsände för att sprida väckelsens ord. Många flera voro de redskap, som han begagnade, men en redogörelse i detta afseende skulle medföra en vidlyftighet, som både komme att trötta läsaren och ej öfverensstämma med detta arbetes plan. Vi vilja endast anmärka, att just det flitiga begagnandet af sådana inre missionärer, hvilka kallades skolmän, likasom de af dem hållna konventiklarne benämndes skolor¹⁾, kan förklara den ovanliga framgång i främmande församlingar, hvilken krönte det omvändelseverk, som Læstadius började i Karesuando.

Att vid bedrifvandet af detta omvändelseverk icke moderation i allmänhet gjorde sig gällande, måste medgifvas. Vi vilja härvid mindre fästa oss vid uppgifterna i en ämbetsskrivelse af provincialläkaren, som deri påstår sig hafva en gång sjelf jämte sitt resällskap blifvit skymfad och tillvitar de læstadianska emissarierna en grof hänsynslöshet. Nämde ämbetsman låter dock i sina officiella berättelser, så snart dessa vidröra det læstadianska läseriet, uppgifterna om än mot hans vilja färgläggas af hans motvilja för sjelfva saken. Men flera trovärdiga personers meddelanden öfverensstämma här med denne

1) Orsaken till denna benämning är den, att de andeliga föredragen, hvilkas form ännu närmar sig den kateketiska, från början såsom Raattamaas stodo i förening med barnundervisning med den valda texten till grund och ledning. Läsning af Læstadii predikokoncepter och samtal voro i bredd med eller efter barnförhöret den vanligaste formen för de læstadianska emissariernes verksamhet, när de uppträdde på andeliga sammankomster i rörelsens första början.

läkares, och att han denna gång icke skjutit öfver målet, är från för många tillförlitliga håll känt, för att kunna betvivlas. Såsom Læstadius genom stränga straffdomar, nedlagda i det mest konsiderationslösa språk, sökte väcka sofvande samveten, så ville äfven hans anhängare använda lagens högsta skärpa. Men i anseende till deras brist på all hyfsning och grannlagenhet fick framställningen, som var rik på förbannelser, ett starkt tycke af otidigheter och smädelser. Detta gäller kanske mindre om de jemförelsevis begäfvade män, som lärofadren själf utsände för att drifva den inre missionens verk, än om »de väkta» i allmänhet. Hvar och en af dessa ansåg sig nämligen i öfverensstämmelse med Læstadii åsichter böra nitiskt verka för den angelägenhet, som fylde deras egna hjertan med förut okända sträfvanden och förhoppningar, och ett medel dertill troddes vara *det andeliga bannandet*. Detta bestod just deri, att man till enhvar, som icke hörde læstadianerna till, med lika tydliga som skarpa ord sade, att han var ett djefvulens barn. Detta andeliga bannande försvarades af Læstadius och användes mot både prester och lekmän, gamla och unga. Sedan rörelsen utbredt sig, kunde Læstadii vänner i stora skaror omringa främmande personer på marknadsplatserne och under de svåraste förbannelser söka verka hos dem en förändrad sinnesriktning. De förras miner och åtbörder hänvisade vid dylika tillfällen på en fanatism, som kom mången att frukta för uppträden af sådan art, som det sedermera i Koutokeino inträffade. Denna fruktan var dock öfverdrifven. Den man, som genom sin predikan framkallat den utomordentliga rörelsen på det kyrkliga området, hade tillräckligt inflytande öfver sina trosvänner, för att kunna afstyra alla blodiga excesser. Och ehuru han med alla sina förtjenster icke kan helt och hållet fritagas från fanatism, gick dock aldrig denna derhän, att den icke alls återhölls af vördnaden för gudomlig och mensklig lag. Önskligt hade dock varit, att han icke låtit ifrågavarande förvända sätt att befrämja den sak, som i och för sig var så god, blifva gällande hos sina anhängare. Men ensidighet icke blott i detta hänseende, utan äfven i åtskilliga andra, såsom det af denna skildring visar sig, förmörkade tyvärr den eljest ljusa tafflan af det nya lif och det nya sakernas skick, som genom hans

predikan och verksamhet framkallades inom Torne lappmark och långt utom densamma.

Så sorgligt än det fanatiska drag var, som tillhörde den genom Læstadius uppkomna andeliga rörelsen, medförde den frukter i sedligt hänseende, hvilka på alla tider varit sällsynta. Det blef en religiöst-moralisk omhvälfning, till hvilken vår lutherska kyrka, sedan hon kommit till välde i vårt land, har svårt att uppvisa något motsvarande. En i »Ens ropandes röst» förekommande skildring af, såsom vi hafva anledning att förmoda, framl. pastor Lindstedt i Jukkasjärvi visar tydligt, att ifrågavarande hvälfning var af de mest storartade dimensioner. Af denna skildring, som visserligen afser sistnämde socken, men lika mycket passar in på Karesuando och andra församlingar, der den religiösa lifsrörelsen mera allmänt utbredt sig, vilja vi lemna ett utdrag: »Oäkta barn,» heter det, »förförare, förförda, förförande smutsa nu icke församlingens (Jukkasjärvi församlings) kyrkoböcker. Trätobröder, bedragare, skälmar, tjufvar, ogeruingsmän i allmänhet försvunna, icke förgätande, att lättsinnigheten, falskheten, egoismen lemnat rum för rättsinnigt, uppriktigt, kärleksfullt väsende. Ej nödgas kronobetjeningen lagföra, domarena afdöma, profossen afstraffa; ty brott emot person eller egendom förekomma icke. Vägfarande anlända, men deras medhafvande gods kan gerna lemnas under himmelens tak, hvilket äfven allmänligen sker, och stor blefve icke risken vid borgen för ersättning af läsaress tillgrepp; — Insändaren har själf sett de handlande aflägsna sig från försäljningsrummen, lemna kista och gods utan läs och vård i den omgifvande folkmängden; intet förkommer. Deremot komma gamla kunder, hvilka i årtal bedragit, försmittat, de komma, bjuda, bedja, knäfalla, att de måtte få godtgöra hvad de illa hafva gjort, så att det är intressant att se hos läsaren det ömtåliga samvetets verkningar och på den stolte, spotske penningmannen, huru han svarslös och förlägen måste skämmas inför den han i sitt inre kallar världens afskrap. Mångåriga tvister biläggas, hemliga förbrytelser, begångna orättvisor yppas, afbedjas, försonas. Oeniga makar tillgifva, glömma, förlikas.» Gerna hade författaren kunnat tillägga, att sedan bränvinet runnit ut på marken och bränvinsbegäret vikit för törstan efter Guds ord, nykterheten blifvit allmän i de församlingar, der »läseriet» blifvit det, att lapp-

allmoge och nybyggare nu afskydde den dryck, som förut varit deras högsta njutning, och att knapt en enda öfverlastad person träffades i de till Torne lappmark hörande församlingarna.

Mera än denna beskrifning på verkningarna af den från Karesuando utgångna andeliga rörelsen bevisar en motsvarande redogörelse af provincialläkaren dr W. Då den förra flutit ur en mans penna, som på de sista åren af sin lefnad varit vänligt stämd mot yttringar af andeligt lif, har deremot den senare kommit från en person, som var en afgjord fiende till all liflighet på det andeliga området. Doktor W. kunde icke gilla den rörelse, hvarur den sedliga omskapningen framgick som ett i dagen liggande resultat. Han såg ej i denna eller någon annan andelig rörelse annat än en sjukdom. »Troligen», yttrar han om den tyfus, som yppat sig på några ställen i Enontekis (Karesuando), »går febern vidare, när läseriet saktar sig, ty jag har alltid tillföre sett en af dessa sjukdomar följa på den andra med kortare eller längre mellantid. De kunna äfven herska samtidigt inom samma landsträcka, men jag har aldrig sett dem på en gång närvarande hos samma person eller i samma hus, icke ens inom samma by, men väl inom samma socken och landsort. Så var det i Ångermanland, så i Ume lappmark, så har det varit i Haparanda-trakten, och så synes det äfven vilja foga sig i Torne lappmarkerna. De uti Idevuoma by nu varande febersjuka voro icke »väckte» enligt meddelad upplysning af prosten Læstadius.» Lika litet som dr W. gillade rörelsen i och för sig, lika litet skänkte han sina sympatier åt deras sätt att vara, öfver hvilka den samma vunnit värde. Om husfolket i gården Muotka, tillhörande byn Suando, säger han: »Det förr så treffliga husfolket i denna gård var nu helt och hållet förvandladt. Menniskorna gingo tysta, bleka och ängsliga samt tycktes ömka sig öfver mig och mitt resällskap, bestående af domare, kronofogde, ett par köpmän m. fl.» Vi hafva velat anföra dessa provincialläkarens egna ord i en officiell skrifvelse, för att låta hans verkliga ställning till den pågående rörelsen framstå klar och tydlig. Så mycket mera talande är hans omdöme om dennas sedliga verkningar. Detta omdöme är nämligen till läsarnes fördel. Visserligen tror han på hörsagorna om de læstadianska emissariernes osedliga umgänge

med qvinnor, naturligtvis utan att lemna något det minsta tecken till bevis för sanningen af ett sådant rykte, men detta hindrar honom ej att nedskrifva följande: »Det väckta religionsnitet — har verkat mera godt än ondt och hålles inom skrankorna af presterskapet, så att oordningar och laglösheter förebyggas och folket icke här, såsom på flera andra ställen inom Sverige, skiljer sig från kyrkan, utan tvärtom närmare sluter sig till densamma. Man har väl anmärkt, att läseriet inom en och annan familj födt split och tvädrägt, när medlemmarna icke delat samma tro och öfvertygelse, samt att läsarna genom sitt okloka nit förarga och ofreda personer, men dessa olägenheter öfvervägas mångfaldigt af det myckna goda, som det verkligen uträttat. Lappmarksboerna, dessa sträfva och halfvilda människor, befunnos nu nitiske för laglydnad, sedlighet och inbördes kärlek. Bruket af brännvin, detta gift för lapparna, är alldeles bortlägdt. På Wittangi (Jukkasjärvi) och Karesuando marknader fans troligen icke ett kvarter af denna vara. De bränvinskärl, som kunnat förfinnas i någon by, hafva blifvit sönderslagna och uttömda. — För brott och öfverträdelse har ingen af allmogen vid sist hållna ting i Jukkasjärvi och Karesuando blifvit tilltalad. På förra stället voro i år icke flera än 7 instämnda mål, på det senare 3, ty alla gamla tvister och stridigheter, som möjligen kunnat biläggas, hafva i godo blifvit uppgjorda och förlikta. Alla stöldar och brott, som hittills varit fördolda eller obevista, komma nu gerningsmännen sjelfva och angifva, bedja om förlåtelse och vilja godtgöra dem, såvidt de kunna, för att få ro i sina samveten. Många andra exempel på lappmarksboernas moraliska förädling genom läseriet skulle här kunna anföras, men detta vore endast att ytterligare förlänga min redan alltför vidlyftiga rapport.» Detta vitsord förekommer i samma ämbetsberättelse, der läseriet och tyfus ställas bredvid hvarandra! Här möter oss ett i världen mycket vanligt fall, att man gillar sakens följder, under det man ogillar saken sjelf. Representant af ett mycket allmänt åskådnings-sätt, yttrar sig dr W. i sin läkarerapport alldeles lika förståndigt som om han sagt: Detta träd i en vild och ödslig natur har ett mycket otrefligt utseende. Dess bark är skroflig, dess grenar äro knotiga och sträcka sig utmanande åt alla håll, liksom trotsande stormarne. Det har så besynnerliga

taggar, att man har svårt att närma sig det utan att blifva stucken. Det borde icke finnas ett sådant vidunder inom växt-verlden; det måste vara någonting sjukligt hos naturen, som gör det möjligt, att ett sådant fult och till formen motbjudande träd kunnat växa upp. Men — det måste medgifvas — trädet bär goda fukter, ja så goda, att man aldrig i denna ofruktbara nejd funnit några sådana. — Man har verkligen svårt att finna ett sådant sätt att resonnera särdeles logiskt, om det än är vanligt. Vill man frukten, så måste man vilja trädet. Har detta icke den mest behagliga form, och gifves det åtskilliga utväxter, som kunnat och bort vara borta, trädet måste vara godt, om frukten är god. Ett ondt träd kan ej bära god frukt. Men den som med ovilja åser hvarje lifsrörelse på det religiösa området, vill endast, om han eljest älskar sedlighet och tukt, skåda de goda verkningarna; hvad som framkallat dem, vill han icke godkänna. Om frukterna hade till rot och stam den fria luften, det tomma intet, det vore naturligtvis en god sak i hans ögon, men nu är det en gång så, att hvarje frukt har en lifslevande både rot och stam till sin nödvändiga förutsättning. Det är visserligen att beklaga, att så många besynnerligheter åtföljde det s. k. läseri, som bar frukt i kristlig sedlighet och gudaktigt lefverne ibland ett folk, förut djupt sjunket i lastbarhet och nästan allt slags elände; men den rörelse, som betecknades med detta mångtydiga och utslitna namn, måste i sig hafva varit god, eftersom den hade så goda verkningar. Den hade ju också uppkommit genom ett visserligen grofkornigt och icke alltid i ordets bättre mening egendomligt, men likväl allvarligt och tråget förkunnande af Guds ord. Att det lif, som härigenom framkallades, hade sina egenheter likasom den man, som predikade det, och det folk, för hvilket det predikades, det berörde icke sakens väsende. Det hörde till dess utsida. Skallet var skrofligt och kantigt, men kärnan var god. Ljuset af sanningens ord har mera än en gång genom inflytandet af individualiteter, folklynnen och andra förhållanden brutit sig i mycket egendomliga skiftningar, men det har dock alltid varit samma ljus, likasom man i alla brytningar af solljuset omöjligt kan upptäcka något annat ljus än detta, så olika färgerna kunna blifva.

En intressant sida af den andliga hvälfning, som framkallades genom väckelsepredikanten i Karesuando, var ett slags upplifvande af de första kristnas agaper, då förhållandet gjorde det behöfligt, att de fattiga bespisades på de förmögnares bekostnad. När andeliga föredrag skulle hållas i enstaka bondgårdar, förde de, som i ekonomiskt hänseende voro bättre lottade, födoämnen med sig för eget och fattiga tros-syskons behof och möjliggjorde dermed sådana gemensamma måltider. Dessa kallades också *rakkauden aterioita*, hvilket på svenska just betyder kärleksmåltider. Igenom denna anordning kunde de fattiga dröja vid samlingsställena. När andeliga sammankomster höllas i större byar, ägde inga sådana gemensamma måltider rum, utan de, som bevistat sammankomsterna, gingo till gårdarne för att skaffa sig föda.

Märkvärdig är den försakelse af alla lyxartiklar till förmån för allmänna välgörenheten, som gjorde sig allmänt gällande ibland läsarne. Qvinnorna «refvo bort örringarne från sina öron, fingerringarne från sina fingrar och guldkeden från sina halsar. Dessa klenoder blefvo dels öfverlemnade till skolan och dels till de fattiga. Sedan det, som kunde äga något materiellt värde, blifvit förvandladt i penningar,ingo fattiga barn undervisning i skolan för hvad som influtit.» Äfven «allehanda maskiner af silfver, som lappar och bönder fått betala dyrt, för att dermed hålla eldvattnet i sin strupe, såsom lappkosor, tumlare, små kalkar, bränvinsbägare och dylikt, hafva blifvit gifna till skolan och de fattiga. Silkesdukar och annan grannlåt — — hafva blifvit dels föryttrade för ägarens räkning, dels ock för fattiga och skolans räkning.» Så tillgick det i Pajala, sedan rörelsen der fått fotfäste, och efter all sannolikhet äfven annorstädes, der detta blef förhållandet.

Att i fråga om helgelse den læstadianska rörelsen gick mycket långt i rigorism är lätt begripligt, då af ofvan förekommande redogörelse för Læstadii predikningar visar sig, huru långt lärofadren sjelf gick i detta hänseende.

Någonting för denna märkvärdiga rörelse karaktäriserande var äfven den *bikt*, som de s. k. läsarne fordrade, och hvilket var i fullkomlig öfverensstämmelse med Læstadii åsigt. Han och hans vänner ansågo sig på grund af det andeliga prestadöme, som tillhörde dem alla, berättigade att undersöka en annans själstillstånd och göra honom hvilken på lifvet

gående fråga som helst. Man hade rätt att vända sig till en hvar med sådana frågor som dessa: har du stulit? har du varit drucken? o. s. v. Var den tillfrågade ångerfull, så skulle han uppriktigt bekänna, hvilka synder han begått. Under stundom möttes sådana frågor af mycket ohöfliga svar af dem, som stodo utanför de väcktas krets, och naturligtvis kom då det förut omnämnda bannandet i full fart. Och som både dessa bikten inledande frågor och det bannande, som följde på dem, då den tillfrågade icke ville underkasta sig någon bikt, ofta utgingo samtidigt från flera «läsare» på en gång, så var förfarandet så mycket mer egnadt att i hög grad väcka ovilja emot Læstadius och hans anhängare från sådana personers sida, som hvarken tillhörde eller ville tillhöra deras krets, men varit föremål för deras omvändelsenit. Deremot underkastade man sig villigt det förhör, som inledde bikten och var oskiljaktigt derifrån, då man ville sluta sig till partiet, så närgångna frågorna än voro, och så anlagdt på ett efter utseendet kärlekslöst förödmjukande hela förfarandet var. Syndernas uppräknande, hvarvid mycken vikt fästes, skedde nämligen inför flera medlemmar af partiet på en gång. Sedan bekännelsen sålunda var gjord, afkunnades för den ångerfulle förlåtelse af någon af partiets hufvudmän. Detta sätt att gå till väga, som har mycket syskontycke med dömarepartiets i Hammarödal, ledde och måste leda till bekännelser, som lika mycket sårade blygsamheten, som de vitnade om brist på grannlagenheten hos den och dem, som införde och försvarade denna offentliga bikt. Den har på senare tider, såsom längre fram skall visas, urartat på ett högst beklagligt sätt. Dels hafva åtminstone de mindre tänkande læstadianerne satt den absolution, som gifvits, högre än evangeliets försäkringar om syndaförlåtelse, dels hafva några det læstadianska partiets chefer tagit sig för att från den borgerliga lagens näpst frisäga dem som biktat sig, hvarigenom de gröfsta brott blifvit ostraffade och det allmänna rättsmedvetandet såradt. Införandet af detta biktväsende var ett af de största misstag Læstadius lät komma sig till last.

Emellertid gjorde sig dennes och hans vänners åsichter, så besynnerliga de än i åtskilliga hänseenden voro, på ganska kort tid gällande inom ett vidsträckt område. Det dröjde ej länge, innan den læstadianska rörelsen utbredd sig öfver hela

Torne lappmark och angränsande delar af Norge och Finland. Innan den energiske mannen slutat sin bana, hade læstadianismen vunnit fotfäste i de nedre vid Torne elf belägna socknarna af Sverige, trängt sig i Finland fram till Uleåborg och eröfrat allt vidare terräng i det nordliga Norge. Hvilken stor utbredning denna form för kyrkligt lif vunnit på de sista tiderna skall framdeles visas.

Så hade Læstadius arbete för lyftande af sina åhörare ur andeligt mörker och elände blifvit krönt med en segerrik framgång. Likgiltigheten för all religion och allt annat än sinliga njutningar hade blifvit bruten. Folket hade, ifrån att hafva varit lastbart, blifvit i högsta grad försakande och sedligt. Man kunde icke känna igen de församlingar, der rörelsen gått fram med öfverväldigande kraft och afgjord seger. Den sedliga omskapningen väckte förvåning hos den svenska allmänheten, som genom tidningspressen erhöll underrättelse om denna företeelse. Äfven de, som icke kunde godkänna Læstadius förfaringssätt, måste erkänna de välsignelserika frukterna af hans verksamhet, och ännu i dag kan det hända, att dessa frukter åberopas såsom bevis på hans presterliga duglighet af personer, som i samma andetag förlöjliga hans «svafvelpredikningar».

Att den i och för sig goda sak, för hvilken Læstadius kämpade, framträdde med ett bihang af syner, likutuxia, andeligt bannande m. m., som var egnadt att framställa den förra i en skef dager, är visserligen ledsamt och ett nytt bevis derpå, att det ofta är stor mensklighets skröplighet, som Herren begagnar såsom det käril, hvari han utgjuter fullheten af sina häfvor. Det hade varit godt, om de genom den ovanlige själasörjarens predikan och inre missionsverksamhet omvände helt enkelt hållit sig till den lutherska läran. Nu blefvo de ett särskilt religionsparti med större egenheter än något annat inom fäderneslandet. Att den lifsrörelse, som af den märkvärdige mannen förmedlades, tog denna riktning, hvarigenom säkerligen mera än en af de stilla i landena lät sig afhållas från att sluta sig till denna religionsform utan att derför icke vilja sluta sig till Herren, det härleder sig förnämligast från tvänne orsaker. Den ena är att söka hos Læstadius personlighet, och den andra hos befolkningens lynne och kulturgrad. Vi vilja taga dessa orsaker i betraktande.

Den man, som framkallade och ledde denna rörelse, var visserligen begåfvad med ett skarpt förstånd, men tillika med en mycket liflig, att icke säga tygellös fantasi. Detta vållade, att han själf hade lätt att komma i ett visst lärt tillstånd, då den öfverretning, som framkallades af en daglig själsupspänning på den tid rörelsen utbröt, gjorde det möjligt, att hans iore församlingar objektiviserade sig i det yttre. Det är då lätt att begripa, att härigenom en öfvertro på omöjliga uppenbarelser från den öfra världen skulle göra sig gällande hos hans vänner och anhängare. Derjämte, i anseende till det materialistiska grunddraget i hans världsskådning, beaktas att sammanblandade det rent andeliga och det fysiska, det öfvernaturliga och det naturliga, kunde han icke i sina tros-vänners artikulerade ljod och krampaktigt extatiska rörelser se något annat än omöjliga verktygen af Guds heliga ande, utom att han med glädje i dessa ljod och rörelser såg något som utomordentligt, som måste vara med, der folket skulle lyftas ifrån ett utomordentligt religiöst och nedligt tillstånd. Det var då icke underligt, att hans vänner trodde på, t. a. l. liknande tillhöra omvärldens och det andeliga lifvets väsende. Vidare måste vi erinra oss några få ord påpekade egenheter i Lestadius karaktär. Uppfostrad som han var i fattigdom och trist, med dystra minnen från sin barndoms- och ungdomstid, hade han fått en viss sträfbet i sitt sätt, hvarjämte den långa tid han bodde ibland ett folk på en mycket låg kulturgrad ej var egad att öfra honom i grundlagenhet, för hvilken han hade så litet naturlig fallenhet som möjligt. Derjämte för fanatism hade han slutligen efter sin egen bekännt ett andeligt hat till världen, icke blott den väsende, utan äfven dess barn, hvilket nogsamman bevisade sig af hans tal och skrifter, ett hat, som dock framstod från en bakgrund af kärlek — sådana motsatser rymmas i det förunderliga människohjertat. Det var då icke att undra på, om han gillade det invejande tillståndet och det andeliga handnande, som framkallade så mycket ovilja mot hans person och det sätt, hvarpå han befrämjade den sak, som blif hans lifs uppgift. Men när den beundrade hufvudmannen förklarades i Torne lappmark ansåg ifrågasättande fanatiska ytt-
ringar af ett vaknadt religionsint tillhörliga, kunde man ej vänta bättre af personer, som stodo så långt under den förra i bildning.

Men ålde förklaringen till den besynnerliga form, hvori den andeliga lifsförteelsen klädde sig, kan man dock ej söka hos Lestadius person. Den är äfven att söka i beskaffenheten af de folks lyne och kulturgrad, ibland hvilka denna rörelse fick sin egendomliga prägel. Dessa folk voro lapparne och finnarne i det nordligaste Sverige och Norge samt Finland.

Hvad nu lapparne beträffar, så göra de till större delen ett kringfläckande lif i en natur, som, än dyster i sin nakna enformighet, än öfvervældigande i sina storartade proportioner, är egad att göra ett mäktigt intryck på känslan och inbillningskraften. Det är då ej underligt, om dessa tillvällade sig för stort rum inom det område, der känslan skall modereras af det religiösa begreppet, den sunda och dock levande uppfattningen af trosmännigarna, och fantasien hållas tillbaka inom den gräns religionsverkenderna anvisa. Det är också lätt begripligt, att lapparne fantasi i anseende till deras låga bildningsgrad måste vara mera liflig och mindre reglerad af förståndet än fallet är hos de folk, hvilka högre kultur kommit reflexionen att vakna och frigöra sig från den naiva uppfattningen af saken. Samma inbillningskraftens liflighet, som i folkens barndomstid fyllde naturen med luftiga andeväsenden och ständande gestalter af en dunkel natursymbolik, och som vikit nedan, i den mån ljuset af en högre odling uppgått, förefans hos dessa naturans barn och påtryckt deras religiositet en fantastisk prägel. Inbillningskraftens spel flyttade sig in på en religiös grund, på samma gång känslan, hvares liflighet underhöllte af detta folks nomadlif, fick emottaga impulser, som dessa de sönliga öknarnas barn först ej erfarit. Men när denna förändring inträffade, kom äfven det passionerade i detta på det hela godmodiga folks natur i verksamhet. Det lappiska folket är under all barnalig godmodighet ett lidelsefullt folk. Men hvar vanligt är det ej, att lidelsen gör ett väldigt språng öfver den klyfta, som finnes emellan de lägsta njutningar och de högsta sträfvandena. Passionen är en eld, som vanligen söms af de värdestäaste ting, men som äfven kan näras genom det värderikaste af allt i världen. Det lappiska folkets religion blif en lidelse, hos hvilken tendensen fanns att, om icke i allmänhet med handlingens, åtminstone med ordets våld söka vinna anhängare åt samma religiösa bekännelse och samma religiösa öfverspänning.

Beträffande de finnar, som först omfattade den så kallade læstadianismen, så hade de visserligen ej samma naiva ståndpunkt som nämde nomadfolk, och deras inbillningskraft spelade ej med samma barnsliga frihet som hos lapparne. Men fantasien saknar icke hos dem liflighet, och det finska folkets kulturhistoria bevisar, att detta folk är ganska begåfvadt i förevarande hänseende. Hvad som gäller om det finska folket i allmänhet torde i sin mån äfven kunna sägas om ifrågavarande gren af den finska stammen. Hvad nu vidkommer känslan, som hos de nordliga finnarne genom Læstadii lärareverksamhet kom i sådan svallning, så är densamma hos dessa icke synnerligen liflig, ehuru hon, en gång försatt i rörelse, visar sig stark och våldsam. På ytan varnar man vanligen icke så liten hårdhet. Bevis härpå kunde förebringas, om så vore nödigt. Jämte det hårda, som icke sällan förefinnes hos finnarne, åtminstone de inom Sverige och norra Finland boende, och som tyder på allt annat än en liflig känsla, märker man hos dem en hög grad af flegma, och, såsom lätt förklarligt är, synes den finska befolkningen vid Torne elf vara i den mån flegmatisk, som hon har sina bostäder långt upp ifrån kusten. Men med denna flegma är mycken lidelsefullhet förenad. Under den lugna ytan gå häftiga strömmar af lidelser, och om en kraft gör sig gällande, som är nog mäktig att så uppröra dessa strömmar, att de spränga iskorpan på ytan, så blir det en våldsam svallning, och ingen lätt sak är det då att mot strömmen uppresas en dam, som håller stånd mot det mäktiga trycket. Nu var det af Læstadius förkunnade lagens ord den kraft, som kom det finska folkets lidelse att röra sig, men öfver en botten af religiöst allvar, sedan han förut med detta ord djupt upprört den känsla, som eljest är så svår att försätta i verksamhet. Deraf förklaras till en god del de besynnerliga yttringarna af dessa finnar religiösa lif. Är det fråga om våldsamma känsloutbrott i ljud och rörelser, hvilka öfverallt, såsom ock naturligt var, isynnerhet förekommo hos kvinnorna, om ensidig rigorism i fråga om adäfordra, om fanatism och en omvändelseifver, som af ingen betänksamhet hejdas och af ingen grannligheten modereras, så var förhållandet enahanda ibland finnarne som hos lapparne. Deremot tyckas synerna hafva förekommit mindre ofta hos de förra än

hos de senare, såsom ock deras fantasi var mindre lätttrölig och mera styrd af eftertanken.

Att det fans i det finska folkets lynne mycket naturliga anknytningspunkter för religiösa extravaganser, visar sig deraf, att mer än sjuttio år förut en i vissa hänseenden likartad rörelse uppkommit i de svensk-finska församlingarna, ehuru hon ej var i samma grad som den læstadianska omfattande och genomgripande, om än några spår af den förra låta sig igenfinnas äfven i våra dagar. Sistnämde rörelse började 1772 och befordrades af då varande kyrkoherden i Öfver Torne, Isak Grape, och isynnerhet af hans adjunkt, *Nils Wiklund*, tvänne prestmän, utmärkta genom kristlig fromhet och allvar, men kanske något ovarsamma vid utföningen af sitt själasörjarekall. Genom deras presterliga verksamhet hade en väckelse åstadkommits, som till en början tyckes ha i stillhet utvecklats sig. Men omsider fingo de andliga lifsyttningarna hos flere af deras åhörare en besynnerlig karaktär. De väckta började att med predikan och sång i sjelfva kyrkan afbryta predikanten, när denne missagade dem, så att han måste nedstiga från predikstolen utan att kunna avsluta sin predikan. Detta inträffade, när kapellanen Wickman i Pajala, en lastbar och våldsam man, predikade. När de exalterade icke fingo komma in i kyrkan, utan måste stanna i förstugan eller vapenhuset, åstadkommo de ett sådant oväsande med springande och predikande, att Wickman nödsakades afbryta sitt predikoföredrag. En bönedag hade en af de exalterade, vanligen kallade «talarne», med stötar dels af fötterna, dels af ryggen, sökt öppna den tillslutna kyrkodörren. Talarne, äfven benämnda «predikare», plägade ock fara från by till by, för att hålla föredrag. Exaltationen var dock ännu större än nitet och steg hos några till en mycket hög grad. En af dessa predikare hade sett svafvel stiga upp ur halsen på komminister Wickman, hvilken under den med anledning af oväsandet uppkomna rätttegången ansågs ej blott hafva sjelf svurit falskt, utan äfven tvungit sin hustru dertill. En hade vid sina tillnämnde ovärdige prestman riktade bestraffningar hoppat så, att halster och fiskbräden fallit ned i köket på Kengis bruks herregård. En af talarne hade dansat för att visa, huru man dansar i himmelriket. Äfven hände det, att dessa menniskor föllo i svimning. Märkvärdig är den berättelse om förhållandet,

som komminister G. Avellan afgaf den 18 mars 1776, en berättelse, som dock tyckes starkt färgad af partisinne och en afgjord fiendtlighet emot all rörelse på det andliga området. «Kyrkoherdens adjunkt N. Wiklund», säger han, «predikar alltid lag på strängaste sätt, så att gråt, tjtande och skriande har öfverljudet i kyrkan, och deras antal, som dels i kyrkan, dels efter slutad gudstjenst falla i paroxysmer, då Wiklund predikar, är oräkneligt. Alltid lärer han, att de under paroxysmen ¹⁾ talande äro af Gud skickade bättringspredikanter. En piga Elin i Öfver Torne hade, under föregifvande att hafva Guds ande, en veckas tid natt och dag förlåtit synder. Folket, som i stor myckenhet sammanskockat sig till henne och kallat henne en gudinna, har på hennes tillrådande kastat sina guld- och silfverpenningar och perlor i en brunn. Uti Guds hus har hon, då Wickman predikade, under föregifvande af en påkommen paroxysm, sjelfvilligt begynt att tala och förbannat honom såsom ett djefvulens foster. Hennes anhängare hafva byggt åt henne ett hus och bära till henne öfverflödigt hvad hon till föda och kläder behöfver. En så vanartig människa tillåtes dock alltid af kyrkoherden och dess adjunkt begå den heliga nattvarden, fast hon knapt kan läsa Fader vår». ²⁾

1) Enligt en officiell skrifvelse till Kongl. Maj:t skulle icke mindre än 100 personer haft paroxysmer.

2) Kyrkoherden Is. Grape och adjunkten N. Wiklund, hvilka något längre än tillbörligt varit, isynnerhet den senare, tagit entusiasternes parti, blefvo sakfaldt efter en rätttegång, som föranstaltades af landshöfdinge-ämbetet i Umeå, till hvilket klagomål ingått. Den förre af desse prester dömdes att plikta 1000 daler silfvermynt eller ett halft års lön, den senare att från predikoämbetet afsättas och inom åtta dagar sig från Öfver Torne socken förfoga. Domkapitlet iakttog en passivitet, som är förunderlig. Det såg ut, som landshöfdinge-ämbetet och heradsrätten voro de myndigheter, som bäst förstodo sig på religiösa förhållanden, och som all makt hade legat i dessa myndigheters hand. Deremot synes stiftsstyrelsen, såsom skäligen var, hafva ingripit med afseende på Wickman, hvilken genom sitt grofva beteende emot fantasier i hög grad bidragit till de religiösa excesserna. Denne i laster försänte prestman blef först på tvänne år satt från ämbetets utöfning och sedermera, då ej bättring visade sig, afsatt. Wiklund deremot återfick omsider, och sedan han trene år vistats i Stockholm, sitt ämbete, blef komminister i Neder Torne och dog 1785, ärad och aktad såsom en nitisk och from själasörjare.

Såsom läsaren finner, äro jämförelsepunkterna icke få emellan den læstadianska rörelsen och den genom Wiklund framkallade: samma bristande förmåga att under gudstjensten lägga band på sina känslor, så att ej denna måtte störas, samma inbillningskraftens otyglade spel, samma förakt för alla prydnader och slutligen samma oförskräckta nit att uttala straffdomar öfver personer med andra åsikter eller på annan religiös ståndpunkt. Sådant bevisar tydligen, att det af oss ofvan anmärkta inflytande, som sjelfva folklynnnet utöfvat på den læstadianska rörelsens karaktär hos finnarne, alldeles ej är endast en förmodan, utan ett ovädersägligt faktum. Det låter dock icke förneka sig, att egenheterna hos Læstadii personlighet äro hvad som mest bidragit att hos både finnar och lappar gifva den andeliga rörelsen, som började i Karesuando och sedermera spridt sig så vidt, det besynnerliga skaplynn, som utmärker densamma. Hade han med sin öfverlägsna personlighet bemödat sig att rensa bort de vanställande drag, som nu utmärka den eljest vackra bilden af denna lifsrörelse i de bygder som förut rätt mycket liknade en dödsskuggans ängd, så skulle efter all sannolikhet denna mäktiga rörelse fått en mera sund och normal karaktär. Hans inflytande var nämligen mycket stort. Man ser ockå, att så långt han förmodade personligen ingripa, blef rörelsen sådan han önskade sig densamma. Hvad skulle han ej då kunnat uträtta med litet mera sansade åsikter om det andeliga lifvets yttringar och sättet att verka för detta lifs befrämjande ibland dem som utantill voro?

Så mäktigt Læstadii inflytande var på de väckta inom sferen för hans personliga ingripande i hans vänners andeliga angelägenheter, så litet förmodade han utom denna sfer, då andeliga rörelser uppkommit i följd af hans verksamhet, men på för stort afstånd från hans församling, för att han skulle kunna behålla rörelsens trådar i sin hand. Derför såg man, att redan under hans lifstid læstadianismen kunde uppträda på ett sätt, som i hög grad afvek från den norm Læstadius uppställt. Detta skedde på tvänne ställen. Det ena, i sanning förskräckliga urartandet af det læstadianska «läseriet» blef bekant öfver hela den skandinaviska halfön och äfven derutanför genom de blodiga död det föranledde. Men det gifves en mindre bekant yttring af religiöst ursinne, som synes hafva

stått i samband med den læstadianska rörelsen. Vi skola först om denna yttra några ord.

En representant af detta ursinne framträdde i nu varande Korpilompolo kapellförsamling. En viss Henrik K—ö hade fått i sitt hufvud, att han och liktänkande vänner voro heliga till både kropp och själ. De behöfde icke mera bibelns ljus, hvarföre de bevisade sitt förakt för den heliga boken genom att trampa på densamma. Dessutom tillät sig K—ö ett tygellöst uppförande. Man såg honom i sin vilda yra hoppa och svärja o. s. v. Denna fanatism synes dock hafva försvunnit lika fort som den kom. Den fordom så fantastiske mannen omnämnes nu af sin själasörjare som en kyrklig kristen med djup känsla af sin syndfullhet.

Mera märkvärdig är den ofvan antydda förgrening af læstadianismen, som blifvit så vidt känd under namn af *kautokeinosekten*. Denna högst fanatiska sekts åsichter och hela beteende är af den beskaffenhet, att vi anse oss hafva skäl att göra densamma till föremål för en mera utförlig framställning. En sådan framställning försvarar desto hellre sin plats i Læstadii biografi, som denne af så många beskyldes för att direkt eller indirekt hafva gifvit anledning till de fasansfulla mord och våldsamheter, hvartill ifrågavarande fanatici gjorde sig skyldiga.

Vi skola fördenskull i det följande litet omständligare göra reda för såväl denna sekts beskaffenhet och beteende som Læstadii förhållande till densamma.

IV.

De religiösa förvillelserna i Kautokeino.

Kautokeino ligger i nordliga Norge, 16 mil ifrån dess kust. Församlingen, som till 1744 tillhört Sverige, men denna tid kom under norskt välde, åtskiljes från Karesuando genom ett fyra mils bredt område af storfurstendömet Finland. Afståndet emellan kyrkan i nämnde församling och den i Kautokeino är nio mil.

Denna norska fjellsocken, hvars innevånare till största delen äro lappar, hade haft egen prest den tid, på hvilken

den samma lydde under Sverige; men sedan socknen blifvit en norsk församling, saknade hon länge denna förmån, och först 1852 hade förevarande brist i församlingens andliga vård blifvit afhjelpat. En ganska lång tid var det således mindre väl sörjdt för självården. Ja, man kan till och med säga, att försomligheten i detta hänseende gick alltför långt. Sedan de äldre norske missionärerne gått bort, hvilka enligt Læstadii uppgift ådagalagt ett synnerligt nit för folkets kristliga upplysning, sökte man på det sätt tillfredsställa det andliga behovet, att en prest några månader på året vistades i Koutokeino. Som själasörjaren ej förstod församlingens språk, skedde predikan på norska och översattes för åhörarne genom tolk. Då de äldre upplagorna af de tryckta religiösa böckerna på lapska gått ut, skedde all kristendomsundervisning på det för befolkningen i allmänhet obekanta norska språket. Detta var förhållandet ända till dess den för lapparnes andliga väl nitälskande Stockfleth ibland dem uppträdde. Han utarbetade de mest nödvändiga öfversättningarna på deras eget språk och kunde själf begagna detta språk vid den religionsundervisning han meddelade nomadfolket i det nordliga Norges vidsträckta fjällsocknar vid sina tidtals i dem inträffande besök. Denna undervisning kom äfven lapparne i Koutokeino till del. För öfrigt fortforo de prester, som voro anställda i det pastorat, till hvilket församlingen hörde, att vara okunnige i det lapska språket. Här af kunde icke följden vara någon annan, än att koutokeinolapparnes kristendomskunskap befann sig på en låg ståndpunkt. Från denna kunde de ej i hast lyftas. Det är derföre lätt begripligt, att om än församlingen hade egen pastor, då den händelse inträffade, som gaf denna undångömda ort en sorglig ryktbarhet, så medförde dock den långa tid, under hvilken lapparnes religiösa uppfostran blifvit vanvårdad, sina oafvisliga följder, som icke inom tidrymden af några år kunde tillintetgöras.

Det religiösa behovet hade emellertid vaknat hos befolkningen i Koutokeino. Då den andliga rörelsen uppkom i Karesuando, blef nämnda norska församling icke oberörd deraf. Beröring ägde rum emellan dessa båda församlingars invånare, och det var en gammal plägsed, att koutokeinolappar någon gång om året besökte Karesuando kyrka. Dessutom har församlingens pastor, Hvosllef, hvilken, såsom längre fram skall berättas, var nära att falla ett offer för koutokeinolapparnes fanatism,

i en teologisk tidskrift för 1856 meddelat, att 1847 tre lappar och lika många finnar kommit till Koutokeino för att predika omvändelse. De insamlade penningar i ändamål att kunna utsända trosbröder till omvändelseverkets bedrivande. Der de ej mötte en bestämd motvilja, «sökte de uppskrämma samvetet genom att utmåla de fördömdas pina i helvetet. De förde med sig skrifna predikningar (sannolikt af Læstadius), som en och annan hade lärt att läsa. De åhörare, hvilka på uppmaning förklarade, att de ansågo desse för Guds barn, alltså berättigade att predika, måste falla på knä och bedja Guds ande om syndakänedom; derefter skulle de skrifva sina synder». Skriftandet skedde i den læstadianska stilen. Den som fått absolution sändes ut att predika, enär endast sådana «som fått Anden, hvilken ransakar allt», kunde förklara Kristus. Efter att hafva för någon tid lemnat församlingen, kommo de tillbaka om vintern 1848, nu förvissade om delaktighet i Kristi rättfärdighet och med fordringar på tydligare tecken både på syndaängern och glädjen öfver syndernas förlåtelse. «Tecknen till glädjen skulle vara skratt (?) » och dans, hoppande och springande». Dessa tecken voro dock ännu svaga i Koutokeino, der denna utväxt på den læstadianska lifsföreteelsen icke synes ifrån början hafva funnit någon rätt trefnad. Emellertid var den rörelse, som sålunda uppkom, af ett vida öfvervägande godt skaplynn. Pastor Hvorslef säger, att man talade med hvarandra om nödvändigheten att vakna ur syndens sömn; att antalet af dem, som lade bort bränvinssupandet och rentjufnaden, ökades, och en förändring till ett bättre syntes vilja inträda. Äfven biskop Juel, hvilken sedermera riktade så häftiga angrepp emot Læstadius, vitsordade i tvänne skrivelser till kyrkodepartementet, att rörelsen hade sin goda sida, ehuru han i den förra, af den 17 april 1850, såsom oss synes, något öfverdrifvet, tillskref den «en helt och hållet exklusiv och derigenom rent af falsk lagisk karaktär». I den senare skrifvelsen, af den 8 maj samma år, aflåten sedan han hållit visitation på stället, säger han, att det blef honom klart, det «Gud hade låtit sin Andes fläkt fara öfver sitt folk, och att en saliggörande omvändelse blifvit verkad, hvilken så mäktigt upprörde sinnena och gaf sig tillkänna i de, som det

1) Hvorslefs uppgift. Anmärkas bör dock, att skrattande såsom uttryck af andlig glädje icke, så vidt vi hafva oss bekant, förekommit ibland læstadianerne i allmänhet, utan måste hafva varit något egendomligt för desse emissarier, om icke hela uppgiften hvilat på missförstånd.

ofta syntes, fanatiska utbrott, hvilka dock vore en längtan efter honom, som allena kan gifva lif åt själen».

Den väckelse, som visade sig ibland lapparne i den norska församlingen, synes ifrån början på det hela hafva haft ungefärligen samma karaktär, som den inom Læstadii egen verkningskrets. Det var först efter dennes afflyttning från Karesuando till Pajala, som de religiösa förhållandena i Koutokeino började erhålla en mera själfständig prägel. Sannolikt finnes en hufvudsaklig orsak härtill i Læstadii afflyttning från orten, som ägde rum 1849, då han utbytte sin verkningskrets i Karesuando mot den i Pajala. Lapparne voro beröfvade den mans ledning, som hade deras största förtroende. Deras egen prest, boende i en aflägsen församling och endast en kort tid uppehållande sig i deras, intog, såsom det synes, en för deras religiösa lifsåskådning främmande ståndpunkt, och han kände dessutom ej deras språk. Den af kärlek till det lapska folkets upplysning brinnande Stockfleth torde icke, med sitt vidsträckt arbetsfält, hafva haft tillfälle att så ofta, som nödigt var, besöka församlingen. Allt nog, det arma folket hade kommit under några lika fanatiska som okunnige hufvudmans ledning. Dessa, tillhörande den lapska nationen, hade förledt många koutokeinobor, hufvudsakligen ibland nomadlapparne, att omfatta villfarelser, som visst icke till sin hufvudriktning äro ovanliga i kyrkans historia, men icke därför mindre sorgliga. Dessa villfarelser bestodo deruti, att de grundade barnskapet på några inre rörelser och förnimmelser, oberoende af nådemedlen, samt ansågo sig få allt högre sådana förnimmelser och uppenbarelser, hvadan de till slut hade de allra högsta begrepp om sin egen andlighet och trodde sig omätligt upphöjda öfver hela den öfriga menskligheten. Kallande sig själfva andlige, uppträdde de myndigt och våldsamt emot olika tänkande samt skrämdo sina motståndare till tystnad. Till yterlighet fanatiska, foro de fram på ett bullrande och hojtande sätt, hoppade och skreko och betedde sig i högsta grad ursinnigt. Med våld ville de göra sina åsichter gällande. Icke nog att de förbannade dem som ej antogo deras lära och således icke «hade Anden», misshandlade de dem äfven. Deras fanatism gick äfven till ursinne. Icke blott anseende sig genom sin rena andenatur upphöjda öfver ordet och sakramenten och syndfrie, ändock de kunde tillåta sig hvad som helst, förklarade de, att de hvar och en för sig vore Kristus. Læstadius söker i en skrif-

velse till konungen förklara orsaken till denna belängda åsigt. Ifrågavarande villfarelse hade, enligt hans uppfattning, blifvit förmedlad genom missförstånd af Luthers ord. Den store reformatorn har på något ställe i rent andlig mening sagt: jag är Kristus ¹⁾. Detta ställe hade af hufvudmännen för läsarne i Koutokeino blifvit missförstått, och det okunniga folket härigenom förledt att småningom, för att begagna Læstadi ord, «stiga upp på tinnarne af egoismens tempel». De vilseledde koutokeinolapparne «betraktade sig slutligen såsom gudar och rene andar». De förklarade sig icke hafva kommit till en sådan höjd i ett ögonblick, utan småningom. De hade steg för steg följt Kristus i hans förnedring och upphöjelse. De olika graderna af dessa frälsarens tillstånd hade de så till vida genomgått, att de hunnit till hans sittande på Fadrens högra hand. Endast den sista akten af Kristi upphöjelse, eller domen öfver lefvande och döde, återstod dem. De hade således uppnått en inbillad fullkomlighet och herrlighet, från hvars svindlande höjd de blickade ned på hela menskligheten såsom krälände i stoffet. Det synes hafva varit ett vanvettigt andligt högmod, som bemäktigat sig dessa vilseförda människor, hvilka dock från början visat säkra tecken till en allvarlig gudaktighet, så besynnerliga vissa af dennas yttningar än må hafva varit. Detta högmod gick hos en (möjligen äfven hos flere) ända derhän, att han förklarade sig vara mera än Kristus. För öfrigt måtte dessa fantasters redogörelse för sin höga andliga ståndpunkt hafva vexlat form och uttryck. Såsom för läsaren torde vara bekant af Stockfleths dagbok, förklarade de inför honom, att de voro lemmar af Gud och derfore icke kunde dömas och straffas, emedan Gud icke kunde döma och straffa sina egna lemmar; att de voro döda och icke kunde dö; att de hade en andlig, men icke köttslig lekamen; att de voro på den nya jorden; att de voro bibeln, det nya testamentet, Sinai; att deras lekamen var lagen, hvarföre de voro berättigade att döma; att de voro Gud Fader, Sonen och Anden, men att Sonen deremot förlorat all makt, som nu var hos dem; att Anden i dem hade makt att dräpa o. s. v.

1) Såsom känt är, yttrar sig Norborg i en predikan på Bönsöndagen angående det betänkliga i detta yttrande, hvilket han icke dristar sig att till alla delar gilla, och äsom oförståndige lätteligen skulle kunna missbruka.

De åtgärder, som vidtogos för att dämpa den fanatismens eld, som upplammat, voro, såsom ofta är fallet under dylika förhållanden, icke de bästa. Sedan en länsman, enligt Stockfleths påstående, gjort gemensam sak med fanatikerne, kom en annan, som sökte tukta dem med handgripliga tillrättavisningar, hvarvid han ådrog sig ett hat, för hvilket han slutligen blef ett blodigt offer. Enligt hvad Læstadius berättar, skall afven en person, som visst icke var satt till någon ordningens väktare, hafva sökt genom skräck inverka på det vilseförda folket. En söndag, då fanatikerne besökte kyrkan, skall en norsk köpman från Alten hafva kommit dit under pågående gudstjänst, hörande handklöfvar, fotbläckar och jernkedjor, hvilka han kastade i bänken midt för kyrkodörren. «Men åsynen af dessa fängredskap verkade såsom en elektrisk stöt på församlingen, då en man, som händelsevis nu kom i kyrkan, förklarade, att man ärnade pröfva Stefani tro. Härigenom stegrades inbillningskraften till en hög grad af retlighet». Märkvärdigt nog trodde allmogen, att det var en tillställning af Stockfleth.

Denne varmhjertade missionär hade olyckligtvis blifvit föremål för de fanatiska lapparnes misstroende. Då han fick höra talas om den förunderliga lära, som började sprida sig ibland koutokeinolapparne, reste han genast till stället. Olyckligtvis öfverilade han sig. Enligt Læstadii berättelse skall den bekaute missionären hafva kommit till Koutokeino från Kristiania, utan att gifva sin ankomst till kenna. «En morgon stiger — — Stockfleth in hos en af de fastboende i Koutokeino och helsar. Husbonden i huset, nästan yrvaken, känner igen Stockfleth, men föreställer sig, att djefvulen spökade i Stockfleths gestalt, ty mannen visste ännu icke annat, än att Stockfleth vistades i Kristiania. Den förre började alltså att välsigna, likasom i afsigt att afvända från sig detta spökande. Stockfleth å sin sida trodde, att mannen öfvade signeri, och som Stockfleth är af naturen het, förgick han sig handgripligen emot husbonden i huset. «Uppträdet, som härrörde från dubbelt missförstånd, verkade hos allmogen misstroende till Stockfleths person, emedan den icke kunde föreställa sig, att en andans man skulle börja sitt omvändelseverk med hugg och slag». Den norske missionärens berättelse om förloppet är betydligt afvikande. Enligt hans uppgift, hade han begifvit sig till ett hus, der människor tillhörande de exalterade voro samlade. Då han af dem blef igenkänd, vände sig

trenne ibland dem hoppande och högröstade emot honom. Då de trängde honom in på lifvet, bragte Stockfleth dem genom ett par rapp af en käpp, som han hade i handen, att stanna med deras vidare påträngande, en åtgärd, som synes hafva bragt dem till raseri och utan tvifvel var ingenting så litet som välbetäckt. Det är naturligt, att den norske missionären härigenom i högsta grad förtörnade fantasterne. Deremot var han de stilla och allvarlige kristne i Koutokeino till gagn med sin nitska själavård. Det var nämligen endast en del af de väckte i församlingen, som läto föra sig öfver det andliga högmodets höjd ned i det andliga ursinnets djup. Der funnos flere, som, om än förörrättade och stundom piskade af de exalterade, blefvo i ödmjuk tro vid Herrens ord. Ibland dessa verkade Stockfleth i välsignelse. Mot fantasterne förfor han deremot strängt. På hans angivelse hos amtmannen och fogden blefvo några ibland dem häktade och förde till Alten «icke för deras religiösa åsigtters skull, utan för deras våldsamma beteende och misshandling af fredliga människor». De häktade fördes sedan till Tromsö. Stockfleth hoppades, att biskop Juel skulle derstädes åtaga sig deras faderliga vård. Der fanns en i lapparnes språk kunnig teologie kandidat anställd som lärare i det norsk-lapska seminariet och följaktligen i tillfälle att verksamt biträda biskopen genom att på lapparnes eget tungomål meddela dem religionsundervisning. Om någonsin en grundlig undervisning varit af nöden, så var det här. Ty desse häktade voro vilde fridstörare, som väsnats och höjt om nätterna och på ett våldsamt sätt behandlat olika tänkande. — Deras fanatiska vildhet svarade fullkomligt emot deras ådagalagda otillgänglighet för alla rättelser och alla skäl.

Lika litet som Stockfleth kunde Læstadius sjelf inverka på den förvildade sekten. Då han 1852 träffade några af dennas anhängare i Karesuando, försökte han inlåta sig i samtal med dem, för att reda deras begrepp och föra dem till sans, men försöket strandade emot deras ursinniga fanatism. «Han kunde ej» säger han, «tala ett förnuftigt ord med dem, deras hy var mörk likasom deras uppsyn, de hade en hvit fradga i munnen och spottade ofta». De förklarade vid detta tillfälle, att Læstadius afvikit från den troslära han några år förut förkunnat i Karesuando. De höllo honom således icke längre för renlärig och hade för honom förlorat allt förtroende.

Då lapparne frigjort sig från all förnuftig ledning, var det icke underligt, att de omsider af sin vilda fanatism fördes till blodiga excesser, helst som man, enligt hvad ofvan nämnt är, haft den oförsigtigheten att reta dem och dessutom, då man fängslade några af de ursinnige, lemnade qvar sådana, som sedan visade sig vara det i ännu högre grad.

Den som isynnerhet framkallat desses vrede och hat var t. f. länsmannen Bucht. Efter att som ordinarie innehaft enahanda befattning i Öfver Luleå socken af Norrbottens län, men kommit på balans, hade han år 1848 tagit sin tillflykt till Muonioniska, en församling, belägen vid Muonio elf och tillhörande storfurstendömet Finland. Under vistelsen på denna till Pajala gränsande ort hade han i en skrifvelse, uppsatt i pajalabon Adam Johansson Muodos Lompolos namn, farit ut emot det læstadianska partiet och den man, som var dess ledare. Med denna sinnesförfattning hade Bucht kommit till Koutokeino, der han, märkvärdigt nog, på förordnande fått emottaga samma slags befattning, som han förut visat sig icke kunna sköta till samhällets bätnad i det med Norge under en konung förenade brödrariket. I sin norska verkningsskrets fann han framför sig den villervalla, som framkallades af en religionsfanatism, uppdrifven till en grad, som lyckligtvis i alla tider är sällsynt. Förut afvogt ständ emot andliga rörelser, åtminstone sådana de framträdte i de nordligaste trakterna af Sverige och angränsande del af Norge, var han icke obenägen att verksamt ingripa, för att bringa ordning i det kaos, som han här såg. Att den menskliga handen är för svag dertill, förstod han icke, obekant som han var med de stormar inom andens värld, hvilka, icke mindre våldsamma än naturens, gå fram sin väg, nedbrytande hvarje hinder, som en människas vilja och kraft söka åstadkomma genom medel, bräckliga och vanmäktiga såsom de. Med maktsspråk och, såsom det påstås, handgripliga tillrättavisningar sökte han bringa de fanatiska lapparne till besinning. Men att framkalla denna hos en folkhop, anstucken af religiös fanatism, är icke handens sak, utan hjertats, sedan nämligen fanatismens storm så mycket saktat sig, att någon annan röst kan höras än dess egen. Bucht fick till sin olycka erfara, att han bjudit ut till kamp krafter, mot hvilka hans var idel vanmakt. Han hade ådragit sig ett dödligt hat hos en sekt, tillräckligt både tårlig och förvildad för att vara farlig.

Detta hat tillföll äfven handlanden Ruth, hos hvilken Bucht bodde. Denne köpman, född i Neder Luleå socken och bekant med länsmannen från ungdomstiden, synes icke hafva delat hans åsichter i alla hänseenden, men han kunde dock ej annat än i likhet med Bucht anse de fanatiska lapparnes beteende såsom i högsta grad otillbörligt och förvändt. Att han motstod deras omvändelseförsök är naturligt. Dessa försök, för hvilka både han och hans hustru voro föremål, hade stundom varit ganska närgångna. Så hade en ursinnig lappqvinna vid ett sådant tillfälle slitit sönder något af hustruns kläder. De båda makarnes motstånd emot det ursinniga partiet hade retat detsamma. Om mannen särskilt genom någon oförsigtighet ökat hatet, kunna vi ej säga, men näst efter Bucht synes han hafva varit den, som dessa vilda fjällbor djupast hatade.

En person, som i något mindre mån var föremål för deras hänsynslösa förbittring, var den förut omnämnde pastor Hvoslef, sedermera biskop i Tromsø stift. Denne, en i många hänseenden utmärkt man, hade den 7 april 1852 tillträdit gället såsom den förste pastorn i Koutokeino nybildade pastorat. Naturligtvis kunde han icke gilla de extravaganser i både lära och uppförande, hvartill sekten gjorde sig skyldig. Såsom själasörjare måste han uttala sitt ogillande. Derigenom hade han ådragit sig de förvillades missnöje, utan att likväl hafva ökat det genom att gå tillväga med hänsynslös stränghet. Tvärtom skall hans sätt att behandla fantasterne hafva utmärkt sig för den hofsamhet, som hans pligt påkallade och säkerligen hans människovänliga karaktär älskade. Att han äfven i sin mån hatades af sekten, härledde sig uteslutande från hans ställning, hans kall.

Den förbittring, som de fanatiska lapparne samlat emot de män, som de betraktade såsom sine förnämste motståndare, isynnerhet länsmannen, sökte sig ett utbrott, och fann det äfven. Detta utbrott blef vildt och blodigt, såsom det hat var, som deruti trädde fram i dagen.

En måndagsmorgon i november år 1852 samlade sig sektens anhängare i fiendtlig afsigt på handlanden Ruths gård. Söndagsaftonen hade de medlemmar af församlingen, hvilka besökt kyrkan, begifvit sig på väg till sina hem ibland fjällen och tagit nattqvarter i byn Autsi, belägen en mil från kyrkan. Som denna senare omgifves af några få gårdar, fans icke på stället till-

räckligt antal personer för att kunna afvärja de ursinniges våldsamheter. Att desse skulle spilla människoblod på sin väg, innan de stannade eller stillades, var att befara, och förutsågs äfven. Varningar kommo på morgonen Bucht till del, hvilken anfaller isynnerhet gälde, men lemnades utan afseende, emedan han icke trodde, att lapparne skulle våga angripa honom. Men det var just i denna afsigt de infunnit sig på Ruths gård. Då denne, en särdeles aktningvärd person, från sitt boningshus skulle begifva sig till ett magasin för den pågående handelsskull, blef han omringad af lapparne, såsom ofta tillförene vid deras omvändelseförsök. Men denna gång skedde det i mordisk afsigt. Efter en stunds ordväxling blef Ruth slagen till marken och ihjälslagen med vedträn. Bucht, som skyndade till Ruths undsättning, blef också misshandlad, men lyckades undkomma till det vindsrum, der han bodde. Efteråt blef han likväl der af mördarne uppsökt och ihjälstucken med knif. Sedan antändes gården. Efter dessa rysliga dåd, begaf sig den ursinniga hopen till prestgården, der församlingens pastor och hans hustru piskades med ris och sannolikt blifvit mördade, om ej räddning mellankommit. Men denna kom i nödens högsta stund. Då lapparne börjat sina våldsamheter, afgick bud till Autsi, för att skaffa hjälp mot den tygellösa skaran. Lyckligtvis voro de lappar, som begifvit sig på väg från kyrkan, kvar i byn, då budet kom dit, ehuru de just stält sig i ordning att fortsätta resan. De vände genast åter till kyrkplatsen och kommo pastorn och hans fru till undsättning. Nu börjades en häftig strid emellan mördarne och de andre lapparne, i hvilken striden qvinna af det fanatiska partiet blef ihjälslagen. Det berättas, att hon fått dräpslaget af sin egen fader, som tillhörde ordningspartiet. Flere blefvo så illa slagne, att de föllo afsvimmade till marken. Slutligen dukade våldsverkarne under och blefvo satte i fängsligt förvar i ett härberge, hvarifrån de sedermera, då ingen i anseende till deras ursinnighet vågade gå in, med båtshakar, den ene efter den andre, rycktes ut och genast forslades till Alten för att undergå ransakning och erhålla dom. Tvänne, som ansågos som hufvudmän, blefvo dömda till döden och afrättade. Flere fingo lifstidsfängelse, andra dömdes till lindrigare fängelsestraff, allt efter den enes eller andres andel i de förskräckliga dåden¹⁾.

1) Dessa lifstidsfångar hafva alla fått nåd. En af dem, Lars Jakobsson Hætta, som under sin fängelsetid erhållit god undervisning, har

Som de lappar, hvilka uppförde sig på ett så grymt och gudlöst sätt, ansågos vara af det læstadianska partiet, hvilket de ursprungligen äfven varit, blef den väldige väckelsepredikanten af allmänna meningen ibland hans motståndare anklagad för att hafva varit förvällande till de blodiga våldsgerningarna. Vissa insändare i tidningarna synas hafva antydtt, att Læstadius genom »hemliga påpekningar och äggelser» föranledt lapparne att begå mord och mordbrand. Allmänt nog synes han ifrån början blifvit ansedd såsom moraliskt ansvarig för de grymma blodsdåden i Koutokino. Äfven officiellt beskyldes han för att, om än indirekt, hafva varit förvällande till dessa dåd. Biskopen öfver Hernösands stift anmodades af då varande chefen för ecklesiastik-departementet att gifva Læstadius en föreställning om nödvändigheten af mera varsamhet i uttryck ¹⁾.

Men icke nog härmed. En ordentlig anklagelse riktades emot den man, som allmänna meningen så gerna ville göra ansvarig för koutokeinolapparnes dåd.

Förut omnämnde biskop öfver Tromsö stift, Juel, insände till norska kyrkodepartementet en besvärsskrift angående Læstadius och åtskilliga med dennes ämbetsförrättning gemenskap ägande förhållanden. I denna skrift blef den senare föremål för följande hufvudsakliga tillvitelser: att han genom sina bemödanden för nykterhetssaken, hvilka skulle hafva ländt honom till förtjenst, om de ej urartat till smärmeri, och genom sina predikningar, innehållande terroristiska förkunnanden af lagen och den yttersta domen, krassa bilder och skoningslösa yttranden om prester och ämbetsmän, framkallat svärmiska rörelser ibland lappallmogen; att, om det än måste lemnas oafgjordt, huruvida det stått i hans makt att hålla dessa rörelser inom rimliga gränser, det kunde tillvitas honom, att han icke ledt dem i Guds ords ljus, icke motarbetat villfarelserna och de falska läror, som strax gjort sig gällande; att han, oaktadt de i Koutokeino föröfvade mordgerningarna voro föremål för hans ogillande och be-

i förening med biskop Hvoselef och professor Friis nyligen omarbetat den stockfethska översättningen af nya testamentet från norska till lapska. Hans vilda fanatism har försvunnit och blifvit utbytt emot ett kristligt lif, och detta äfven utan alla læstadianska egenheter.

1) Denna anmodan förekommer i ett bref, hvaraf en afskrift blifvit sand till Læstadius, som i ett predikokoncept begagnat en oskrifven sida af brefvet.

klagande, icke kunde fritagas från moraliskt ansvar, såsom den der bidragit att väcka och nära den fanatiska sinnesstämningen ibland lapparne i nämnda norska församling. Detta bevisades dels af det inflytande Læstadius utöfvade på lappallmogen i allmänhet, med afseende hvarpå Juel erinrade om det förhållandet, att den andliga rörelsen i Karesuando afstannat efter Læstadii aflyttning derifrån, dels, hvad särskilt de fanatiserade lapparne i Koutokeino beträffade, af den omständigheten, att desse åberopade sig på hans auktoritet »med en enstämmighet, som icke häntydde på enskilt missförstånd». På grund häraf uttalade biskopen den önskan, att Læstadius i egenskap af prest och med fästadt afseende på den lära, som han dref och uti hela sitt förhållande och verksamhet förklarade, borde ställas under uppsigt. Hvad den norske biskopen vidare anført om en missionsresa, som Læstadii äldsta dotter gjort till norska församlingen Lyngen, om den penninguppbörd han tillåtit sig, hvarom mera längre fram, samt om den mindre lojala sinnesstämningen hos läsarne i Skjervo, kan utan skada förbigås, emedan dessa uppgifters åtminstone nära sammanhang med saken är något svårt att upptäcka.

Dessa tillvitelser tillbakavisade den nitiske väckelsepredikanten på ett i allmänhet segerrikt sätt. Vi skola i största korthet redogöra för hufvudpunkterna i hans försvar.

Læstadius, som på nådig befallning måste förklara sig inför konungen, förnekade icke i sin försvarsskrift, att det gafs samband emellan de andliga rörelserna i Karesuando och dem i Koutokeino. Den nykterhetsifver, som uppkommit i den förra församlingen, hade ock sträckt sig till den senare, hvars medlemmar till en del voro i beröring med invånarne i Karesuando och emellanåt besökte kyrkan derstädes. I sina predikningar likasom genom hela sitt förhållande hade Læstadius befordrat religiösa rörelser, hvilket hans pligt som prest fördrade, men dermed kunde han icke göras ansvarig för några villfarelser hos dessa sina tillfälliga åhörare. Hvad den norske biskopen anmärkt emot predikningarna, föranledde Læstadius att erinra dels om lagens förkunnande och straffdomar på Sinai berg, hvilka voro ännu mera terroristiska än hans predikningar, dels om de bestraffningar och bilder, som förekomma i Johannes döparens och Kristi egna förmaningar till bättring, i Johannes uppenbarelse o. s. v. Sådana bilder hade Læstadius brukat, emedan han viste, att han hade ett rätt och ohysadt folk att göra med,

och han hade hållit dem i en agiterande anda, som gått ut på att väcka åhörarnes lätt bevekliga gemythen eller känslor. Genom Læstadii predikningar och verksamhet kunde så mycket mindre villomeningar ibland koutokeinolapparne hafva uppkommit, som intet enda tecken dertill visade sig, då han i mars 1849 aflyttade från Karesuando till Pajala, så framt biskop Juel ej »ville räkna all slags lifaktighet i religion för villfarelsen». Den religiösa känslans väckande ur dess slummer borde icke kallas för upphetsning till fanatism. Att den andliga lifaktigheten hos en del af lapparne i Koutokeino urartat till villomeningar och fanatism, kunde Læstadius icke hafva förvällat. Om man utgår från den falska förutsättningen, att hvar och en, som i god mening börjar ett godt verk, bör också ansvara för följderne deraf, om det goda verket genom främmande inverkan urartar till ett ondt, så kunde man genom en sådan förutsättning snart bevisa, att Luther borde vara ansvarig för vederdöparnes excesser, hvilken bevisningskonst hans fiender icke underlät att använda emot honom. Man kunde genom samma premis bevisa, att frälsaren var skulden till Judas Iskariots själfmord. Någon kunskap om villfarelserna ibland de norske lapparne hade ej Læstadius erhållit, förr än han i mars månad 1852 genom en skrifvelse från biskop Juel underrättades derom, och att han icke kunde motverka det onda, innan han erhöll kännedom derom, var naturligt. Ett sådant motverkande hade han försökt, då han vid nämde tid sammanträffade i Karesuando med några af den fanatiska sektens medlemmar. Men han hade misslyckats. Förvirringen i begreppet hos dem var så stor, att han icke kunde tala ett förnuttigt ord med dem, och förtroendet till honom fans ej mer. Det var då för mycket begärdt, att han med ens skulle dämpa villfarelserna, helst som de medlemmar af sekten, som han träffade i Karesuando, icke voro dennas hufvudmän, ehuru de voro beslätade med dessa. När härtill komme, att han i sina predikningar fördömt villomeningarna, borde han icke göras på något sätt ansvarig för dessa och de blodiga illbragder, som blifvit en följd af dem. Det vore ock tydligt, att afståndet emellan Pajala och Koutokeino var tillräckligt stort att försvåra Læstadii inflytande på lapparne i sistnämnda församling. Biskop Juel — och här måttar den svenske presten ett dråpslag emot den norske biskopens logik — hade såsom ett bevis på Læstadii inflytande på lapparne nämt, att efter hans aflyttning från Karesuando rö-

relsen der afstannat; men detta bevisar ju, huru litet han kunde inverka på invånarne i Koutokeino, en församling, som ligger 30 mil ifrån Pajala kyrka. Det måste vara en falsk konklusion, att samme man, hvars inflytande på lappallmogen i Karesuando blef mindre genom hans aflägsnande från orten, skulle få det ökad i Koutokeino, som låg ännu längre bort från den nya verkningsskrets, till hvilken han blifvit förflyttad. Andra krafter hade arbetat och fört folket till omfattande af de villomeningar, som burit frukt i de beklagliga våldsgerningarna. Dessa villomeningar, som i sig icke vore större än de som vissa filosofer uttalat, såsom t. ex. Hegel, hvilken söker visa, att menskligheten är Kristus, hade lätt kunnat sprida sig ibland ett folk, som länge befunnit sig utan snart sagdt all kristlig upplysning. Erinnrande om det sätt, hvarpå självärden i Koutokeino församling blifvit handhafd på den tid församlingen saknade egen själasörjare, sökte Læstadius en orsak till förvillelserna i lapparnes låga ståndpunkt i afseende på kunskap i Guds ord. Dessutom hade deras bristande förtroende till sina själasörjare försvårat folkets ledning, sedan rörelsen börjat. Illa beräknade kraftåtgärder, riktade emot den samma, hade derjämte måhända gifvit anledning till den förvirring i begreppet, som uppkommit hos dessa villomandar. Det moraliska ansvaret kunde Læstadius således på anförda skäl ej taga på sig, men deremot förklarade han, med afseende på den norske biskopens yttrade önskan angående hans ställande under uppsigt, att han icke ville undandraga sig den tillsyn man kunde finna lämplig egna hans lärareverksamhet och förhållande. Han vore beredd att underkasta sig en noggrann pröfning af sitt sätt att verka såsom själasörjare och att handla såsom människa ¹⁾.

1) Denna Læstadii mycket vidlyftiga skrifvelse, af hvilken vi meddelat endast det hufvudsakliga innehållet, och detta blott så långt det varit behöfligt för att framställa hans egen uppfattning af saken i fråga, utmärker sig äfven den för det öppna och frimodiga språk, som man finner i alla alster af den öppenhetige mannens penna. Ett bevis på denna frimodighet, frigjord från allt hvad konsideration heter, lemna följande till konungen själf ställda ord: »Jag skattar mig dock lycklig, då jag i anledning af den i näder infordrade förklaringen har fått tillfälle att inför konungatronen nedlägga uttrycket af mina och mina åhörare önskuingar för Eders Kongl. Maj:ts timliga och eviga lycksalighet. Då en del af mina åhörare äro tidtals, men i synnerhet i kyrkan och vid nattvardsbordet, försatte i den höga sinnesstämning att känna

Innan vi lemna denna märkliga skrifvelse, torde det kanske böra nämnas, att äfven af densamma tydligt visar sig, hvilket misstroende af händelserna i Koutokeino framkallades emot alla, som i dessa trakter benämndes för läsare. Man fruktade äfven på andra ställen våldsbragder. Sognepresten i Skjervö hade meddelat, att oroligheter väntades i denna församling. Den opinion hade der blifvit uttalad, att icke regeringen skulle hafva makt att «qväsa våldsverkarnes ofog». I afseende härpå anmärker Læstadius i sin försvarsskrift till konungen, att, «om någon af det exalterade partiet yttrar ett ord, som pluraliteten af andra läsare icke kan gilla, så antages det likväl vara alla läsares vilja». Äfven hade man uppgifvit, att fyra finnar från Elvebacken rest till Kengis (Pajala) för att, efter deras egen utsago, uppläras hos Læstadius till kringvandrande predikanter, men att afsigten med resan, såsom andra ville veta, skulle vara att samla styrka till de arresterade koutokeinolapparnes befrielse. Denna från illvilja härflytande uppgift vederlägger Læstadius genom den upplysningen, att dessa finnars afsigt med resan var deras önskan att få sina tvifvel lösta och erhålla någon insigt i Guds ord. Äfven omnämnes i försvarsskriften, att en insändare i tidningen Norrbottens-Posten uppmanat de handlande att medtaga försvarsvapen till Kengis marknad, under förutsättning att alla läsare vore af samma skrot och korn som mördarne i Koutokeino. I afseende härpå upplyste Læstadius, att det ej fans någon läsare i Kengis församling, som icke «ryste för de vildsinte i Koutokeino». Man hade tagit inbillningen till hjälp, likasom när man påstått, att läsarne i Alten icke akta det för synd att «risa till omvändelse».

Härmed lemna vi bakom oss den sorgliga koutokeinosaken och den skriftväxling hon föranledde. Huruvida något ansvar kunde falla tillbaka på Læstadius för den ursinniga religionsfanatismen i Koutokeino och de blodiga frukter den bar, derom må läsaren själf döma, sedan denne själasörjares verkliga förhållande till de religiösa rörelserna i nämnda församling nu blifvit lagdt i dagen.

en försmak af den himmelska glädjen, så hafva de ofta yttrat den önskan, att äfven Eders Kongl. Majt och alla konungahusets medlemmar måtte försättas genom Guds nåd i samma lyckliga sinnestämning och förvisning om den eviga lycksaligheten, väl vetande, att den jordiska lyckan är blandad med sorger och bekymmer, som förbittra lifvet».

V.

Anklagelser och obehag.

De ledsamheter, som händelserna i Koutokeino medförde för Læstadius, voro icke de enda, som han mötte på sin smala och dock i viss mening breda väg genom lifvet. Till en del hade han sig själf, sitt lynne och sitt verksamhetssätt att tacka för de obehag han rönt. Han var icke en stilla, inåt vänd natur, hvilken trufdes helst i tystnaden, der han ostörd kunde få lyssna till ljudet af det sakta väder, i hvilket Herren talar. Hans själ var öfvervägande riktad utåt; han var en boanerges, ett tordönets barn, som älskade att i frimodig och till och med djerf handling gripa in i den yttre världen. När lifvets vågor gingo högt, tyckes han hafva funnit sig bäst, och på det andeliga stridsfältet var det hans lust att tränga fram i elden så långt som möjligt. Utan tvifvel lefde han i umgänge med sin Gud, och kampen mot den gamla människan inom honom själf var honom säkerligen ej obekant, men i den yttre striden, der de andeliga vapnen korsades, der synes han hafva känt sig rätt hemmastadd, ehuru väl sådana strider i själfva verket icke kunde annat än utöfva ett skadligt inflytande på honom själf. Med det lifliga och dermed mindre betänksamma lynne, som åtföljer sådana naturer, kunde han ej undgå att emellanåt öfverila sig, och att han icke alltid iakttog den varsamhet, som den kristliga visheten fordrade, är i främsta rummet att tillskrifva eldigheten af hans temperament. Men om de vidrigheter, som mötte den utmärkte mannen under hans lärareverksamhet, till någon del hade sin rot inom honom själf, så måste de dock tillika tillskrifvas dels den vanliga fiendtligheten emot allt mera framstående kristligt allvar, dels den simpla menliga egenlyttan. Den hvälfning, som åstadkommits genom Læstadii mäktigt ingripande sedliga reformer, var i strid med åtskilliga intressen, som trängdes undan och drefvos ur fältet genom den förändring befolkningen undergick. När tvisterna inför häradsrätterna så godt som alldeles upphörde, förlorade sådana personer sina kunder, som förut förskaffat sig en del af sitt lifsuppehälle genom en mera oblyg än skicklig advokatyr. När folket till ojemförligt största delen blef nyktert, måste krögarne med få undantag lägga

ned sin rörelse eller flytta till annan ort o. s. v. Det var naturligt, att den rörelse, hvilken medförde ekonomisk förlust för dem, som iktat sig genom sina medmenniskors dårskaper och passioner, icke kunde annat än i hög grad misshaga dylika människor, och om de vände sitt hat i koncentrerad kraft emot den person, som de betraktade såsom rörelsens upphofsman, så ligger detta i sakens natur, likasom att denna sinnesstämning skulle skaffa sig luft, helst som Læstadius i sitt uppträdande emot dessa sina motståndare, ådagalade ingenting så litet som moderation och försigtighet i sina ord.

Också saknades hvarken hetsiga emot honom riktade artiklar i länets tidning eller anklagelseskifter, ingifna till honom öfverordnade myndigheter. Vi vilja fästa oss vid de sednare, emedan de mera direkt gingo honom på lifvet.

Det är förut nämnt, att Læstadius blifvit anklagad af Adam Johansson Muodas Lompolo, åt hvilken den sedan så olycklige Bucht lånat sin penna. Denna anklagelse var riktad emot trenne läsare af samma slägtnamn som den klagande. De skulle hafva stört Lompolos husfrid och betett sig oskickligt och våldsamt i hans hus. Men anklagelsen var äfven vänd emot de trenne fridstörande Lompolos presterlige ledare, öfver hvars »svafvelpredikningar» och egennyttiga klagomål anfördes i samma skrifvelse, hvilken sändes till landshöfdinge-embetet och blef af denna myndighet remitterad till domkapitlet. Læstadii förklaring infordrades. Innan ännu denne hunnit afgifva den honom affordrade förklaringen, anmälde kyrkoyaktaren i Pajala församling Johan Henriksson Wänkö sin stufdotter Sofia Ulrika Henriksdotter till undergående af hemlig skrift. Læstadius, som icke ansåg sig, utan att pröfva den fallna kvinnans själstillstånd, böra lemna henne fritt tillträde till församlingens förmåner, underrättade henne genom klockaren, att hon icke kunde absolveras, förrän pastorn fått tala med henne. Påföljande söndagsmorgon infann hon sig verkligen i prestgården, men efter Læstadii uppgift visade hon en sådan ånger, som konung Antiokus, när han fick höra, att Israels folk vunnit seger öfver hedningarne, och ådagalade sturskhet och fräckhet, hvarföre hon tillsades att komma oftare till samtalets fortsättande. Denna tillsägelse efterkoms icke. I stället insändes en på begäran af kvinnans moder Maria Kristina Tornberg sammanfattad och af den sistnämnda och stufvafadren undertecknad klagoskrift till kontraktspresten. I denna

skrifvelse, uppsatt af en ibland socknens herremän, som Læstadius kallar krögare, klagades deröfver, att ibland andra oordningar i församlingen, till hvilka pastorn påstods hafva varit förvällande, äfven den förekommit, att ifrågavarande kvinna icke erhållit absolution, ehuru hon flere gånger anmält sig till undergående af hemlig skrift. Sedan klagoskriften blifvit skickad till domkapitlet, beledsagad af prostens kommentarier, hvilka icke måtte hafva varit till den anklagades fördel, förständigades den senare att genast inkomma med förklaring, och på samma gång anbefalldes han att svara på de tillvitelser, som förekommo i Lompolos skrifvelse. Som ingendera af de skrifter, hvari Læstadius anfölls, var försedd med sin författares namn, såsom i Kongl. kungörelserna den 29 juni 1773 och den 1 oktober 1812 föreskrifves, hemställde den anklagade till domkapitlet, huruvida dessa »anonyma skrivelser» kunde vid sådant förhållande upptagas till pröfning; men härpå fästades intet afseende, och Læstadius ålades att skyndsamligen inkomma med förklaring. Han insände då en skrifvelse, hvari han icke inlät sig i något egentligt svar på de anklagelser, för hvilka han var föremål, men deremot dels förnyade sin hemställan om skrivelsernas återsändande, för att underskrifvas af deras författare och sålunda »erhålla sin lagliga form», dels, utan att dock något bevis förbragtes, påstod att Adam Lompolo uti flere vittnens närvaro förklarar, att han hvarken anmodat någon att författa anklagelseskraften, att han heller satt sitt bomärke derunder, äfvensom att Sofia Ulrika Henriksdotters stufvader och förmyndare Wänkö icke af fri vilja gifvit sitt samtycke till klagoskriftens författande, utan dertill af främmande personer blifvit lockad, till och med genom hotelser tvingad. Denna den anklagades skrifvelse var hällen i en ton, som just ej var synnerligen höflig, och i ett språk, som man väl icke gerna ser i skrivelser af en prest, han må vara anklagad eller icke¹⁾. Också blef utslaget det, att Læstadius, så väl för

1) Så säges om de personer, som lockat Wänkö att sätta sitt namn under den i anledning af Sofia Ulrika Henriksdotter vägrade absolution ingifna klagoskrift: Deras »ömtåliga samvete finner sig besväradt af mina nykterhetspredikningar, såsom varande det gröfsta kätteri, hvari genom allmogen förleddes till affall från den rena, äkta, i bränvinspannan förklarade lutheranismen». Læstadius säger sin afsigt vara att »tvinga hula och slingrande ormar, hvilka helst snyga i mörkret, att krypa fram i dagsljuset. Det hörer», fortfar han, »till sakens natur, att alla till blodigelslägtet hörande personer finna sig högeligen besvärade af san-

sin mot domkapitlet visade ohörsamhet genom vägran att de äskade förklaringarne meddela, som ock för de ohöfviska och opassande uttryck han sig tillåtit, skulle erhålla en lämplig förreställning och förmaning, hvilken, sedan detta beslut vunnit laga kraft, komme att skriftligen uppsättas och honom genom vederbörande kontraktsprost meddelas, sedan han blifvit till denne inkallad. Öfver detta utslag anfördes besvär hos hofrätten, men den klagandes ombud i hufvudstaden skickade diariibeviset, icke till domkapitlet, utan till Læstadius, och då denne i anseende till det stora afståndet emellan Pajala och Hernösand och den tröga postgången emellan den förra orten och Haparanda, icke kunde inom föreskrifven tid bringa beviset fram till vederbörligt ställe, blefvo besvären ej upptagna till pröfning. Domkapitlets utslag vann således laga kraft, och Læstadius måste resa ned till Neder-Torneå, der domkapitlets skriftliga föreställningar och varningar eller s. k. skrapa honom meddelades af den gamle kontraktsprosten. Ehuru tillrättavisningen då emottogs med passivitet, var det dock långt ifrån att rättvisan af densamma erkändes af den tillrättavisade. Denne sökte tvärtom sedermera i sin tidning «En ropandes röst» bevisa, att han blifvit olagligt behandlad, enär anklagelseskifterna icke hade den form lag föreskrifver, och Læstadius vore mera bunden vid konungens författningar än vid en underordnad embetsmyndighets olagliga föreskrifter. Beträffande det opassande skriftsättet, förklarade han det vara en «oemotsäglich sanning, att den ortodoxa gallans inflytelse på hjernan var den rätta anledningen till anklagelserna, kanske äfven till den meddelade skrapan». Med samma bittra

ningens bittersalt. Men om saltet mister sin salta, hvarmed skall man då salta? Hade icke saltet mistat sin salta inom Lutherska kyrkan, skulle inga blodsugare hafva funnits till. Det är äfven klart, att alla blodiglar måste hysa ett dödligt hat till hvar och en, som på dem strör sanningens bitterhet. Och som jag har en anledning att förmoda, att m. v. konsistorium icke tager parti af krögare, så är min anhållan, att, om dessa till igelslaget hörande personer ännu ytterligare vilja fortsätta sitt yrke, de må framträda under öppet vizir, icke hemligen under diktade namn, utan såsom äkta lutheraner, beifrande formenta oordentligheter och missbruk, hvartill de sjelfva gifvit anledning. Om Bucht heter det, att han, «beherrskad af en infernalisk passion, som yttrat sig såsom andeligt hat, trott sig såsom äkta lutheran och hänförd af den ortodoxa gallans inflytelse på hjernan, böra förfakta lutherska lärans renhet, hvilken han föreställt sig vara i fara att kränkas genom Jäsarnes botpredikningar».

skärpa yttrade han sig i afseende på stiftsstyrelsens sätt att bedöma hans förfarande emot Sofia Ulrika Henriksdotter. Domkapitlet hade förklarat honom i sitt handlingssätt emot henne «icke hafva ådagalagt den hofsamhet och mildhet i bedömandet jemte kärleksfulla ömhet vid behandlingen, som säkrare än sköningslösa kraftåtgärder bidraga att föra syndaren på bättringens väg, enär denne väl heldre bör lockas än skrämmas till bättring». Med afseende härpå yttrar Læstadius med mycken spetsighet: «Det är annars besynnerligt, huruledes konsistorium kan yrka, att syndaren bör heldre lockas till bättring, när konsistorium icke sjelf har lockat dem af sina underhåfvande till bättring, som konsistorium anser för syndare, utan heldre ansett nödigt skrämma dem med skrapor, med hotelse tillika att vidtaga strängare åtgärder, derest icke bättring följer». Derjemte erinrar han om sedeslösheten i Hernösand och vill dermed visa, att domkapitlets barmhertighet emot fallna qvinnor icke åstadkommit någon bättring i deras lefverne. Hela denna argumentation emot stiftsstyrelsen synes oss tala för icke så mycket en sårad rättskänsla som fastheldre en sårad stolthet och en lidelsefull harm.

Svårligen kan man neka, att den eljest mycket förtjenstfulle mannen i denna sak gått tillväga med en häftighet, som föga öfverensstämde med hans kall. Att han icke tillstodde den fallna absolution, derom är intet att säga, om nämligen han i sitt uppträdande verkligen visade ett obotfärdigt sinne. Men att till en öfverordnad myndighet aflåta skrivelser i ett språk, som med skäl kan kallas otidigt, att vägra åtlyda bestämda föreskrifter af denna myndighet, i stället för att ställa sig dessa till efterrättelse och sedan klaga öfver deras olaglighet, om fog dertill förefans; att sedan söka nedsätta denna myndighet i en allmän tidskrift, det är väl icke annat än ett bevis på, hvilken blind advokat egenkärleken stundom är äfven hos sådana menniskor, hvilkas sträfvanden för medmenniskors väl äro de ädlaste, de bästa, samt huru mycket förderf kan finnas qvar i hjertat, äfven sedan Herrans ande fått inflytande på detsamma. Vi kunna således ej annat än finna Læstadius i denna sak hafva felat. Vi anse oss dock böra yttra några ord till hans ursäkt med afseende på det hetsiga och föga hyfsade språk han tillät sig i sina yttranden både till och om domkapitlet. Hans beteende i detta hänseende är lätt att, visserligen ej rättfärdiga, men förklara. Utom det att han, såsom redan förut är antydt, af natu-

ren egde ett lifligt lynne, som ofta hindrade honom från att låta eftertanken styra hans ord och handlingar, var han van att röra sig med grofva talesätt ibland den befolkning, som omgaf honom, och hvars kulturgrad icke var synnerligen hög, hvarföre han icke alltid kunde se det stötande i de grofva slagord, hvarmed han mötte sina motståndare. Hvad en annan finner högst anstötligt, det betraktade han som helt naturligt. Sanningen skulle skådas i sin nakna form och den dräkt, som anständigheten fordrade, betraktade han såsom en drapering, som älskades af den öfverförfinade verldsbildningen, den konstlade smaken och böjelsen för det cirklade, det onaturliga. Fördenskull får man icke i allt, som vid en ytlig betraktelse så förefaller, se ett af vreden framkalladt bemödande att sära och förolämpa och dermed en sorglig kontrast till den kärlek, som är tålig och mild, som fördrager allting och hoppas allting.

Den tillrättavisning Læstadius ådragit sig af domkapitlet medförde genom hans egen obetänksamhet ganska obehagliga följder. För att ersätta honom för de utgifter han fått vidkännas för sin resa till Neder-Torneå, der han emottog den s. k. skrapan, föreslog någon af hans vänner, att det skulle hållas en uppbörd till förmån för den orättvist behandlade läraren. Denna uppbörd kom verkligen till stånd och var tvifvelsutan den mest egendomliga, som sedan lång tid tillbaka egt rum. Hvarje qvinna, som gjort sig skyldig till förbrytelse emot det sjette budet, skulle betala till Læstadius 12 skilling. Underligt må det väl synas, att denne, hvilken i sin tidning uttalat så skarpa omdömen öfver sådana präster, som anlitat lagens biträde för att utfå någon del af sin lön, kunde tillåta sig en så helt och hållet olaglig uppbörd. Men ännu underligare är det, att han stälde denna i samband med ett biktförhör, som måste göra saken i högsta grad förhatlig för hvar och en, som icke tillhörde hans blinda beundrare. Vid aflemnandet af den för Læstadius bestämda gåfvan skulle nämligen redogörelse lemnas för gifvarinnans fall och omständigheterna dervid, och detta i fleras närvaro. Naturligtvis väckte saken ett oerhördt uppseende och gaf den originelle uppbörds-mannens många motståndare och fiender en kärkommen anledning att anfälla honom. Læstadius hade blottat en sida för deras hugg, och de voro icke sena att begagna sig deraf. I de flesta anklagelser emot den nitiske presten, förekomma hänsyftningar på den s. k. tolfskillingsuppbörden, om också den sak, som var

det egentliga ämnet för klagomålen, icke egde det minsta samband med denna uppbörd. Till och med en sådan man som biskop Juel ansåg icke under sin värdighet att i den till kyrkodepartementet i Norge ingifna klagoskriften med anledning af kautokeinomorden vidröra denna uppbörd, som omöjligen kunde sammanhånga med skräckscenerna i den norska fjellsocknen. Genom denna skrift kom saken till konungens kännedom, och i sin förklaring sökte dervore Læstadius att rättfärdiga sitt förhållande. Denna förklaring, lika egendomlig som förfarandet varit, är ty värr allt för mycket ställd på skrufvar, för att vara sannolik. Läsaren må sjelf döma. »Förhållandet», så lyda Læstadii egna ord i hans skrift till konungen, »är sådant, att jag varit lärare i Karesuando i 23 år; att allmogén af gammal kärlek till sin fordne lärare samlade sig i prestgården efter gudstjensens slut (då visitationen hölls) för att öfvervara förhör med sista årets nattvardsungdom; att bland den församlade allmogén fans en och annan, som erkände sin förbrytelse emot det sjette budet och emot andra bud; att jag, för att motarbete en fördom, som börjat innästla sig bland de väckta, att man genom en falsk syndabekännelse kan förtjena något, och för att pröfva deras uppriktighet i afseende på uppgifterna, återlemnade genast den erbjudna tolfskillingen åt hvar och en, som hade aflagt en falsk syndabekännelse, hvaremot de uppriktigas erbjudna gåfva mottogs för deras skull, som genom den falska syndabekännelsen trodde sig förtjena något. Det egentliga ändamålet med denna handling var att bringa dem till uppriktighet i afseende på uppgifterna, och sedan detta ändamål blifvit vunnet, har jag återlemnat till hvar och en den erbjudna gåfvan. — En annan fråga är det, huruvida denna metod att pröfva menniskans uppriktighet må vara klandervärd eller icke. Mine fiender hafva temligen oförsynt påbördat mig den beskyllningen, att jag hyllar jesuitiska grundsatser. Jag måste erkänna, att jag icke känner jesuiternas grundsatser; men att åtskilligt af det gamla påfvedömet hänger fast uti den lutherska kyrkans knutar, måste jag uppriktigt påstå. Dem gamla seden, att den som förbrutit sig mot det sjette budet skall erlägga 2 daler silfvermynt till kyrkan, tyckes i många fall vara en lemning från påfvedömet; alldenstund många af sjette budets brytare äro så fattige, att de icke ega 2 daler silfvermynt. Ändamålet med denna plikt tyckes likväl halva varit en påminnelse för de brottslige

att icke förakta och öfverträda 10 Guds bud. Alltså skulle ändamålet i detta fall helga medlet». Så lyder den anklagades eget försvar inför konungen. Till sitt innehåll sväfvande och föga sannolikt, har det mot slutet det felet att på ett temligen omotiveradt sätt inblanda hvad som icke alls hör till frågan om hans eget klandrade handlingssätt. Afsigten dermed är dock genomskinlig. Det synes tydligt, att Læstadius ville blanda bort hela saken genom att rikta tadlet emot kyrkans egen uppbörd af dem, som förbrutit sig emot samma bud, och detta är icke egnadt att stärka hans sak och öka trovärdigheten af hans ord. Det är för öfrigt af trovärdiga personer både utom och till och med inom læstadianernas egen krets intygadt, att anledningen till och förloppet af «tolfskillingsuppbörden» voro, icke sådana uppbördsmanen själf föregifver i sin försvarsskrift, utan sådana de här ofvan blifvit af oss framställda. Denna uppbörd synes hafva blifvit hållen vid åtskilliga tillfällen, men upphört, sedan Læstadii uppmärksamhet blifvit fäst vid det olagliga och för honom själf farliga i själfva saken. Först då skall han hafva återställt hvad han uppburit, sedan domaren i orten erinrat honom om de möjliga följderna af hans obetänksamma sätt att gå till väga.

Vi hafva icke kunnat underlåta att framställa denna handling i hela dess nakenhet. Det har icke skett därför, att vi med förkärlek sökt fel hos en utmärkt man, utan emedan vi icke vilja blottställa oss för tillvitelsen, att vi, förledda af den verkliga beundran vi hysa för den utmärkte religionsläraren, velat undandölja sådana drag hos hans karakter, som gjort honom till föremål för ett rättvist tadel. Vi vilja lika litet uppsöka som dölja det felaktiga i den ovanlige mannens handlingssätt, huru mycket heldre vi än sysselsätta oss med sådant, som är egnadt att sprida ett fördelaktigt ljus öfver den mans namn, hvilken egnade så rika krafter att sprida ljus ibland ett i andligt mörker försjunket folk.

Innan vi lemna denna obehagliga sak vilja vi söka besvara en fråga, som sannolikt trängt sig fram hos mera än en af våra läsare. Hvad kunde, frågar man, vara orsaken, att en sådan man som Læstadius tillät sig denna i så hög grad anstötliga uppbörd? Var det snålhet, som var motivet? eller hvori bestod detta? Vi skola försöka gifva ett svar. Læstadius var visserligen i högsta grad sparsam, och han gör icke heller i sina skrifter någon hem-

lighet deraf. Men denna hans sparsamhet, drifven så långt, att den gränsade till snålhet, var riktad emot honom själf. För sin egen person försakande de bekvämligheter, som äro vanliga ibland personer, tillhörande hans samhällsklass, var han visst icke den som var sparsam, när det var fråga om andra. Af sina tiondegifvare tog han ingen lön, så framt de ej godvilligt ville betala den, och man kan lätt förstå, hvilka resultaten då blefvo af hans lagliga uppbörd i Pajala, der han visst icke saknade antagonister. För de fattiga var han synnerligen öm och uppoffrande under vistelsen i Karesuando, och om denna ömhet på de senare åren aftog, sedan han funnit, att det är djefvulen, som gör människor fattiga, har dock ingen vågat påstå, att den verkliga, oförvållade nöden förgäfves klappat på hans dörr. Men hans tillgångar kunde icke vara stora. Det frivillighetssystem, som han omfattade, synes visserligen hafva varit med fördel tillämpligt i Karesuando, hvarest församlingen var nära nog ett hjerta och en själ, sedan den andliga rörelsen kommit till seger; men i Pajala, der åsigheterna om hans verksamhet voro delade, kunde ej följden blifva annan, än att hans lagliga aflöning blef i betydlig grad förknappad. Men han bergade sig ändå genom en långt drifven försakelse. Hans möblemang, dräkt och kost voro så simpla som möjligt och ingalunda motsvarande hans plats i samhället. Till och med behöfligt papper bestod han sig ej, hvarföre ofta hans koncept skrefvos på baksidan af gamla räkningar, bref o. s. v. Men att heldre drifva den egna försakelsen till sin spets än att genom lagens arm aftvinga åhörare de afgifter, de icke vilja gifva, det är ett bevis på någonting helt annat än snålhet, för hvilken dock denne andans man blifvit beskyld. Att han, oaktadt sin redebogenhet att heldre underkasta sig ekonomiska uppoffringar, än hålla sig vid sin juridiskt-ekonomiska rätt, likväl tillät sig den sorgligt ryktbara tolfskillingsuppbörden, kom sig deraf, att denna passade fullkomligt in i det frivillighetssystem han i sådana frågor uppgjort. Nämda uppbörd var helt och hållet frivillig, och i denna dess egenskap såg han ett berättigande för densamma. Orättvist förföljd, såsom han betraktade sig, kunde han icke se någonting orätt uti att han begagnade sig af det understöd, som hans vänners kärlek på detta sätt beredde honom. Önskligt hade dock varit, att tillämpningen af det i Læstadii fromma tänkesätt grundade frivillighetssystemet icke af honom blifvit förd utom lagliga grän-

ser. Men det lugna öfvervägandet af skäl för och mot var ej hans sak, och hans obetänksamhet visade sig understundom vara nästan lika ovanlig som hans energi och begåfning.

Ett bevis på denna obetänksamhet gaf han äfven genom den obevista beskyllning, han i tryck slungade emot förutnämnda qvinna Sofia Ulrika Henriksdotter. Denna qvinna var för Læstadius källan till många obehag. Icke nog med att hon skaffat honom tillrättavisning af domkapitlet och dermed på sätt och vis var en anledning till tolfskillingsuppbörden; hon föranledde i följd af en beskyllning, som Læstadius riktat emot hennes person, ett åtal mot sin själasörjare för missbruk af tryckfriheten. Læstadius hade i n:o 10 af sin tidning En ropandes röst för 1852 emot denna qvinna, som under en hans visitationsresa blifvit absolverad af annan prestman, men efter den förres påstående fortsatt sitt sedeslösa lefverne, slungat tillvitelsen för ett visst mycket groft sedlighetsbrott. Med anledning häraf väcktes åtal emot tidningens ansvarige utgifvare, och rättegången emot honom leddes af en man, känd för mycket stora advokatoriska gåfvor. Att åtalet härledde sig från Læstadii ovänner, som i denna sak stodo bakom förut nämnda qvinna, är icke blott sannolikt, utan äfven känt. När den anklagade fick kännedom om saken, skyndade han sig att i n:o 2 af nästföljande årgång återtaga beskyllningen. Men syftmålet dermed, vanns icke. Læstadius måste beqväma sig till att betala 300 rdr i förlikning, en ganska dryg utgift för en man i hans ställning.

Den i förlikning till motparten utbetalade summan tyckes dock hafva varit den enda betydliga ekonomiska förlust, som omedelbarligen härflöt från stämplingarne af Læstadii ovänner. Deremot smädade man oupphörligen den framstående läraren. Man diktade upp historier om honom, för att nedsätta honom i allmänna opinionen. Öväntadt måste icke heller vara, att ondskan sökte kasta skugga på en man, som så litet trifdes i skuggan och tystnaden, utan med en djerfhet, som söker sin like, angrep sina motståndares ekonomiska intressen och falska åsikter. Men ingenting plägar ligga det säkra menniskohjertat närmare än befrämjandet af det egna ekonomiska intresset och bevarandet af den egna insöfvande religionsåsigt. Den som vill röra vid dessa sjelfviskhetens skötebarn, helst om det sker på ett mera hårdhänt sätt, han måste alltid erfara, att det är en bitter fiende han framkallat. Læstadius fick erfara detta. För-

talet följde honom till slutet af hans lif, och upphörde ej förr än han sjelf upphört att lefva. Och om det då, åtminstone i allmänhet, stannade af, kom det sig visst icke deraf, att det tröttnat, utan derföre att det ej mera kunde plåga honom, sedan han icke fanns i tiden och derföre icke längre skoningslöst blottrade tidens lyten hos dem, som befunno sig inom hans verkningsskrets.

Det var dock icke blott privata personer, hvilka kände sig träffade af Læstadii ord eller till sina intressen skadade af den rörelse han framkallat, som emot honom uppträdde som hans motståndare. Äfven officiella anklagelser riktades emot den man, som mera än någon annan prest i senare tider verkat för folkets höjande ur sedlig förnedring. År 1852 anklagades han hos domkapitlet af en länsman, som tillvitade honom girighet och påstod, att han under larven af en sann kristendom vände upp och ned på församlingen. Denne länsman, hvilken, då klagoskriften insändes, icke mera tillhörde Pajala församling, synes hafva varit ledd af personlig ovilja, vare sig att denna ovilja härledde sig från den allmänna arten af Læstadii verksamhet eller af någon obetänksamhet i hans sätt att behandla länsmannen sjelf. Visst är, att hela anklagelsen måste hafva varit utan all vikt i och för sig, eftersom den helt och hållet gick den anklagade förbi. Domkapitlet lade denna skrifvelse till handlingarna och fästade ingen uppmärksamhet vid densamma.

Af större betydelse var den rapport, som kronofogden Hacksell ingaf till landshöfdingeämbetet. Denne kronofogde var en aktningssvärd man, som icke plägade handla af hat och illvilja. Han hade någon tid lutat åt Læstadii åsikter, men sedan fått en helt olika uppfattning af andeliga förhållanden. I öfverensstämmelse med denna förändrade uppfattning hade han i rapporten klagat öfver Læstadianernas önsen i kyrkorna, hvarjemte äfven några hänsyftningar på tolfskillingsuppbörden förekommo. Skrifvelsen i fråga hade dock ej uteslutande afseende på Læstadii personliga förhållande och ställningen inom Pajala. Den afsåg de religiösa förhållandena i hela fögderiet. Derföre infordrades förklaringar af icke blott pastorn i nämnda församling, utan äfven af hans embetsbröder i Jukkasjärvi och Karesuando, sedan Hackzells skrifvelse blifvit af landshöfdingeämbetet remitterad till domkapitlet. Ingen af dessa prester kunde säga, att de andakten störande ljuden

i kyrkorna, hvaröfver hufvudsakligen klagades, härledde sig af okynne. Vi hafva för våra ögon Læstadii förklaring, i hvilken han ger de andeliga rörelserna eller likutuksia den belysning, för hvilken vi förut redogjort. För öfrigt slår han anfaller med mycken skicklighet tillbaka. Vi kunna dock ej neka, att äfven denna gång har den lika energiske som excentriske mannen användt ett skriftsätt, som svårligen kan försvaras. Emot kronofogden, likasom emot den med honom liktänkande kontraktsprosten, riktar han udden af en satir, som i skärpa är öfverträfflig. Hela skrifvelsen gnistrar för öfrigt af qvickhet, och författarens dialektik är af alldeles öfvervändigande kraft. Skada blott, att äfven här, åtminstone när fråga är om den hederliga kontraktsprosten, Læstadius gjorde sig skyldig till de personliga förnämler, som, med hvilken fyndighet i uttryck de än framträdde, måste innehålla en förkastelsedom öfver hans försvarsskrift från moralisk synpunkt, hvad värde den än må äga i öfrigt. Emellertid synes domkapitlet icke hafva vidtagit någon åtgärd med anledning af ifrågavarande klagomål, och den som varit åsyftad med dessa hade då icke ens en skenbar anledning att klaga öfver, att han icke varit föremål för samma mildhet å domkapitlets sida, som denna myndighet fordrar af sina underlydande prester.

Deremot föranleddes biskopsvisitation 1853 af några klagomål, som till stiftstyrelsen ingingo ifrån åtskilliga Læstadii församlingsbor i Pajala. Äfven här uppträdde en statens tjänare fiendtligt emot den med alla sina egenheter redlige själasörjaren. En bruksägare, en handlande, kronolänsmannen på stället, en gästgivare jemte några bönder hade hos domkapitlet anført klagomål dels öfver pastors uppbördar äfven som hans anständigheten sårande uttryck på predikstolen, dels öfver skriket och ropet i kyrkan, »hvilket liknade djurs läten» m. m. I sin klagoskrift hade de uttryckligen begärt biskopsvisitation, med anledning hvaraf stiftets biskop reste till Pajala och förrättade visitation. När under densamma kyrkostämman hölls, tillfrågades församlingens medlemmar, om de funnit sig förargade af de andeliga rörelser i kyrkan, öfver hvilka man klagat. Læstadii vänner svarade nej och tillkännagävo, att de heldre kände sig uppmuntras till andakt genom desamma. Deremot förklarade de öfriga tillstädeskomna Pajalaboerna, att de funno sig förargade, emedan dessa rörelser

störde deras andakt. Med anledning häraf förordnade biskopen, att en särskild predikan skulle hållas för alla dem, som funno sig störda af ropen i kyrkan och under denna predikan, som skulle vara den första hvarje söndag, lofvade läsarena, som visat sig »hafva rörelser», att hålla sig utom kyrkan. I sammanhang med denna fråga yttrade biskopen, att som de öfverklagade ljuden och rörelserna vore någonting andligt eller af andlig natur, så höfdes icke heller att med våld qväfva dem. — Beträffande den uppörd, hvaröfver man klagat, d. v. s. de emottagna gåfvorna för skolan och de fattiga, hade biskopen funnit räkenskaperna i god ordning vid verkställd granskning af desamma, hvilket han vid kyrkostämman meddelade församlingen. — Hvad deremot angick de blygsamheten och anständigheten sårande uttrycken i prostens predikningar, så blef det för stiftets styresman icke lätt att få reda på förhållandet. Det var isynnerhet ett uttryck om vissa kvinnors längtan efter att snart blifva kyrkotagna, som hade väckt förargelse. Men uttrycket var af den förfärliga grofkornighet, att ingen af de närvarande hade lust att i den vördade biskopens närvaro bringa det öfver sina läppar. När derföre denne frågade församlingens medlemmar hvad deras kyrkherde sagt, som kunnat åstadkomma så stor förargelse ville ingen komma fram med svaret. Biskopen blef otålig och yttrade, att då man anklagar en prest för oanständiga yttranden under sin ämbetsutöfning, så bör man äfven nämna hvad han sagt. En inom socken boende bruksägare tog då mod till sig och upprepade det mest förargelseväckande uttrycket i hela dess nakna cynism. Biskopen studsade och vände sig till den anklagade med frågan, om han verkligen haft detta yttrande, men denne undvek att gifva något bestämdt svar, utan föreslog att församlingen skulle tillfrågas. Så skedde äfven. Men som församlingsborna, såsom lätt var att begripa, till en del sade sig hafva hört detta yttrande och till en del icke, och ingen kunde med bestämdhet uppgifva hvilken söndag det förekommit, kunde ej någon åtgärd med anledning deraf vidtagas. Att likväl Læstadius gjort sig skyldig till detta förlöpande, synes tydligt af hans egen tidskrift, der han erkänner uttrycket och förklarar »att det just var meningen med det skarpa uttrycket att deras (vissa kvinnors) oanständighet och skamlöshet skulle säras». Det är således påtagligt,

att den eljest sanningsälskande mannen vid detta tillfälle dolt sanningen och endast genom detta sätt att gå till väga sluppit undan tillrättavisning. Då de klagandes förnämsta anfallsvapen blifvit sålunda vridet dem ur händerna, aflopp visitationen utan några för pastor i församlingen obehagliga följder. Visserligen klagade länsmannen öfver att åtskilligt i prostens religionsundervisning vore stridande mot den lutherska läran, och nämnde såsom exempel härpå den uppenbara syndabekännelsen, hvarmed han menade den bikt, som Læstadianarne fordrade af dem som ville sluta sig till deras krets och hvilkas själstillstånd de ansågo sig på grund af det allmänna prestadömet hafva rätt att undersöka, men då biskopen, som ej fattade länsmannens mening, förvånad frågade: »Den uppenbara syndabekännelsen, är den stridande emot den lutherska läran?» kunde länsmannen ej tydligt förklara hvilken syndabekännelse han mente, med anledning hvaraf äfven denna anmärkning icke ledde till någon påföljd. Samma resultat medförde ett af gästgifvaren Henrik Pellika emot Læstadius personligen riktadt anfall. Han påstod vid slutet af visitationen, att församlingens pastor kungjort från predikstolen, att alla, som hade silfver, guld eller kläder utöfver de nödvändigaste dagliga behoven, skulle gifva sådant åt honom. Den på detta verkliga oförsynta sätt angripne själasörjaren förklarade, att kungörelsens innehåll var att »om någon hade lust att gifva åt skolan och de fattiga, så skulle det tagas emot af församlingens pastor; äfven om det vore silfver eller guld eller kläder, som någon ansågo sig icke behöfva, så skulle det tagas emot för skolans och de fattiges räknng». Anklagaren ville dock ej låta sig nöja med prostens förklaring, utan höll fast vid sin angivelse. Då ljud till belackarne från klockarbänken en röst med förebräelse för lögnaktighet, som afklippte anklagelsernas nerv eller nedslog anklagarnes mod, och visitationen slutades.

Det sätt hvarpå den menniskovänlige biskop Bergman behandlat de vid detta tillfälle förekomna frågor, tillvann honom icke blott Læstadii, utan äfven hans anhängares bifall. Efter visitationen omfamnade de senare i sin hänryckning den vördnadsvärde mannen, som visat sig hafva lika mycken blick för de andliga behoven, äfven om dessa yttrade sig på ett mera ovanligt sätt, som han med opartiskhet och granlagenhet undersökt de klagomål, som blifvit riktade emot deras älskade lärare.

Ehuru stiftets biskop vid den i det föregående omnämnda visitationen förklarar de s. k. liikutuksia vara af andelig natur, må man icke föreställa sig, att Læstadius sedermera förskonades från allt obehag i och för dessa besynnerliga företeelser. Länets icke lång tid derefter tillsatte höfding, känd såsom en mycket utmärkt ordningsman, gjorde några år efter visitationen en resa upp till Pajala. Underrättad om de bullersamma uppträden, som förekommo, då »skolor» höllos, tillsade han länsmannen på stället att genast inrapportera förhållandet. En sådan rapport ingafs äfven. Men det var ej blott ifrågavarande rörelser, som angrepos i densamma, utan den vände sig tillika omkring rent ekonomiska förhållanden. Länsmannen påstod, att prosten Læstadius och skolmästaren Raattamaa störtat Pajala församling i fattigdom och elände, emedan folket hade »skänkt allt guld, silfver och bättre kläder till skolan; ja», heter det, »äfven de understöd, som de fattiga erhållit af kronan och den allmänna välgörenheten, har skolan uppslukat». Denna skrifvelse är så mycket mera märkvärdig, som den tjänsteman, hvilken aflätit den, är en särdeles saktmodig och stilla person, hvars fromma lynne i allmänhet gör honom mycket obenägen att uppträda som åklagare, då icke hans tjänstepligt ovilkorligen uppmanar honom dertill. Att han i rapporten vände sig mot de bullersamma uppträdena vid de andeliga föredragen, är mindre underligt, då han, såsom icke tillhörande læstadianernas krets, hade lätt att skåda dessa företeelser uteslutande från ordningens synpunkt och dessutom icke vågade för sin chef att i förevarande afseende iakttaga tystnad. Det lär också vid vissa tillfällen, då »skolor» hölls, hafva gått så stormande till, att det icke kunde vara alldeles oväntadt, om ett ingripande från ordningsmakten af denna representant i socknen sattes i fråga. När det andeliga dansandet blef allmänt och många personer under höjden af exaltation föllo på golvet, den ene öfver den andre, så att de bildade en stor hop af menniskor utan sans eller medvetande, kunde någon af dessa, helst ibland svaga och ålderstigna personer, som komme att tryckas under tyngden af flera till golvet fallna entusiaster, lätt blifva ihjälkländ. Att detta verkligen inträffat, ehuru något senare, än då länsmannen ingaf sin rapport, är hvad af många påstås. Vid en andaktsstund i byn Kaugos hade efter dansandet en ålderstigen kvinna, förmånstagerska i det bondhus der sammankomsten hölls, blifvit funnen död på golvet. Man tror

att denna qvinna, en svärmoder till Læstadii egen dotter, blifvit under mängden af de exalterade ihjälkländ. Någon undersökning ägde dock aldrig rum, hvarföre hela saken är höljd i mörker. Skulle verkligen ett dödsfall hafva inträffat i följd af den ytterlighet, hvartill likutuksia understundom hunno, då hade det naturligtvis varit alldeles i sin ordning, att vederbörande statsmyndighet gripit in för att söka förhindra dylika olyckor, enär staten är pliktig att skydda statsborgarnes lif; men ännu hade ej någonting sådant inträffat. Man upphäufde, såsom vanligt var vid dylika tillfällen, klagoskrän och fröjdeljud; man dansade, man föll hoptals till golvet, och stod åter upp alldeles oskadad. Då likväl uppträdet föreföll åskådaren vara af väldig beskaffenhet, må det ej förefalla underligt, att den eljest fredlige länsmannen inrapporterade förhållandet, sedan han derom af landshöfdingen sjelf erhållit tillsägelse. Öväntad måste man deremot finna den af honom mot Læstadius och Raattamaa riktade beskyllningen att hafva utarmat församlingen. Att en socken blir utfattig derigenom att onödiga prydnader och öfverflödiga klädesplagg bortskänkas för att afyttras till förmån för barnaundervisningen, kunna vi ej tro. Icke heller föreställa vi oss, att undsättningsmedel blifva obehörigt använda, om de kommit en så nyttig sak som ifrågavarande till godo, förutsatt att de verkligen nödlidande, hvilkas hjälp dessa medel afse, icke blifva ohulpa. Vi vilja dock, enär vi i allt söka att iakttaga den strängaste opartiskhet, meddela den förklaring, som å länsmannens sida enskilt kommit oss till del. Enligt hans påstående förhöll sig saken på följande sätt. Till förmån för den af Raattamaa skötta missionsskolan i Jukkasjärvi skänkte læstadianerna bort sina dyrbarheter, hvilka de i nödens tid behöft hafva kvar för att använda för egen räkning. De medel, som anskaffades genom försäljningen af ifrågavarande saker, kommo mycket litet sjelfva barnaundervisningen till godo. Ty Raattamaa fick härigenom utväg att, i stället för att undervisa i missionsskolan, resa omkring för att hålla andeliga föredrag. På dessa resor tog han skolans barn med sig, hvilkas undervisning omöjligen kunde anses nöjaktigt tillgodosedd genom andeliga sammankomster dag efter dag, vecka efter vecka. Till dessa konventiklar strömmade folk från olika byar och qvarstannade i den by, der sammankomsten hölls. Som de främmande lefde på byns bekostnad, så blef densamma utäten, hvarföre det hände, att bön-

der, som förut haft spannmål till öfverflöd, sedermera saknade sådan till eget behof. Ibland dem, som sålunda läto sig bespisas af den by, der skolan hölls, voro sådana, som fått del i undsättningsmedlen och hvilka läto dessa medel jemte besöken i »skolorna» blifva källan till ett sysslolöst lif. Vi vilja icke neka, att det kan ligga sanning i denna förklaring, gifven af en person, som icke gjort sig känd för bristande sannfärdighet. Men vi tro dock, att om man verkligen så gått till våga som länsmannen påstår, så var detta icke förhållandet i allmänhet. Att välmågan i Pajala var mindre, då rapporten afgafs än förut, är naturligt, då socknen nyss blifvit hemsökt af en mycket svår missväxt. Men att Pajala församling allmänt blifvit utarmad genom de sammankomster Raattamaa och andra læstadianska emissarier höllo, tro vi lika litet som att denne skollärare i regel skötte undervisningen i missionsskolan såsom länsmannen påstår. Sannolikt ligger ock någon öfverdrift i yttrandet, att undsättningsmedlen missbrukades. Att ett sådant missbruk å vissa personers sida ägt rum, hafva vi intet skäl att betvifla; sådant händer i hvilken församling som helst. Men vi tro, att i detta hänseende, såsom i de andra, hafva några enskilda fall i länsmannens uppfattning bildat sig till regel. Vi bekänna, att vi utan den tydligaste bevisning icke kunna förmå oss att tro, det en andelig rörelse har sådana följder, som dem ifrågavarande länsman velat tillskrifva læstadianismen i Pajala. Efter vår mening är det bränvinssupandet och icke gudsfruktan, som utarmar en församling, låt än vara, att vid början af en andelig rörelse arbetsdagarnes antal något minskas och helgdagarne ökas, ehuru dessa ändock icke uppnå samma siffra som supdagarne i en sedligt förfallen församling. Vi tro ock, att det är ogudaktigheten och icke gudsfruktan, som är lättjans jordmån. Slutligen tro vi, att om det hade stått så illa till i Pajala, som länsmannen fortfarande påstår, hade ej församlingens pastor kommit så lätt undan som verkligen blef fallet. Resultatet förefaller oss i det närmaste lika med intet.

Då rapporten anlände till landshöfdingen, afläts en skrifvelse af ett ganska märkligt innehåll. Vi skola framlägga detta, men måste dessförinnan nämna en sak, som först i konungens befallningshafvandes skrifvelse vidrördes. Några pajalaboer hade blifvit anklagade för att de i närheten af byn Rusteranda utan vederbörligt tillstånd uppfört ett husförhørs- och skolhus på

odisponerad kronomark af timmer från kronans skogar. Læstadius hade inför länsstyrelsen skriftligen uppträdt som dessa sina sockneboers saksförare. Men framgången svarade icke emot bemödandet. Det första, som här ifrågavarande skrivelse af länsstyrelsen innehöll, var att intet afseende kunde fästas vid »prosten Læstadii gjorda, uti behörig ordning icke tillkomna hemställan». Efter det korta och betecknande svaret angående förutnämnde åverkan, i afseende på hvilken i förbigående må nämnas, att trenne af dem, som gjort sig skyldiga till ifrågavarande förbrytelse, blefvo bötfällda, vänder sig konungens befallningshafvande till religionsundervisningen och sättet, hvarpå den ombesörjdes i Pajala, om hvilken viktiga angelägenhet länsmannen hade ordat i rapporten. I afseende härpå nämnes först, att handlingarna blifvit öfverlemnade till domkapitlet i Hernösand »till den åtgärd å bemalte kapitals sida, som desamma kunna föranleda», ett förfarande, som onekligen var mycket mer välbeträckt än länsmannens ordande om »religionsundervisningen» och den tillsägelse från högre ort, som föranledt dertill. Oaktadt detta landshöfdingens förståndiga förfaringsätt och i strid dermed, förekommer strax efter åtgärdens omnämmande följande ur ifrågavarande embetskrivelse hemtade ord: »Emellertid och så vidt herr prosten Læstadius och vederbörande skollärare uraktlåta eller icke förmå att vid gudstjänst i kyrka eller vid tillfällen anorstädes, der sammanträde i närvaro af prest sker, för att med bön och sång öfva andakt, eller ock vid undervisning i folkskolorna¹⁾ upprätthålla ordning, utan densamma blir störd på sätt Tit. uppgifvit genom tjut, oljud och stormande uppträden, Tit. i sådant fall har att med erforderlig handräckning från sådana samlingar aflägsna frids- och andaktsstörarne samt att i laga ordning mot dem väcka ansvarstalan. Dock för att, om möjligt är, på ett mildare sätt återföra de förvillade till sans, skall det åligga Tit. att genom vederbörande socknenämnd söka åvägbringa öfverenskommelse till allmän ordning och arbetsamhet inom ifrågavarande samhälle, som derförutan skyndar till sin undergång». Vi stanna här tills vidare, för att lemna rum för några reflexioner. Då länets styrelse ansåg sig böra lemna handlingarna till domkapitlet, så var väl orsaken dertill ingen annan än

1) Någon folkskola fanns icke då i Pajala. Konungens Befallningshafvande förväxlar de af Læstadius och Rantamaa hållna sammankomster, som kallades skolor, med folkskolor.

den att frågan om beskaffenheten af de andeliga sammankomsterna och Læstadii sätt att omedelbarligen och medelbarligen leda dem var ett föremål för stiftsbestyrelsens bedömande. Att icke destomindre genom länsmannen ingripa, domkapitlet oåspordt, synes vara en nog stark inkonsekvens. Antingen voro väl uppträderna i kyrkan och »skolorna» af religiös beskaffenhet, och då hade ej konungens befallningshafvande att sjelf taga befattning med saken, eller voro de förbrytelser emot samhällsordningen, och då ägde länsstyrelsen obestriddligen rätt att genom polismakten ingripa, eller också voro de båda delarne i det den religiösa exaltationen föranledt afvikelser från den ordning lag stadgar. Det synes hafva varit från denna dubbla synpunkt landshöfdingen betraktat saken, om eljest hans åtgärd var en frukt af den lugna reflexionen. Vi tro dock, att åtgärden svårigen låter försvara sig. Stiftets biskop, som här var en ojemförligt mer kompetent domare än landshöfdingen, hade, såsom vi sett, förklarat dessa likutuksia vara af andelig natur, och han hade, för att förebygga misshöj å icke-læstadianernas sida, påbudt en särskild gudstjänst för dem som fingo rörelser. Detta var säkerligen icke landshöfdingen obekant, och om så hade varit, skulle det hafva varit lätt att erhålla kännedom om förhållandet. När nu vederbörande kyrklig myndighet uttalat sig öfver de rörelser, som förekommo i kyrkan och som voro af samma natur som de, hvilka ägde rum vid de læstadianska konventiklarne, och några för samhällsordningen vådliga oordningar icke förekommit i sammanhang med dem, utan folket i Pajala var mycket mera laglydigt än på andra ställen; då lär det få anses afgjordt, att konungens befallningshafvande här öfverskred gränserna för sin befogenhet. Från hvilken sida man än må se saken, så voro dessa likutuksia af religiös natur; någon våda för samhället eller den enskilde hade icke visat sig om än farhögor i det senare hänseendet hos en eller annan uppstått; ingenting fans derför, som kunde göra en störande inverkan af statens myndigheter nödvändig. Hvad rätt hade då länets styrelse att direkt ingripa på detta område? Vi äro långt ifrån att anse staten böra ställa sig likgiltig för religiösa förhållanden. Utom att statsmakten måste, såsom förut är antyd, skydda medborgares lif och lemmar, om dessa genom religiös begreppsförvirring verkligen blottställas, kan väl aldrig staten förhålla sig likgiltig i afseende på folkets religiösa uppfostran. En sådan likgiltig-

het, som vore ett förnekande af statens etiska ändamål, bör icke komma i fråga ens i de samhällen, der frikyrkligheten är förd till sin yttersta, af förnuftet medgifna gräns. Men häraf följer alldeles icke någon rätt för en statens ämbetsman att på eget bevåg korsa vägen för den kyrkliga myndighet, som fått att öfvervaka den religiösa undervisningen inom ett större eller mindre område. Har en kyrkans ämbetsman härvid förfarit på ett sätt, som strider emot statens högsta ändamål, och vederbörande statsmyndighet, som dervid är berättigad att med sina erinringar vända sig till den kyrkliga auktoriteten, icke kunnat utverka någon ändring i förhållandet, så äger den förre att vända sig till konungen som i vårt land är summus episcopus. Det är också intet hinder för en sådan ämbetsmyndighet som konungens befallningshafvande att utan alla meddelanden med den kyrkliga myndigheten genast hänskjuta saken till regeringen. Men helt annat är att gå till väga så som landshöfdingen i Norrbottens län i här ifrågavarande sak. I samma fråga, der vederbörande biskop följt sitt utslag, fäller länsstyrelsen ett annat genom befallningen till länsmannen att ingripa som polisman. Det må väl vara, att landshöfdingen betraktat saken från förutnämnda dubbla synpunkt, men det hade ju gått an, att innan en åtgärd vidtogs i strid mot det uttalande, som ägt rum från den kyrkliga myndighetens sida, meddela sig med denna. Nu fick hela förfarandet ett odööst utseende. På grund af länsmannens rapport, som syntes hafva blifvit tillmätt en större vikt än biskopens uttalande vid visitationen, likasom denne mindre förstode saken än länsmannen på stället, underkände länets styresman den åsigt som stiftets styresman uttalat. Så visade sig landshöfdingens förfarande för den oinvigde. Man kan lätt tänka sig, hvilka föreställningar församlingarna under sådana förhållanden skola bilda sig om kyrkans förhållande till staten, då länsmannen uppträder såsom en auktoritet öfver biskopen. Skulle det höra till ordningen, att länsstyrelsen styrer och ställer inom det rent kyrkliga området, måste det ock vara svårt för prestskapet att uppfylla sina pligter, ty till dessa skulle det då höra att lösa den synnerligen svåra konsten att lyda två ämbetsmyndigheter, hvilka af mycket naturliga orsaker icke kunna alltid betrakta sakerna från samma synpunkt och handla i öfverensstämmelse med hvarandra. Emellertid, för att återgå till landshöfdingens ifrågavarande skrifvelse, blef resultatet af hans

åtgärd intet annat än att länsmannen en gång upplöste en sammankomst, som hölls i samma gård, der han själf bodde och på hvilken en gammal blind finne vid namn Moses i Læstadii egen närvaro höll ett föredrag, som skall hafva något djerft apostroferande vändt sig mot ifrågavarande tjänstemans person.

Det var icke blott de s. k. likutuksia, som gjorde länsstyrelsen bekymrad. Äfven den fattigdom, hvari församlingen skulle hafva råkat, synes hafva förekommit såsom egnad att oroa. Man kan visst icke anse underligt, att konungens ställföreträdare inom länet skulle låta denna sak gå sig till hjertat, då han verkligen trodde, att de uppgifter, som han härom erhållit, voro fullt exakta. Också finner man, att afseendet på de genom »skolorna» framkallade ofördelaktiga ekonomiska förhållandena i hög grad gjort sig gällande i konungens befallningshafvandes förevarande skrifvelse. Vi kunna icke anse förklara följande ord i skrifvelsen: »Och har Tit, till följd deraf att till konungens befallningshafvande inkomma med rapport öfver hvad som till det åsyftade ändamålet vinnande vidtogs på det att, om dessa åtgärder icke blifva nöjaktiga eller Tit uti sina bemödanden för ordningens upprätthållande icke erhåller vederbörande pastors och sockennämnds understöd och biträde, utan dessa blifva likgiltiga för det moraliska ansvar de genom uraktlåtande i berörde hänseende sig ådraga, konungens befallningshafvande må kunna å högvederbörig ort anmäla dessa beklagliga förhållanden inom Pajala socken och dermed ådagalägga denna sockens otacksamhet så väl emot en ädel regering som andra enskilt¹⁾, hvilka i nödens stund kommit socknen till hjälp och hvilken hjälp vidare torde behöfva anlitas». Det är påtagligt, att konungens befallningshafvande här framför allt tänkt på de många bönesammankomsterna, hvarigenom socknen skulle hafva blifvit utarmad och hvarom landshöfdingen blifvit undermåttad, ty att otacksamhet emot regeringen och enskilt medborgare, som kommit pajalaboerna till hjälp i nödens tid, skulle bestå i deras sätt att öfva sin andakt, vore något för starkt. Meningen kan väl ej vara någon annan än den att de visat sig otacksamme emot sina välgörare, derigenom att de blifvit håglösa till arbete och bortödde sin tid i de religiösa sammankomsterna. I detta afseende hafva vi här ofvan uttalat vår tanke. Att

1) ordagrant.

denna icke saknar stöd, synes visa sig deraf, att landshöfdingens mellankomst icke medförde det ringaste resultat. Læstadius måste visserligen förklara sig inför domkapitlet öfver länsmannens beskyllningar, men han synes hafva nöjaktigt bemött dem, såsom han förut i ett enskilt bref förklarat sig med lätthet kunna vederlägga dem. Förhållandet inom församlingen blef detsamma som förr. Man samlades såsom förut omkring ordet, så länge den religiösa hänförelsen höll sig uppe på samma ståndpunkt; men sedan den sjunkit och ett afsvalnande börjat, blefvo sammankomsterna mindre talrika, ehuru här såsom på andra ställen den læstadianska rörelsen just deruti icke minst uppenbarade sin lifskraft, att då i allmänhet rörelser på det andliga området efter några få år plåga stanna af, har den förra fortgått, om än ej med samma liflighet som under de första åren af dess tillvaro.

Så se vi, att den religiösa hvalfningen i Læstadii egen församling fick framgå utan väsendtligt störande af världsliga myndigheter, oaktadt länsstyrelsens försök att hämmande inverka. Detta är i icke ringa mån att tillskrifva biskopens moderation och öppna blick för andeliga förhållanden.

Helt annorlunda gick det till på finska sidan. Biskopen i Koupio stift förfor med stränghet vid de visitationer han höll i finska *Öfver-Torneå, Muonioniska* och *Kittilä församlingar*, der læstadianska rörelser yppat sig, och förklarade det vara presterskapets pligt att quäfvä dessa besynnerliga religiösa lifsyttningar. Dessutom sattes kronobetjeningen i rörelse. Om det skedde på föranstaltande af stiftets styresman, veta vi ej, men var verkligen så förhållandet, så måste medgifvas, att denne biskop nog litet kände de verkliga gränserna för sitt verksamhetsfält. Huru det i följd af ordningsmaktens framträdande tillgick i de två öfriga nyss omnämnda finska församlingar, veta vi ej, men det är oss bekant, att i Kittilä blefvo några kvinnor stämda för kyrkoförargelse. Vi vilja återgifva Læstadii berättelse om förloppet, så långt det var honom bekant. »När målet förekom, frågade domaren om de kallade vittnena kunde taga på sin ed, att dessa kvinnor af okynne skrikit i kyrkan. De vitnen, som voro väckta, intygade, att dessa rörelser voro ofrivilliga och att det icke stode i svarandenas makt att undertrycka rörelserna. De sorglösa vitnena intygade, att de väl sett och hört ljudet,

men icke kunde begripa, om det var ofrivilligt eller icke. Domaren fälde då ett sådant utslag, att som icke bevist vore, att desse rop skett af okynne, men möjligtvis kunde hafva kommit af någon sjukdom, så kunde svarandena icke åt saken fällas. Kronoåklagaren besvarade sig i Vasa hofrätt, och der fälles de till 50 daler silfvermynt böter och uppenbar kyrkopligt för kyrkoförargelse. Domaren, som hade frikämt svarandena vid häradsrätten, åtog sig då de betrycktas sak och besvarade sig i senaten öfver hofrättens utslag. Men äfven der fälles svarandena, och all utväg att gå i nådeansökningsväg till kejsaren betogs dem äfven. Då måste dessa fattiga kvinnor först aftjena vatten- och brödsstraffet i Uleåborgs häkte. Dernäst inställes de i sin församlings kyrka Kittilä för undergående af den uppenbara kyrkopligten. Men när presten frågade dem enligt gamla handbokens formulär: Känner I att I genom *djefvulens ingivelse och arga list* *) icke allenast förtörnat Gud, utan äfven förargelse i Guds församling åstadkommit med edert rop, så svarades: Nej, icke genom djefvulens ingivelse. Hvad var då att göra? Kvinnorna blefvo återförda till Uleåborgs häkte, för att genom vatten- och brödsstraff förmås till bekännelse. Derefter inställes de återigen till undergående af kyrkoplikten med samma frågor och samma svar. De kunde omöjligen erkänna, att rörelserna i kyrkan hade kommit på dem genom djefvulens tillskyndelse». Då Læstadius, hvilken säger sig hafva sett handlingarna i målet och talat med de förföljda, i ett bref redogjorde för denna märkliga religionsprocess, var den slutliga utgången icke känd. Vi måste bekänna, att den är för oss obekant. Vi hafva visserligen hört, att man slutligen måste frigifva dessa arma kvinnor, utan att kunna förmå inverka på deras öfvertygelse, hvilket också är mycket sannolikt; men vi hafva icke kunnat förskaffa oss någon säker underrättelse om förhållandet.

Hvad som lyckades i Finland eller att förfölja læstadianerna, det misslyckades i det fria Sverige. Man försökte på åtskilliga ställen att draga dem för rätta, men syftemålet dermed förfelades. Antingen frikändes de af häradsrätten eller ock af närmaste högre instans.

*) Kursiveringen af Læstadius.

En sådan rättegång började i Carl Gustafs församling. Några kvinnor hade i kyrkan derstädes fått likutuksia, sedan de anammat Herrans nattvard. En häradskrifvare, som den tiden bodde i nämnda församling och varit närvarande vid tillfället, ingaf en klagoskrift till länsstyrelsen med yrkande, att dessa kvinnor skulle straffas efter lag för kyrkoförargelse. Kronolänsmannen på stället fick då befallning att instämma dem till häradsrätten. Då målet i september 1852 förekom, intygade de såsom vitnen inkallade læstadianerna, att dessa rörelser voro en verkan af den helige ande och de öfriga vitnena kunde icke taga på sin ed, att rörelserna voro af djefvulen. Med anledning häraf anmodades läkaren å orten att afgifva sitt utlåtande i saken. Denne, hvilken var samme man, som uttalat det fördelaktiga omdöme öfver den læstadianska rörelsens sedliga verkningar i det hela, som vi förut återgifvit, framhöll nu i sitt utlåtande, att Læstadius var rätta upphofsmanen till detta »ohyggliga svärmeri», tadlade biskop Bergman, som af pastorn i Pajala låtit sig öfvertalas att medgifva en särskild gudstjänst för deras skull, som hade rörelser, inblandade i sin embetsskrifvelse en person, som icke med saken hade det aldri minsta att skaffa, och betygade slutligen, att dessa kvinnor voro sjelfva ansvariga för sina rörelser, hvilka således voro sjelfgjorda. Icke ens efter detta officiella intyg om hvad som angick och icke angick målet ville domaren fälla de anklagade för kyrkoförargelse. Deremot ansåg han sig böra hänskjuta saken till sundhetskollegiets bedömande, helst som läkaren inblandat främmande personer och ämnen i det honom affördrade yttrandet. Hurudant utlåtandet blef af sundhetskollegium känna vi ej, men deremot är det oss bekant, att de anklagade frikändes af häradsrätten.

Annorlunda dömde Neder-Kalix häradsrätt, som visserligen tillhörde samma domsaga, men tillfälligtvis hade till ordförande en ung hofrättsnotarie, hvars åsigter i dylika mål icke öfverensstämde med den ordinarie domarens. Inför sistnämnde häradsrätt hade en tjänstepiga blifvit stämd för kyrkoförargelse, emedan hon efter nattvardens begående hoppat och dansat i koret. Häradsrätten dömde henne hoppat och dansat för kyrkoförargelse. Besvär anfördes i hofrätten. Till stöd för dessa bilades ett intyg af en aktad prest, hvilken tjänstgjort som adjunkt i Öfver-Torne, enligt hvilket intyg dylika rörelser voro

af rent andelig natur. Domen upphäfdes af hofrätten, och den anklagade frikändes.

Så se vi, hurusom några försök gjordes att genom lagskipningens mellankomst qväfva de besynnerliga rörelser, hvari det genom Læstadii predikan framkallade andeliga lifvet hade ett af sina egendomliga uttryck. Vi finna det visst icke underligt, att man stötte sig på det döfvande oljud, som uppkom under gudstjänsterna, då læstadianernas religiösa känsla sprang öfver till extas. För de utanför partiet stående, äfven om dessa voro fromma kristna, måste dylika uppträden vara någonting för andakten störande. Och att för det stora flertalet, som i sjelfva verket betraktade en allvarlig kristendom för den likgiltigaste sak i världen, sådana bullrande yttringar af ett ofattligt religiöst lif måste vara rent af afskyvärda, är naturligt. Men af embetsmyndigheter har man rätt att fordra en sorgfälligare undersökning, innan de åtminstone döma till kyrkoförargelse personer, hvilka minst af allt tänkte på att åstadkomma någon sådan, huru lågt de stodo i yttre bildning och huru i hög grad benägna de voro att öfverlemua sig åt ögonblickets känslor.

Emellertid måste sådana försök att qväfva dessa känsloutytringar bekymra den man, som genom sin lärareverksamhet kastade ut de första tändande gnistorna till den eld af otyglad religiös hänförelse, som i så vidsträckta kretsar lågade med så mycket buller och till så mycken förargelse för dem, som med kalla hjertan sågo den förunderliga företeelsen. Detta var dock icke den enda anledningen till bekymmer. En sådan låg äfven i den till sin existens, efter Læstadii uppfattning, hotade missionsskolan. Denna skola hade varit en längre tid skött af förutnämde Joh. Raattamaa. Men sedan Læstadius blifvit entledigad från sin befattning såsom visitator i lappmarkens norra del, hade han fått en efterträdare, hvilken icke var belåten med det sätt, hvarpå skolan sköttes. Det syntes vara anledning befara, att nämnde skolas föreståndare skulle förlora sin plats. Så skedde likväl icke, utan Raattamaa stannade kvar såsom lärare till Læstadii död, då han frivilligt nedlade befattningen, emedan han ansåg sig kunna verka mera genom att efter sin andeliga fader ställa sig i spetsen för læstadianerna och söka sammanhålla den vidt utbredda rörelse, till hvars framgång han så verksamt bidragit. Detta kunde

icke lika lätt ske, om han fortfarande var bunden vid missionsskolan i Jukkasjärvi. Af denna orsak var det denne Læstadii förnämste medhjelpare och förtrogne vän afflyttade från Jukkasjärvi till Karesuando, der han allt sedan varit och för det närvarande är bosatt som nybyggare. Om således Læstadii farhågor voro ogrundade, voro de likväl icke mindre egnade att oro honom den tid de förefunnos, och af enskilda bref visar sig tydligt huru allvarsamma dessa farhågor voro.

Till de ledsamheter, som samlade sig omkring Læstadius under de senare åren af hans lefnad, hörer äfven det missnöje, för hvilket han år 1858 blef föremål å dåvarande prinsens regentens sida. Då denne furste besökte Norrbotten, sammanträffade han med Læstadius i Öfver-Torne prestgård. Med anledning af den senares vägran att vid middagsmåltiden förtära ett glas vin blef fråga om de starka dryckernas, särskilt brännvinets inflytande på folket. Læstadius, som inledt detta samtal, förfäktade den åsigten, att nämde inflytande bevisat sin försvagande beskaftenhet genom de många vid bevaringsmönstringarna kasserade ynglingarne. Prinsen-regenten förklarade detta icke vara förhållandet och påpekade det orätta i att gifva brännvinet skuld för de lätta kroppsskador ynglingarne sjelfva tillfoga sig för att slippa undan bevarings-exercisen. Men Læstadius vidhöll sin åsigt om tillfälligheten af det bevis han anförde. Stödjande sig på den frejdade läkaren, generaldirektör Huss' auktoritet och med åsidosättande af all etikett, hvilken säkerligen var honom lika obekant som heraldiken eller någon annan utom hans vetandes sfer belägen kunskapsgren, mötte han med ett upprepadt: »joo» tronföljarens upprepade: »det är icke sant». Efter att hafva erinrat om lagens makt att inskränka brännvinssupandet, afstod prinsens-regenten från tankutbytet med den oböjlige presten; men att denne råkat i ogunst visade sig ej långt derefter af det sätt, hvar på hans anhängan att få följa ett kronans fartyg till Stockholm afvisades. Sjelf söker Læstadius förklara furstens förhållande mot honom dermed, att han blifvit inför regenten smäddad af »Chrethi och Plethi», men uttalar tillika den förmodan, att »stormen snart skulle ge sig», hvilket icke heller kan betvivlas, då han förtörnat en furste med Karl XV:s människovänliga och försonliga karaktär.

En ersättning för alla de obehag och den ogunst, som den af så många förkättrade läraren från flera håll ådrog sig, fann han i sina vänners kärlek. Yttringarna af denna kärlek voro icke mindre egendomliga än den person, som var föremål derför. Sjelf beskriver Læstadius dessa yttringar på detta för honom egna sätt: »Allstädes hvarest de väckta finnas, blir jag i ordets egentligaste mening hundfilad af de väckta, som icke allenast omfamna (mig, utan äfven!) hänga sig fast omkring halsen och hoppa af glädje, när de se mig, hvilken de anse såsom upphofvet till den salighet de nu känna. Jag har likväl ofta gjort dem uppmärksamma på den omständigheten, att denna kärlek till min person är en afgudadyrkan om de icke skilja emellan den rätta upphofsmannen och medlet eller verktyget i Herrans hand. I sin extas komma somliga i flygande fart och klappa om mig rätt dugtigt, så att jag stundom måste akta ögonen och örstolarna». Af sådana känsloutbrott var lärofadern sjelf icke mäktig såsom man kan se af hans egna ord. »När», fortfar han, »de blifvit sansade efter en kvart eller så, visa de en klar insigt i nådens ordning, grundad på lefvande erfarenhet och en kunskap i Guds ord, som är förvånande. De hafva således likaså klart begrepp, som de hafva lifliga känslor. Medan dessa flyga med trones vingar öfver jorden, står jag med mitt stora förnuft och känslolösa hjerta som en målad bock och kan icke besvara deras kärleksbetygelser: blott några blixtar flyga genom mitt af egenrättfärdigheten förhårdade hjerta.»

Det ligger någonting glädjande i att få omtala denna Læstadii vänners och åhörars varma kärlek, hvilken likasom göt ett förmildrande och försonande skimmer öfver de dystra skuggor af ovilja och hat, som intaga förgrunden på taffan af hans senare lefnadsår. Såsom vi längre fram få se, hotade visserligen den innerliga tillgifvenheten mot slutet af hans lefnad, att hos några hyperevangeliskt sinnade læstadianer

1) Dessa ord, som sammanhanget fordrar, hafva sannolikt genom förbiscande blifvit öfverhoppade af Læstadius sjelf eller afskrifvaren af hans enskilda skrivelser till domprosten Wieselgren, hvilken benäget meddelat författaren de bref i afskrift, som han emottagit af den förstnämnde. Öfver flera har ofvan framställda förhållanden lemnat denna brevsamling upplysningar, hvilka eljes ej kommit förf. till del. De i lefnadsteckningen återopade breffen tillhöra alla denna samling.

slå öfver i ovilja och bitterhet. Men kärlek, likasom äfven vördnad, egnades honom dock af flertalet af hans lärjungar, och sedan han själf bortgått, stannade denna kärlek och denna vördnad kvar såsom vitnesbörd om erkännandet af det uppriktiga i hans tro, det allvarliga i hans gudaktighet, det redliga och välsignelserika i hans arbete för människors andeliga väl.

Öförtrotet var detta arbete och tillräckligt ansträngande för att taga mindre vanliga krafter i anspråk. Med en ifver, som vittnade om brinnande kärlek till de själar, som voro anförtrodda åt hans herdavård, verkade Læstadius inom församlingen. Ofta egnade han sin tid åt den enskilda själavården under veckan, och helgdagarne voro för honom dagar af en den största ansträngning, under hvilken hans icke synnerligen stora fysiska krafter sattes på de hårdaste prof. Utan att hafva förtärt någon föda gick han till kyrkan för att hålla sina dubbla predikningar. Efter återkomsten till hemmet upptogs hans tid långt in på eftermiddagen med samtal i andliga ämnen. Först sent tänkte han på kroppens behof af näring. Det enda han dessförinnan förtärde var læstadianernas älskingsdryck och enda fysiska rekreatiomedel, kaffe, på hvilket han ej var sparsam i fråga om sig själf eller andra. Om han ansträngde sig för uppfyllandet af sin pligt som själsörjare i Pajala, så må man dock ej föreställa sig, att han upphört att låta flera andra församlingar inneslutas i hans omsorger. Till och med det temligen aflägsna Neder-Kalix var föremål för Læstadii vidt utsträckta andeliga omtanka. Genom hans bedrifvande skickades en af hans vänner, förutnämnde C. J. Grape, såsom »missionär» till ifrågavarande församling och uppehöll sig någon tid vid egendomen Björkfors. Det vill synas som hade Læstadius ansett, att den form, hvori det kristliga lifvet uppträdde hos læstadianerna var, om icke den enda möjliga, likväl af så förträfflig beskaffenhet, att densamma nödvändigt måste spridas. Derfor var han hela sin tid sysselsatt med tanken på detta spridande, hvarmed han också gjorde början genom begagnande af emissarier, sedan den stora väckelsen uppkommit. Någon gång anlätade han afven sändebref till den församling, som han ansåg försänt i köttslig säkerhet och andelig död. Vi hafva ett sådant sändebref i våra händer, och vi skola göra en kort framställning

af dess hufvudsakliga innehåll, då vi i korthet redogöra för Læstadii skrifter af religiös beskaffenhet eller syftning.

Vi vilja nämligen kasta en blick på hans andeliga författareskap, hvori han så klart tecknar sin personlighet, innan vi redogöra för slutet af hans verksamhet och hans lif och i sammanhang dermed försöka uppdraga några grundlinier till en karaktärsteckning. Dermed kommer den egentliga lefnadsskildringen att afslutas, hvarefter vi vilja inlåta oss på framställningen af den nu varande læstadianismen.

VI.

Læstadii författarskap; lefnadsteckningens slut.

Under den tid Læstadius var i så hög grad upptagen af sitt vidsträckt fattade själsörjarekall, hängaf han sig åt en icke obetydlig författareverksamhet. Om han under denna tid utförde någon sådan på det naturhistoriska området, är oss ej med säkerhet bekant ¹⁾. Men mindre betydlig måste

1) Vi måste erkänna, att vi helt litet känna till Læstadii vetenskapliga skrifter, de må nu hafva blifvit utgifna före eller efter den stora väckelsen i Torné lappmark, och vi hafva icke heller ansett angeläget att förskaffa oss närmare kännedom derom, då hans vetenskapliga betydelse som botanist i själfva verket icke tillhör denna kyrkliga tidsbild, om än densamma, såsom kompetente domare uppfattat den, måste åtminstone antydvas i hans lefvernesbeskrifning. Att mannens vetenskapliga skrifter och afhandlingar måtte hafva varit utmärkta, sluta vi till af det omdöme, som *Fr. Wimmer* med anledning af ett Læstadii arbete, *Loca parallela*, öfver honom uttalar. Så heter det om honom i den store tyske botanistens *Salicis europææ*: *Fere nusquam in dijudicandis Salicem Lapponiæ formis erravit, nisi ubi aliorum opiniones secutus suo ipsius iudicio diffidere cepit. Nobis quidem comparantibus schedulas autographas speciminibus ab ipso collectis, quarum aberrima copia in Herbario Academiæ Regiæ Holmiensis asservatur, adjectas et ingenium et sollertia viri egregii haud satis laudari posse videbatur* — — — Sæpe imponi sibi passus est auctoritate *Wahlenbergii*; sæpe si suam de stirpibus hybridis sententiam sequi maluisset quam nominibus iis, quæ celeberrimi patrie suæ botanici speciminibus a se inventis dederunt, credere, rectius ille de harum stirpium natura iudicasset. *Tamen et oculis ejus sagacissimis et ingenio præclaro Salicem europæarum illustratio plurimum debet.*

den hafva varit, om den ägt rum, churu detta ej hade sin orsak i afsmak för all naturforskning. Man har visserligen utspridt, att han bränt opp sitt herbarium, sedan han blef en den praktiska kristendomens och nykterhetens apostol inom Torne lappmark. Men detta är så mycket mindre förhållandet, som han till och med botaniserade de senare åren af sin lefnad.

De uppsatser Læstadius nedskrifvit i ämnen, som äro i och för sig kristliga eller beröra kristendomen, äro icke få. De finnas dels i manuskript, dels tryckta. Vi skola först egna vår uppmärksamhet åt de förra.

Ibland dessa förekommer först ett sändebref till Jukkasjärvi församling, skrifvet i den læstadianska rörelsens början. Det är en ingalunda kort skrifvelse, aflåten i Karesuandoarnes namn på finska språket och sedan öfversatt på svenska. Hället i en mycket sträng lagisk ton, utmärker det sig för ett språk, som täflar med det som karaktäriserade de första i Karesuando hållna predikningarna.

Innehållet är i korthet en målning af det andeliga tillståndet i Jukkasjärvi och i sammanhang dermed uppmaningar till bättring. Församlingen framställes såsom denna tid så försänt i andelig död, att der icke fans en enda väckt själ. Socknens invånare hade sju onda andar i hjertat, hvarmed betecknades de laster, åt hvilka de isynnerhet voro hemfallne. Detta sorgliga och farliga tillstånd målas med lika hjerta som grofva färger, och bestraffningarna förekomma i ett ofta hånande och groft bildspråk ¹⁾, som var det van-

1) Vi skulle hafva lemnat ett längre utdrag af denna märkliga skrifvelse, om icke ett hinder legat i uttryckens grofkorniga beskaffenhet. Några mindre anstötliga ställen vilja vi dock anföra, hvarigenom läsaren kan göra sig en föreställning om det verkliga passionerade i Læstadii skrifsatt under den andliga rörelsens första tider. Så heter det: »För dryckenskap, bränvinshandel och verldsbetyrs skull hafven I icke tid att gråta: svordomarne äro edra morgon- och aftonböner, slagsmål edra suckar, bränvinet eder nattvard; och då ruset stiger åt hufvudet, så begynna edra ögon flyta af luggormstårar — — I menen eder hafva Luthers tro, men hafven I Luthers vandel? Den som har Luthers tro i hufvudskålen och en hednisk tro i hjertat, han är med hufvudet i himmelriket och med hjertat i helfvetet». På ett annat ställe läsa vi: »När bränvinsruset stiger i hufvudet, då får ock djefvulen höra sitt

liga i Læstadii predikoföredrag, då han började sin reformatoriskt-praktiska verksamhet.

En annan oftryckt skrift af Læstadius är ett religiöst-filosofiskt arbete i fem band, kalladt *Darhushjonet*. Detta verk, hvarpå han enligt egen uppgift arbetat i tolf år, är en slags karnistisk psykologi, för att begagna den benämning, som arbetet erhållit i hans korta lefnadsteckning i den nya följden Biografiskt lexikon öfver namnkunniga svenska män. Om någonsin den märkvärdige mannens egendomlighet trädte i dagen, så är det tvifvelsutan i detta besynnerliga alster af hans penna. Man träffar här den mest ohöljda materialism i förening med evangelisk tro, en på en gång kristlig och materialistisk lifsåskådning. Samme man, som i nyss omnämnda sändebref och i sina predikningar så ofta varnar för själens våda i synden och målar helvetet så sinligt som möjligt, han förnekar i detta arbete, att själen är något väsen. Hvad som blifvit kalladt själ, säger Læstadius, är intet annat än nerflif och organlif eller bädas princip, och detta lif låter han blifva ett resultat af den rent fysiska utvecklingen. I öfverensstämmelse med denna uppfattning af människans psykiska sida, låter han de menskliga affekterna och passionerna, som han anser tillhöra or-

namn. Det är hans ära, att människor taga honom till vittne på sitt tal: förmodligen hafva de druckit brorsskål med honom, när de öfver allt bära hans namn i munnen — — I Jukkasjärvi skola finnas dugliga karlar och verldsvise, hvilka gått i skola hos gamle far 20, 30, 40 å 50 år och hafva lärt sig att dricka, svärja, slåss, idka bränvinshandel och få lapparnes renar på söndagen. En del svärja sig till helfvetet för bränvinshandelns skull, en del hota dräpa dem, som för öfverheten vilja angifva deras bränvinshandel. Och för dessa kristliga gerningars skull mena de sig blifva prester, domare och landshöfdingar i mörkets rike — — Äfven läsa vi: »Man kan förstå att den gamle Adam blir högeligen förbittrad, då han icke får soffa i ro. Om någon vill känna på hans pulsåder, strax resa hans söner sig opp och visa tänderna mot den väckte, sägande »gack hädan du besatte och låt vårt samvete vara i fred. Vi känna kristendomens sanningar bättre än du» — — Hvad bryn I eder om, som pantsatt edra själar hos den öfverste bränvinshandlaren» o. s. v. Detta är samma församling, som sedan genomgick en sådan andelig omskapelse, att tillståndet kunde blifva föremål för de loford, hvilka innehållas i förut (s. 289, 1874 års årg.) omnämnda skildring af, såsom sannolikt är, församlingens pastor.

gaulfivet, hafva sina bestämda platser i människokroppen. Så finnes egoismen i lefvern, egennyttan i magen, äregirigheten i mjelten o. s. v.

Vi kunna icke här redogöra för Læstadii besynnerliga och ofta sig sjelfva motsägende antropologiska funderingar, emedan derigenom ett allt för stort afbrott i framställningen skulle åstadkommas. Vi anse det lämpligare att såsom ett bihang till hans lefnadsteckning, då tid och omständigheter det medgifva, vidfoga ett försök till framställning af hans religionsfilosofi, såsom han sjelf benämnde innehållet af »Därhushjonet».

Vi öfvergå nu till den outtröttlige mannens tryckta arbeten. Dessa äro *predikningar på finska, en bibelhistoria på lappiska* och flera *redogörelser för syner*, som hans anhängare haft samt den förut ofta omnämnda tidningen: *Ens ropandes röst*, som är det vidlyftigaste och, såsom naturligt är, det till sitt innehåll mest omvexlande af hans tryckta arbeten.

Denna tidning, som varit en af källorna och dertill den förmärsta, hvilken vi begagnat vid nedskrifvandet af hans lefnadsteckning, utgafs åren 1852—1854 i Piteå. Vi skola något uppehålla oss vid detta alster af hans skriftställareverksamhet. Utkommande en gång i månaden, redigerades tidningen ifrån början af kyrkoherden i Ranea Jakob Dahlberg. Efter någon tid lemnade denne redaktionsbestyret, och tidningen öfvertogs af Læstadius ensam, från hvars penna redan förut det mesta af tidningens innehåll flutit. Af den förre hufvudredaktören hade inga hänsynslösa anfall i ena eller andra afscendet visat sig i tidningen, utan alstren af hans penna bildade genom sin moderation och sin kristliga mildhet en hjert kontrast till Læstadii häftiga utfall emot olika tänkande och det groft utmanande språk, som dervid begagnades. Naturligtvis blef icke detta mildare, sedan den djerfve och modige stridskämpen stod ensam kvar på fältet, riktande sitt opolerade, men derför icke slöa svärd emot tidens förvändheter och missriktningar. Att han dervid icke så sällan högg miste och rent af högg i vädret, det må ursäktas af den nästan besinningslösa ifver, med hvilken svärdet begagnades. Men hvad som mindre

kan ursäktas eller åtminstone väcker förvåning, då kämpen såsom en hotfärdig syndare legat vid dens kors, som var *mild och ödmjuk af hjertat* och bad för dem som spikade honom fast vid korset, var att striden ej fördes med det undvikande af smutskastning, som tillkommer hvar och en, helst en Kristi tjenare. Vi hafva icke tagit oss före att skrifva den märkvärdige och af oss vördade mannens äreminne, och panegyriken är icke vår sak. Vi hafva velat låta Læstadius framträda med sina fel och ännu större förtjenster, utan att gömma de förra bakom draperier af tomma fraser eller en oärlig tystnad och höja de senare genom det öfverdrifna loford, som skrider öfver den linie sanningen uppdragit. Och derför hafva vi ej velat förtiga, att Læstadius såsom redaktör af nämnde tidning icke höll sin penna ren. Hon var hvass i sig sjelf; hon blef det egentligen icke mera derför att hon doppades i smädelsens pöl, men hon blef af mången afskydd. Mannen, som förde pennan, såg det ej, ty passionen hade lagt en hinna öfver hans ögon, men andra sågo det i stället, och den som förlorade, var Læstadius sjelf och den sak han förfäktade.

Redan i tidningens början riktades det mest passionerade anfall emot den bortgångne biskopen och skalden Tegnér. Man vet, att den store skalden höll sina kyrkotal i en rationaliserande riktning och att han med ovilja betraktade läseriet, mot hvilket han slungade flera anatemer. Det var detta, som bragte Læstadius utom besinning. Att han i sak och med skäl mötte det bortgångna snillet och sökte visa hans missuppfattning, var naturligtvis rätt. Det lär väl icke ända hittills funnits någon intelligens, huru stor som helst, hvilken ej kunnat misstaga sig. Tankens och ordets män bilda en fri republik, der intet privilegieradt stånd finnes, och oaktadt tidens snilledyrkan skola aldrig mensklighetens stora genier undgå kritiken, riktad mot hvad som kunnat vara falskt i deras åsikter och skeft i deras uppfattning. Att äfven Tegnér misstog sig i ett och annat hänseende, lär väl ej betviflas, och påpekandet af hans misstag, är en obestriddlig rättighet. Men artikelförfattaren i *Ens ropandes röst* inskränkte sig ej till att med skäl vederlägga Tegnér. Han trängde in på hans privata lif, och

af hörsagor om utsväfningar gjorde han bevisade sanningar, som framställdes till nedsättande af den visserligen icke förfrie, men likväl store mannens minne. Och vi kunna ej förklara detta den nitiske och varmhjertade prestens beteende på annat sätt än att hans häftiga temperament råkat i allt för häftig svallning, sedan de tagnerska kyrkotalen, som vid denna tid utgäfvos af trycket, kommit i hans händer och han der funnit en utmaningshandske kastad emot allt hvad läseri hette. Eljest borde väl Læstadius hafva förstått, att då han gjorde allt för att kasta skugga på ett stort minne, skuggade han sitt eget. Den ovanlige skalden och sannolikt äfven den ovanlige själasörjaren komma alltid att båda få sin plats i minnenas pantheon, låt än vara att den senares blir långt mera obemärkt, såsom hans plats i lifvet och inom kyrkan var det. Det hade varit godt, att den fögres minne fått vara fredadt för den senares obefogade och obestyrkta tillvitelser, och dennes fritt från den skugga, som dessa tillvitelser kasta tillbaka på honom sjelf.

Temligen omildt bedömer Læstadius i sin tidning den värnadsvärde Franzén, ehuru han icke för ut emot honom lika besinningslöst som emot Tegnér. Det är eljest märkvärdigt, att han är så obenägen att göra den man rättvisa, som tog sitt viktiga ämbete så allvarligt, att han allmänt erkännes hafva varit en af de mest nitiska biskopar, som vår kyrka på senare tiden haft att uppvisa. Saken kan endast förklaras af den benägenhet för ensidighet och öfverdrift, som önekligen förefans hos den eldige pastorn i Pajala.

Denna benägenhet hos Læstadius att betrakta förhållandena endast från en sida träder ofta läsaren till mötes i den tidning, hvori han drog i härnad emot allt hvad tiden hade i hans ögon skeft och allt hvad den verkade efter hans uppfattning till skada för Herrens sak. Vi hafva icke tillfälle att redogöra för innehållet af de särskilda artiklarna i denna tidning. De äro nästan utan undantag variationer af det tema, som möter oss i »crapula mundi», och vi kunna så mycket heldre lemna en redogörelse i detalj åt sidan, som innehållet af denna utmanande latinska afhandling blifvit i det föregående framlagdt. Språket är dock i de uppsatser, som förekomma i tidningen, mycket grofkornigare och mera

blottadt på all hänsyn till det passande än i »crapula mundi». Det är icke blott i artikeln: *Huru står det till med kristendomen i den lutherska kyrkan?* i hvilken artikel anfallen emot Tegnér och Franzén förekomma, som formen är behäftad med detta fel. De flesta artiklarna utmärka sig för samma stilistiska grofhet, så att man har svårt att tro, att den som författat dem har något att beställa med Herrens rätta Zion på jorden.

Ehuru vi icke kunna genomgå de särskilda ur Læstadius penna flutna uppsatserna i förutnämnda tidning, måste vi dock anmärka såsom någonting för mannen karaktäriserande, att han i en artikel: *Den nya handboken*, hvori han uttalar sitt ogillande öfver ett handboksförslag, yrkar på införandet af korstecknet och exorcismen. »Barn dopet», säger han, är mera för föräldrarnes skull, hvilkas tro derigenom stärkes, nämligen den tron, att genom dopet är detta barn nu försatt, utom allt tvifvel å föräldrarnas och församlingens sida, uti de benådades (de heligas) samfund genom syndernas förlåtelse och den saliga bekräftelsen derpå. Men just för deras skull, som tvifla, att barnet kanske före dopet icke har den saliggörande tron, borde (icke allenast)¹⁾ exorcismen (hvarmed Læstadius menar abrenuntiationen) och korstecknet användas i dopakten, icke för att bekräfta föräldrarnes, faddrarnes och församlingens döda tro på exorcismens och korstecknets saliga betydelse att utan afseende på baptizandi tro och själatillstånd, befria menniskan ifrån djefvulens våld, utan fastmera för församlingens egen skull, som ännu tviflar och just genom sitt tvifvel bevisar sin egen otro: så länge som föräldrarne, faddrarne eller församlingen tviflar, att barnet icke är frälst ifrån synden, döden och djefvulens våld, böra alla de nådemedel användas, som äro af Gud förordnade att häfva detta tvifvel, hvilket lätt kan skada deras egen tro». — I en annan artikel: *Välment förslag till ändring af de nya böckerna* föreslår Læstadius ett nytt, af honom sjelf författadt dopritual.

Vi kunna ej upptaga tiden med en fullständig redogörelse för detta förslag. Nämnas bör dock, att ehuru det

1) Dessa öfverflödiga och sammanhanget rubbade ord: icke allenast förekomma i artikeln: »Den nya handboken», hvarur utdraget skett.

samma i det afseendet är reaktionärt, att det går ut på införandet af korstecknet, det icke saknar nyheter. Så föreslås att, i stället för det nu varande dopformulärets frågor till barnet, presten efter trons läsande frågar föräldrarna, faddrarna och församlingen: ären I nu öfvertygade derom, att detta barn har den saliggörande tron och hörer himmelriket till? m. m. Så uttalas i inledningen den öfvertygelsen, »att Jesus emottager de späda i sin famn och välsignar dem, isynnerhet om föräldrarna med troende hjertan öfverantvarada sina barn till Gud», likasom döpsensådens meddelande vore i någon mån beroende af föräldrarnes själstillstånd. Korteligen, förslaget har den prägeln af originalitet, som Læstadius påtryckte alla sina arbeten. Föröfrigt sysselsätter sig författaren i sitt förslag till förbättringar af de nya böckerna med konfirmationsformuläret och den nya psalmboken. Dervid polemiserar han emot den förutsättning, att nattvardsbarnen höra Herren till, som ovilkorligen framgår af de i konfirmationsformuläret den tiden förekommande orden: *Dessa barn äro dina*. Äfven den nya psalmboken blir föremål för hans polemik, i det att han under många väl mättade hugg emot egenrättfärdigheten söker framhålla det irlärliga i flera psalmer.

Af Læstadii tidning visar sig, att några meningsbrytningar uppkommit inom hans och sannolikt äfven angränsande församlingar angående uppfattningen af vissa i bibeln förekommande personer och förhållanden. Ett utom læstadianernas krets stående parti, »som ville», enligt Læstadii uppfattning, »söka en lättare väg till himmelen än korsets och försakelsens väg, den sanna ängrens och bättringens väg» uttalade den åsigt, att Nikodemus varit en kristen. Denna åsigt söker utgifvaren af Ens ropandes röst gendrifva under eriuran derom, att Nikodemus, hvilken af menniskofruktan icke uppenbart slöt sig till Jesu lärjungar, underlät att taga dem i försvar, då det gälde deras lif, ändock hans försvar hade kunnat vara dem till stort gagn, då han innehade en hög samhällsställning. Om han än försökte försvara kristendomen »emot de andra herrarnes smädelser», blef han dock genast stum, när de frågade, om också han vore en Kristi lärjunge. Visserligen hyste Nikodemus den

öfvertygelsen, att Jesus Nazarenus fick lida oskyldigt och ansåg det vara en pligt att bevisa den vördade läraren den sista tjänsten, men denna välgerning gick icke utöfver vanliga människors beräkning i afseende på det kommande lifvet, hvarest han väntade belöningen för denna tjänst. Læstadius ville härmed rycka undan det stöd för egenrättfärdigheten och den döda tron, som man ville hemta af läran om Nikodemi tro och kristendom. — En annan strid uppkom rörande lärjungarnes tro före påskdagen. Några påstodo, att apostlarna redan före nämde dag hade en levande tro på Kristus. Men denna åsigt var icke Læstadii. De skäl, som blifvit anförda till stöd för ifrågavarande åsigt, söker han att vederlägga. Det bevis för lärjungarnes pånyttfödelse, som man förklarade sig finna deri, att de trodde Jesus vara Kristus Guds son, möter han med den erinringen, att de trodde på honom såsom en jordisk Messias. Denna tro var det, som förmädde dessa Jesu vänner att öfvergifva sin borgerliga handtering och följa frälsaren. De väntade sig stora förmåner i det messianska riket här på jorden. Kristi ord till Petrus, när han bekände sin tro: *Salig äst du, Simon Jona son m. m.* anfördes äfven såsom stöd för den meningen att lärjungarne före påskdagen hade den saliggörande tron och således voro pånyttfödda. I afseende härpå svarar Læstadius, att »Petrus kunde i det ögonblicket prisas salig, enär han kände en fläkt af Guds anda», men anmärker han, »i nästa ögonblick var han ju en satan, emedan frälsaren sade till honom: *Gack bort m. m.* Kan den vara en sann kristen, som är en frestare till det ondt är?» Beträffande det vittnesbörd om lärjungarnes pånyttfödelse före påskdagen, som förmenades ligga i frälsarens ord till dem: *I som följt mig i den nya födelsen*, anmärker Læstadius, att dessa ord kunde »likaväl hafva afseende på den kommande nya födelsen som på den framfarna. Den helige ande var ju ännu *icke på färde*: huru kan en födas på nytt utan den helige andes medverkan?» Gentemot det bevis, som man ansåg sig hafva funnit i Jesu ord: *glädjens icke deröfver, att andarne äro eder underdåniga, men glädjens deröfver, att edra namn äro skrifna i himmelen*, förklarade han, att dessa ord hade afseende »på den kristendom, som komma

skulle. Lärjungarnes namn voro skrifna i himmelen, förr än denna världens grund var lagd, men först i tidens fullbordan blef denna skriften uppenbarad». Föröfrigt erinrades af den vid sina åsikter, i större och mindre frågor, orubbligt fasthållande mannen om frälsarens ord till lärjungarne: *I veten icke hvars andas barn I ären*. De orden lade i dagen, »att Jesus icke kunde gilla lärjungarnes kristendom, när de ville, att eld skulle falla ifrån himmelen».

— Denna strid, som omtalas i den långa redogörelsen för väckelserna i Torneå lappmark, synes icke hafva saknat sin praktiska betydelse. Det vill synas, som den andeliga ljumheten sökt sig ett stöd i den klenroghet och de skröpligheter, som länge nog vidlade Jesu lärjungar. Om så var, får man icke undra på, att den stränge mannen angrep de i detta stycke olika tänkande. Detta angrepp skedde med vanlig skärpa, i det han kallar dessa sina motståndare för nådatjufvar och påstår, att de stannat på halfva vägen till himmelriket. Likväl afstannade icke denna strid, sedan den andliga rörelsens ledare sagt sitt ord i saken; fastmer lär den till och med pågå ännu i dag. Samma förhållande äger rum i afseende på frågan om Nikodemi kristendom. Det är också fördenskull, som vi uppehållit oss så länge med dessa meningsbrytningar, så litet en och annan af våra läsare torde hafva funnit anledning dertill.

Naturligtvis kunde de strider, som så ofta mötte Læstadius under hans lefnads viktigaste period, i längden ej blifva annat än tröttande, så litet han än i anseende till sitt naturliga lynne ryggade tillbaka för striden. Härtill kom en omständighet, som var rent af nedslående för den man, till hvars ord hans vänner i stora skaror förut lyssnat med lika odelad som obegränsad vördnad och beundran. Flera af Læstadii egna anhängare började tröttna vid den stränga lagpredikan, som han dref med sådan förkärlek ibland sina åhörare. Utrustad med ovanliga gåfvor att predika lagen, men tillika icke så ensidigt lagisk, att han ej hänvisade till Kristus, hvarföre själar icke blott väcktes genom hans predikan, utan äfven kommo till evangeliets frid, saknade dock denne själasörjare gåfvan att genom sin predikan nära det andeliga lifvet och gifva det en sund rikt-

ning. Den starka lagiska prägel, som utmärkte hans föredrag i början af hans praktiskt reformatoriska verksamhet, bibehölls allt framgent. Man får derföre icke undra på att många af hans vänner tröttnade vid de sinaitiska basunljuden och ville höra de milda löftesord, som väl behöfvas till tröst och stöd för det ofta sargade, alltid kämpande hjertat. Men icke nog med att evangelium i Læstadii predikningar icke fick det framstående rum, som många önskade. Han begagnade ofta någon tid före sin död icke sällan sådana predikokoncepter, som i många afskrifter cirkulerat ibland flera församlingar och förut voro väl kända. Orsaken härtill var, att han fått sina ögon försvagade, såsom det tros i följd deraf att han skrifvit sina predikningar med dåligt bläck på dåligt papper, såsom förut är omnämndt, på baksidan, (någon gång äfven tvärs öfver skriften) af gamla bref, räkningar m. m. Denna ögonsvaghet, af hvad orsak den än härrörde, var så mycket mera hinderlig i hans verksamhet såsom predikant, som han ej tilltrorde sig att predika efter föregången meditation. Sannolikt voro äfven hans själskrafter i följd af öfveranstängande arbete nedtagna, så att han icke fälde den tankeanstängning, som mediterandet, helst af den dervid ovane, kräfver. När han dels således ofta reproducerade sig själf, dels i sina nya predikningar lät samma lagiska ton ljuda som i de gamla, var det ej underligt, att han icke kunde tillfredsställa de åhörare, som önskade erhålla näring för det andeliga lifvet. Också glesnade åhörarnes krets i Pajala emot slutet af Læstadii lefnad, och han klagade vid en visitation, som hölls året före hans död öfver att kyrkan litet besöktes. Visserligen tillät han sina vänner att modifiera den utpräglade lagiska hållning, som var vanlig i de læstadianska skolmännens föredrag såsom i hans egna, och han var öfverens med sina förnämsta lärjungar Johan Raattamaa och C. J. Grape derom att ett predikosätt finge användas, hvari evangelium mera än förr betonades, hvarföre äfven dessa började anslå en mera evangelisk ton vid de andeliga sammankomster de höllo. Men för egen del vidtog han ingen förändring. Det är icke otroligt, att han var för litet inåtvänd och hade för litet djup erfarenhet af evangeliets kraft för att gifva tillräck-

lig näring åt det kristliga troslivet. Andra öfvertogo det värfvet, och huru de till en icke ringa del dervid sköto öfver målet, få vi framdeles se.

Læstadii anseende var dock för stort för att missnöjet hos hans åhörare skulle kunna något allmännare gifva sig luft och öppet framträda. Det smög sig för det mesta omkring i det tysta, men kunde dervid hos en och annan hyperevangeliskt sinnad antaga formen af en viss bitterhet mot den store Babeltornsuppbyggaren. En gång hade flera af Læstadii åhörare i samråd med Erik Anders Juanpieti, hvilken nu, näst Raatamaa, har största anscendet ibland læstadierna i församlingarna omkring Torne och Muonio elfvar, beslutat att tala med Læstadius om hans predikningar, hvilka man fann nästan uteslutande lagiska. Efter någon tvekan huruvida man skulle våga det dristiga steget, gick en af dem in till honom; men ändamålet med beskickningen misslyckades. Læstadius förklarade, att förebrälsen för ett ensidigt predikande af lagen var ofefogad, hvarvid han till sitt försvar anförde flera skriftens språk.

En annan ensidighet, hvartill Læstadius, oaktadt sina obestriddliga förtjenster om folkets andeliga upplysning gjorde sig skyldig, var att han ibland detsamma sökte göra gällande sitt eget underkännande af det gagn, som utanläsningen i de antagna läroböckerna kunde medföra, och sin ringaktning af den nya katekesen och psalmboken. Detta handlingssätt bar ganska dåliga frukter. Genom detsamma och derigenom att folket vande sig att hemta all sin religiösa uppbyggelse i kyrkan och på de andeliga sammankomsterna, bragtes många föräldrar att försumma sina barns undervisning. På den prostvisitation, som hölls i Pajala ungefärligen ett år före Læstadii död, framlade denne sjelfmant en förteckning på ej mindre än hundra fullvuxna personer inom församlingen, som icke kunde läsa innantill. Læstadius trodde, att då föräldrarna blifvit omvända, skulle de synnerligen nitälska därför att deras egna barn både lärde sig läsa och finga andans lefvande kunskap. Men i denna förmodan misstog han sig alldeles. Fäder och mödrar, som lärt sig att hafva förtroende endast till det muntligt i kyrkan och i »skolorna» förkunnade ordet, sökte väl att med varningar

och förmåningar befrämja sina barns andeliga lif; men när detta misslyckades och barnen visade sig otillgängliga för religiösa intryck, äfven då stränghet användes, trodde de mera oförståndiga af föräldrarna, att ingenting vidare var att göra och lemnade sina barns kristliga uppfostran å sido. Detta bedröfliga förhållande inträffade för öfrigt icke blott i Pajala, utan äfven i andra församlingar der de læstadianska skolorna höllas.

Vi möta här ett af de många bevisen på de ledsamma följder, hvartill all ytterlighet förer. Utan tvifvel hade Læstadius rätt deri, att läsningen i hemmet, om ej sanningens ande får verka genom ordet, icke bär någon frukt för evigheten. Men derföre skulle han väl icke så hafva betonat nödvändigheten för sina åhörare att samlas till gemensam uppbyggelse, att läsningen i hemmet blef föremål för missaktning. Huru man helst må bedöma konventikelväsendet; visst är att ordets bruk inom familjelivets område måste vara öjemförligt vigtigare. Men det var just detta bruk, som Læstadii åhörare genom hans eget förvållande vant sig, att underskatta. När de dessutom, såsom nämndt är, lärt sig att nedsätta de af kyrkan för undervisningen och kulten antagna böckerna, isynnerhet den stora katekesen, kunde icke följderna gerna blifva andra än de här ofvan framställda. Om än kyrkans böcker äro behäftade med ett och annat dogmatiskt fel, icke bör väl själasörjaren för sina åhörare med förkärlek påpeka dessa fel. Han må undvika de felaktiga ställena; han må, der så ske kan utan sanningens förkräkande, gifva dem den bästa tydning, men han må icke vinlägga sig om att väcka misstroende emot de böcker, som blifvit antagna af den kyrka, hvars tjänare han är. Missnöjets frö bär sällan någon önskvärd frukt. Det är ett missnöje, som i och för sig är gagneligt, men detta vänder sig mot det egna hjertat. Det som riktat sin udd emot »kyrkans böcker», har väl icke varit till gagn för Kristi rike. Derigenom att Læstadius uppväckte detta missnöje, utsådde han, såsom längre fram närmare skall påpekas, ett frö till separatism, som väl i sinom tid kan bära fullmogen frukt. Derigenom att han tillika hos sina åhörare motverkade den husliga uppbyggelsen till förmån för den gemen-

samma framkallade han skadliga följder för just den sak, som låg honom så varmt om hjertat, folkets andliga upplysning.

Så snart Læstadius insåg sitt misstag, sökte han med iver på hufvudstaden motverka den okunnighet, som börjat få insteg ibland folket. Utanläsningen ingick åter ibland hans fordringar, och med strängt allvar tillhöll han sina åhörare att icke försumma innan- och utanläsningen. Äfven äldre personer drogos temligen hårdhänt fram till förhörsbordet, antingen de ville det eller icke.

Så se vi, att om Læstadius till någon del misstog sig om hvad som kunde befrämja folkets andeliga upplysning, så sökte han med allvarlig verksamhet godtgöra sitt misstag, då han varseblef frukterna deraf.

Ty värr var tiden för knapp för ointetgörande af detta misstags följder. Tiden var för honom inne, icke att arbeta utan att hvila sig. Vid något öfver sextio års ålder stod den trägne arbetaren i Herrens vingård nära slutet af sitt arbete och dermed af sin lefnad. Det syntes ock vara den tid, då det hufvudsakliga af hans lefnadsuppgift vunnit sin lösning. Hans bestämmelse synes oss hafva varit att genom framkallandet af en religiös hänförelse medelst en kraftig och egendomlig ordets predikan i vida kretsar besegra den köttliga säkerhetens och sedeslöshetens magter, som under långa tider befästat sitt välde öfver de nordligast boende lapparne och finnarne. Denna bestämmelse hade han nu uppfyllt. Såsom vi redan erinrat, var han icke den, som kunde på ett tillfredsställande sätt genom sin predikan nära det andeliga lif, som han genom densamma framkallat. Också tyckes det hafva varit med tillfredsställelse, som han såg det sig allt mer närmande slutet af den mödosamma väg han vandrat genom lifvet.

Læstadius, hvilken i början af sin medelålder genomgått några svåra sjukdomar, synes på de senare åren icke haft mera än ett häftigt sjukdomsanfall. Detta inträffade i September 1858, då han fick, såsom han sjelf säger, en påhelsing af koleran, hvars anfall tyckes hafva varit hastigt öfvergående. Han var då i Stockholm, dit han begifvit sig för att söka läkarehjelp för sina ögon. Märkvärdigt nog

»klarnade hans ögon», då han på återresan från hufvudstaden kom ofvanför Öfver Torneå, som ligger 10 mil nedanför Pajala. Det var dock icke mycket öfver två år efter återställandet af synorganet, som hela den försvagade organismen dukade under, förnämligast i följd af den öfveranstängning af både själens och kroppens krafter, som den nitiske mannen underkastat sig. Læstadius blef någon tid före sin bortgång angripen af en sjukdom, som hade sitt egentliga tillhåll i underlifvet och var förenad med svåra plågor. Som den sjukes hem låg icke mindre än sjutton mil från läkaren, hvilken var bosatt i Haparanda, kunde han icke erhålla den sorgfälliga läkarevård, som var af nöden. Sjukdomen gick oafbrutet framåt och blef hans död. På denna var han ock beredd. Den 4 februari 1861 skref han till en vän: »Här ligger jag på plågornas läger, väntande att dödens ängel snart förlössar mig, och m. k. broder, som öfverlever mig, borde icke underlåta att fälla en förbön för mig, ty min tro är ofta svag och hoppet ofta fjerran; dock tror jag, att den store försonaren och törnekrönte konungen icke skall öfvergifva mig.» Icke många dagar härefter fanns Lars Levi Læstadius icke mera i tiden.

Orsakerna till hans bortgång, innan han ännu hunnit till någon högre ålder, voro, så vidt vi eljest rätt uppfattat förhållandet, hufvudsakligen tvänne. Den ena är redan angifven. Den själavård, som omfattade icke blott en, utan flera församlingar och i synnerhet om söndagarne tog Læstadius krafter så högéligen i anspråk, hans ansträngande af talorganet för att kunna i kyrkan höras under det döfvande ljudet af många åhörarens klago- eller fröjdeljud, hans outtröttliga arbete med pennan, — allt detta kunde icke annat än i hög grad undergräfvat kroppens krafter; och mera underligt än att han gick bort i sin medelålder, hade det varit om han hade kunnat långt in i ålderdomen hålla stånd emot en sådan ansträngning. Den andra orsaken synes oss ligga i den outtröttligt verksamme mannens psykiska skaplynne. Det lär väl få antagas som en regel, att sådana lifliga naturer som hans icke förebåda ett långt lif. Den inre elden förtär omsider det svaga omhöljet, och kroppens krafter befinnas sällan motsvara den inre tryckningen från

en själ, som oftast är i låga, det må nu vara lifvets högsta angelägenheter eller dess lägsta lidelser, som komma den lågan att upplamma. Dylika naturer, en gång inkastade i striden för hvad som uppfattats såsom viktigast af allt, känna sig efter hand hemmastadda i striden, som till slut blir någonting för det lifliga sinnet lockande, och de förlänga den ofta genom obändigheten af det sätt, hvarpå de föra den. Deras lif blir sålunda en strid i något annan mening än den, i hvilken hvarje kristens lif måste vara det. Men ett sådant förhållande kan icke äga rum utan menliga följder äfven i rent fysiskt hänseende. De ständiga konflikterna, som dock icke kunna undgå att vidröra hjertats innersta känslor, måste undergräfvat helsan genom den oupphörliga eggelse och själsspänning de framkalla. Striden bäddar om-sider den eldige och i sin eld starke kämpens graf, likasom konflikten emellan en stark natur och det våldsamma i den feber, hvars glöd genomilar ådrorna, plägar döda den ovanligt kraftige mannen, under det att den, som har endast medelmåttiga krafter, går segrande igenom faran. Vi tro oss icke hafva sagt för mycket, då vi uttalat den förmodan, att den nästan oafbrutna kamp, som ägde rum i det sista märkvärdiga skiftet af den framstående religionslärarens lif, i sin mån bidrog till hans bortgång förr än han uppnått den ålder, då hans verksamhetstid efter naturens ordning var ute. Det hade behöfts en starkare kroppshyddan än hans, för att länge bestå under en oupphörlig strid, förd icke blott med öfvertygelsens värma, utan med lidelsens hetta.

I följd af dessa orsaker afled Læstadius den 21 Februari 1861. På en björnhud, utbredd midt på golfvet i ett mycket dragigt och illa ombonat rum, uppgaf han sin anda, enkel och ytterligt flädfri i döden såsom han varit det i lifvet. Sina religiösa åsikter vidhöll han i sina sista stunder, och han gick bort ur tiden med samma evighetshopp, med hvilket han gått fram i tiden under de senare så märkvärdiga åren af sin lefnad.

Det kan synes vara öfverflödigt att försöka en karaktärsteckning af denna i många hänseenden märkvärdiga man, som så tydligt karaktäriserar sig sjelf i sina ord och handlingar, äfven för så vidt de i denna lefnadsteckning kommit

till läsarens kännedom. Det är också en omöjlig sak att framställa en sammanträngd bild af hans personlighet utan att här och der upprepa det redan sagda. Men då Læstadius utan gensägelse hör till de ovanligaste män vår kyrkas historia haft att uppvisa, synes det vara skäl att på ett ställe sammanföra hvad som är egnadt att belysa hans personlighet, att samla de i hans lif strödda dragen, för att låta dem förena sig till en totalbild af den man, som i dem afspeglar sina själsanlag, sin karaktärsdaning och sitt lynne. Dessutom måste alltid en sammanfattande karaktärsteckning föranleda framläggande af nya bidrag till kännedomen af mannen, då de här förut framställda likasom vuxit fram ur skildringen af de händelser och förhållanden, på hvilka han utöfvat ett så betydande inflytande.

Det är fördenskull vi vilja försöka en teckning af Læstadii karaktär, som oaktadt hans utpräglade personlighet, af orsaker som framträda i det följande, icke är synnerligen lätt att troget framställa.

Læstadius hade, såsom läsaren förut känner, en mera ovanlig begåfning. Utrustad med betydande vetenskapliga anlag, hvilka dock sannolikt i följd af omständigheterna icke ernått fullständig utbildning, var han i hög grad skarpsinnig. Detta skarpsinne visade sig isynnerhet då han rörde sig på det empiriskas område. Då han försökte sig på det spekulativa, invecklade han sig deremot ofta i motsägelser och behandlade tankelagarne på ett sätt, som är mera godtyckligt än efterföljansvärdt. Hans inbillningskraft var liflig, hans minne starkt. Talegåfvan var icke obetydlig vid enskilda samtal, men räckte icke till för längre extemporerade föredrag, hvarföre han aldrig vågade på predikstolen göra sig beroende af ögonblickets ingivelse. Till sin karaktär energisk, vek han för inga hinder, och om någon var egnad att med aldrig svigtande mod, aldrig försvagad kraft hålla ut i striden, så var det han. Kärf i sina ord och sitt sätt, isynnerhet på senare tider, kunde han dock fångsla genom skärpan af sitt förstånd och lifligheten af sitt framställnings-sätt. Under andra omständigheter hade han måhända blifvit en lika stor man som han nu var en ovanlig. Visst är att i hans personlighet, den må betraktas från intellektuel eller

moralisk synpunkt, fans en viss ojämnhet, som i icke ringa mån förminskar den beundran han eljest är egnad att framkalla. Men — han var en äkta Lapplands son, alltid egendomlig, än väldig och än torftig, än upplyftande och än nedstämmande, än otreflig och än intagande, än sträf och än vänlig som naturen i de nejder, der han gick fram sin väg igenom lifvet, och om vi tillägga, att under denna yta fans öfverflöd på jern, såsom i så många af hans hemlands berg, så är detta någonting, hvarom snart sagdt hvarje blad i denna lefnadsteckning bär vitnesbörd.

Märkvärdig är han för de motsägelser, som funnos i hans hela själsdaning. En sådan förunderlig sammansättning af motsatta egenskaper som hos Læstadius, torde högst sällan hafva visat sig hos någon. Med en intelligens, som kom den vetenskapliga världen att rikta sin uppmärksamhet på den undangömda lappmarkspresten, kunde han vid vissa tillfällen ådagalägga ett sådant åsidosättande af all sund logik att man vore benägen sluta till oreda i hans tankeförmåga. Med en stil, som ofta fängslade genom det träffande i uttrycken, det blixtrande i infallen, det fyndiga i vändningarna, kunde han icke blott, och det ofta, göra sig skyldig till en plumpheit, som anträffas endast hos högst obildade personer, utan äfven trötta genom oupphörliga omsägningar. Med en inbillningskraft, så rik att en och annan skald kunde afundas honom, förenade han en brist på estetiskt sinne och smak, som sällan förmärkes hos någon begåfvad person. Då hans lekande, nästan ystra fantasi kom rätt i farten, flögo gnistor omkring, men de kunna liknas vid dem som sprida sig omkring det städ, på hvilket grofsmedens slägga faller. Motsägelserna i hans religiöst-moraliska karaktär voro icke mindre än i hans intelligens. Så hafva vi sett, att ehuru han var en man, om hvilken man hade skäl till den förmodan, att han eftersträfvade Guds barns frid, som allt förstånd öfvergår, rörde han sig likväl med förkärlek på polemikens stridsfält, och att de spetsiga vapen han dervid begagnade ofta sköttes af en ovarsam hand, är af det föregående oss bekant. Men denna moraliska motsats är långt ifrån den enda. Under det hans brinnande kärlek till ett folk, försjunket i laster och misshandladt af personer, ockrande på

dessas laster, kom honom att lägga på offeraltaret sina förra vänners sympatier och sin lefnads yttre frid, för han likväl ut emot motståndare med en hätskhet, som kom mången att tro, att det icke var kärleken, utan hatet, som brann i hans hjerta. Kunde han genom denna hätskhet väcka det djupaste hat hos sina motståndare, så förmådde han genom allvaret af sin tro och innerligheten af sin kärlek till folket å andra sidan frankalla hos sina vänner, i synnerhet i den stora väckelsens början, en kärlekens hänförelse, som väl aldrig blifvit öfverträffad; såsom det hos honom sjelf fans kristlig kärlek och andeligt hat i en mycket sällspord förbindelse, så hade han i högsta grad gäfvat att komma menniskor att älska och att hata honom sjelf, allt efter den ståndpunkt de intogo i förhållande till hans kyrkliga verksamhet. Invigande sitt lif åt den högsta sanning och i grunden sanningsälskande, tillät han sig dock någon gång osanningar emot olika tänkande, då han kommit i en förlägenhet, som han sjelf framkallat. Den ena gången kunde han med en frimodighet, som förvånade, uttala sina åsikter inför landets regent; en annan gång kunde han genom slingrande undanflykter draga sig undan den näpst han förtjenat. Under det att hans själ förnämligast lefde inom en värld af rent andliga föreställningar, blef det dock för honom möjligt att hängifva sig åt en materialistisk verldsåskådning, i hvilken ej fans rum för någon själ i ordets vanliga mening. Hushållsaktig ända till ytterlighet emot sig sjelf, lät han sin eftergifvenhet emot andra begränsas endast af deras kärlek till hans person och till det rätta. Motsatser möta oss således i en på alla tider sällsynt grad hos den märkvärdige mannens personlighet och i hans hela lif och verksamhet.

Den bristande harmoni, som förefans i Læstadii själs- och karaktärsdaning, inkastade någonting disharmoniskt och gätligt i hans lif. Och tvifvelsutan hade han varit i långt mindre yttre strid, om det icke funnits en inre strid emellan de olika sidorna af hans karaktär. Motsägelserna i det inre framkallade flera motsägelser i det yttre än hans nit och praktiskt-reformatoriska sträfvande måste hafva till följd. En motsatsernas man, såsom han var, kunde han icke undgå att genom de kontraster, hvilka från hans innersta trädde

fram i hans ord och handlingar, komma i den mest brinnande strid med dem, hvilkas lif kontrasterade med hufvudriktningen i hans. Det var denna förunderliga förening af hvarandra motsatta egenskaper, som näst efter de utomordentliga följderna af hans lärareverksamhet alltid komma att göra hans personlighet full af intresse för en hvar, som har öga för det ovanliga hos män, hvilka i vidsträcktare grad varit till sina medmänniskors gagn.

Læstadius var liten till växten. Mycket framåtutande i följd af, såsom han själf förklarade, de tunga bördor han burit under sina fjellvandringar, hade han åtminstone på de senare åren ett föga intagande utseende, ehuru elden af hans intelligens alltid gaf intresse åt hans drag, och hans själs litlighet hade något synnerligen fängslande. Genom sin klädsel visade han på senare tiden, att gränslinien emellan det tårfliga och det cyniska icke alltid var så klart uppfattad, som man kunnat vänta af en så utmärkt man. I umgängeslivet var han eftersökt för sin glädtighet innan han blef själf fattad af den mägt, som skulle gifva hans och så många andras hela lif en ny riktning; och den afbitande kärfhet, hvartill han hade så synnerliga anlag, framträdde då mera sällan. Men efter den inre förändringen af hela hans lifsåskådning, blef han ofta fränstötande. Icke nog med att han, själf angripen, tillgrep en offensiv af blodig satir, utan han var ofta den angripande, och om angreppet stundom riktades emot personer, som voro i borgerligt hääseende oförvitliga, men icke delade hans religiösa åsichter, så fann han det alldeles i sin ordning. Så kunde han framställa barska frågor, som jagade blygselns rodnad på ärbars kvinners kinder. Träffade han en person, om hvilken han visste, att han på ett eller annat sätt förgått sig, nog riktade han mot denna udden af sin satir, utan att tillbakabållas af någon kärlekens moderation. Det var oviljan emot allt hvad last hette, som kom hans i grunden kärleksrika hjerta att låta ord af kärf hänsynslöshet och straffande satir gå fram öfver läpparne. Oaktadt han således i umgänget ofta var allt annat än behaglig, så erbjöd han understundom äfven här en lika angenäm som intressant sida af sin rikt egendomliga personlighet. Det hände icke sällan att han under

flera timmar genom en lärarik och fängslande konversation underhöll bildade personer, hvilka icke delade hans religiösa åsichter, men likväl ej genom sitt lefverne förverkat hans aktning. Icke få äro de, som ännu minnas, hvilken själsnjutning Læstadius förstod att bereda dem genom rikedomerna af sina tankar och lättheten att muntligen kläda dem i ord. Ovanlig i allt, var han det äfven i sitt enskilda umgänge.

Denne märklige man, hvilken för mera än fjorton år sedan nedlagt den herdestaf, som han skött på ett lika ovanligt som verksamt sätt, har af många blifvit förkättrad, af ännu flera välsignad. Men huru man än må bedöma såväl hans person som hans verksamhet, visst är att få om ens någon ibland den svensk-luterska kyrkans lärare varit redskap för åstadkommande af en religiös väckelse, på en gång så omfattande och så i hast genomträngande och omdanande förut varande förhållanden, som den genom Læstadius framkallade.

Vi skola i det följande taga denna andeliga rörelse i betraktande med afseende på dess nuvarande utbredning och karaktär.

VII.

Den nuvarande læstadianismen.

Læstadii verksamhet fortsattes efter hans död af hans lärjungar, af hvilka några här ofvan blifvit omnämnde. Mycket framstående ibland de öfrige voro *Erik Anders Juhonpieti*, *Nils Rapp* från Uleåborg, *Henrik Parkajokki* och *Isak Bränström*¹⁾, hvilken sistnämnde författat sången »Unden kaanaan» (nya kanaän), som af læstadianerne mycket gerna och ofta sjunges. Dessa læstadianismens inre missionärer började till största delen sin verksamhet redan under lärofadrens lifstid, men naturligtvis blef deras betydelse större, sedan partiets utan jemförelse främste ledare icke mera fanns ibland dem. Genom deras och andras arbete, för hvilket K. A. Heikel redogör i sin från trycket utgifna skrift: *Kertomus Hengeliistä Liiikamoista Lapissa ja Pahjanmaalla*, haf-

1) Deune, som äfven varit i Amerika, drunknade 1872.

va de læstadianska religionsåsigterna och religiösa lifsformerna vunnit dels fötäste, dels ett oemotståndligt välde i långt flera församlingar än under Læstadii tid. Læstadianismen är nu utbredd ibland alla finsktalande folk vid Muonio, Torne och Laitio elfvar. Den räknar talrika vänner i en mängd församlingar längre in i Finland, och till och med i detta lands hufvudstad finnas læstadianer. Ibland lapparne i det nordligaste Sverige och Norge är denna religionsåsigt i större eller mindre mån rådande. Äfven i Neder- och Öfver-Kalix församlingar saknas icke de som omfattat densamma. Ibland ryssarne i arkangelska guvernementet finnes læstadianer. Under sina i och för handel företagna resor hafva de kommit i beröring med læstadianismen och tillägnat sig dess religiösa åskådning. Slutligen må det nämnas, att detta vidt utbredda religionsparti räknar anhängare i Minnesota och Michigan af Nord-Amerikas förenta stater, der detsamma genom emigrationen blifvit utplanteradt.

Att säga hvilka den nu varande læstadianismens gemensamma dogmatiska åsigter äro, blifver, så vida fråga är om hela trosuppfattningens sfär, omöjligt, emedan någon sådan gemensamhet icke finnes. Olika meningar hafva gjort sig gällande hos olika medlemmar af partiet, och detta bör icke förefalla så besynnerligt, då den man gått bort, af hvilken den väldiga rörelsen leddes, och ingen i skrift affattad trosbekännelse finnes, omkring hvilken partiet kunnat sammansluta sig. Derföre komma från olika håll de mest stridiga uppgifter angående de nuvarande læstadianernes läromeningar. Att i alla dogmatiska punkter säga hvad som är den lära flertalet af partiet omfattar, tilltro vi oss ej. Det material, som de hvarandra korsande uppgifterna lemnat oss att bearbeta, ställer på oss en uppgift, hvars fullständiga lösning öfverstiger vår förmåga. Likväl kunna vi icke underlåta att med blicken på de sannolikheter, som möta oss vid granskningen af detta material, våga några allmänna omdömen om förhållandet med vår tids læstadianism i förevarande hänseende.

Det gifves såsom nyss antyddes ibland læstadianerne olika partier, hvilka, ense i några dogmatiska punkter, skilja sig i andra. Märkligt är att de detta oaktadt icke kommit

i någon nämnvärd strid med hvarandra. Detta har dock sin naturliga förklaring. De olika åsigterna hafva sina representanter till ett ojemförligt öfvervägande flertal i långt från hvarandra skilda församlingar, hvarföre det ligger i sakens natur, att anhängarne af de olika läromeningarne icke till något större antal kunna sammanträffa med hvarandra. Mellanlänkar emellan dessa partigrupper äro »skol-männen» och några mera framstående læstadianer. Men dessa äro i allmänhet för kloka att genom dogmatiska stridigheter spränga sönder læstadianismen i större eller mindre stycken. Der de finna en starkt representerad åsigt, undvika de strid, för att icke söndra »församlingen» och dermed kringskära sin egen verkningskrets. Toleranta äro de i allmänhet icke, hvilket bäst bevisar sig af förfarandet emot enskilda læstadianer. Men massorna ingifva respekt och framkalla en nödvändighetens tolerans, som är hufvudets och icke hjertats. Deraf kommer sig, att flera meningsskiftningar utan svåra slitningar och söndringar kunna finnas inom ett parti, som är ingenting så litet som fördragsamt emot olika tänkande, och att således læstadianismen i församlingarne omkring Torne och Muonio elfvar och sannolikt på ett ganska vidsträckt område gifver oss anblicken af *enhet*, så mycket skäl man än kan hafva att vänta motsatsen.

Ehuru denna enhet innefattar en mångfald nyanseringar af dogmatisk uppfattning, isynnerhet i fråga om några läropunkter, så tro vi oss hafva funnit, att læstadianismen kan delas i tvänne hufvudgrenar, hvilka vi vilja kalla den extrema och den moderata. Till den senare höra de læstadianske presterna, som dock sannolikt långt mera ansluta sig till den lutherska läran än de mest hofsamma af deras vänner. Till den förra höra några, som stå mycket nära læstadianismens förgrening i det inre af Finland, den s. k. Hikkuri sekten, hvarom mera här nedan.

Någonting gemensamt för alla læstadianer, hvilkendera riktningen än hos dem gjort sig gällande, är den mycket evangeliska färg, som utmärker deras åsigter. Ehuru den hyperevangelism och det förskräckliga förfalskande af nådesordet, hvarom längre fram talas, långt ifrån hos alla kommit till välde eller ens vunnit insteg, är det obestriddligt, att

den lagiska prägel, som från början varit påtryckt partiet, allmänligen blifvit utbytt emot dess rena motsats. Det är af det föregående känt, att Læstadius mot slutet af sin lefnad kom med några sina vänner derom öfverens, att en något mera evangelisk ton skulle anslås vid ordets förkun- nande i »skolorna,» likväl utan att han sjelf modifierade den lagiska hållning hans predikoföredrag hade. Deremot underlätto ej hans skolmän att låta handling följa på ordet. I deras föredrag trädde nu evangelium allt mera i förgrunden, ehuru man, så länge lärofadren lefde, icke kastade all moderation åt sidan. Men efter hans fränfalle gick man till ytterligheter, och det evangeliska läroföredraget blef hyper- evangeliskt. Visserligen har hos de moderate och mera tän- kande læstadianerna en reaktion emot denna hyperevange- lism inträffat; men att denna räknar många anhängare, är dock obestriddigt, likasom att den hos några synes vara mera ett förfalskande än ett öfverdrifvet betonande af evangelium.

Sålunda har det egna förhållandet inträffat, att en ibland de mest lagiska kyrkliga riktningar öfvergått i en af de mest evangeliska. Det är också i hänseende till denna för- ändring af den læstadianska rörelsens grundkarakter, som man skiljer de nu varande læstadianernas religionsåsigter från dem, som voro herskande på Læstadii tid, och kallar de förra *nylæstadianismen*, då deremot de senare benämnas den gamla læstadianismen.

Hvilka för öfrigt de olika meningar äro, som uppstått inom nylæstadianernas krets, är läsaren i tillfälle att se, då vi härmed lemna en kort redogörelse för densamma.

Om *Gud* hafva de moderate inga andra åsigter än den lutherska kyrkan. Deremot synas de andra læstadianerne, om de än i afseende på det gudomliga väsendet i och för sig icke framställt några heterodoxa meningar, fatta Guds verksamhet i försynen såsom begränsad till de trogne, hos hvilka han är inneboende. De otrogne förmenas enligt den- na åsigt vara helt och hållet öfverlemnade åt djefvulen. Gud befattar sig icke med dem, har om dem ingen vård, har dem ej inneslutna i sitt beskydd. Några synes hafva så fördjupat sig i den sanningen, att Gud genom Kristus och hans helige Ande bor i de trogna, att de icke tänka sig

honom tillika utom den troende människan. Huru han vär- dar och beskyddar de trogne, då han icke finnes i himme- len, utan endast i deras hjertan, tyckes man icke hafva klart tänkt sig. Men att de verkligen finnas, som föreställa sig Gud i Kristo såsom endast inneboende i det troende hjertat, är ovedersägligt, ehuru det långt ifrån är förhållandet, att flertalet af partiet omfattat dessa besynnerliga meningar.

I afseende på *bibeln* lära læstadianerne temligen allmänt, att denna är en död bokstaf, att densamma, såsom bestående af »papper och trycksvärta,» icke kan utöfva någon ver- kan på det menliga hjertat, om den icke förklaras af de kristne, hvilka hafva den helige Ande. Först i deras mun är bibelordet ett levande ord. Emedan de kristne, med hvilka alltid förstas læstadianerne, hafva Guds anda och deri- genom gäfvat att förklara skriften, måste deras förklaring utan rätt till pröfning antagas, emedan den i dem innebo- ende heliga Ande icke kan taga miste. De »kristne» kunna sägas vara ett levande Guds ord. Kristus har »kommit till köttet hos dem.» De »kristnes» församling har således större auktoritet än bibeln, emedan denna utan den helige An- des ledning kan förtydas och förvrängas efter egna tycken och meningar. Derföre kan man ej sätta något värde på de oomvändes läsning i bibeln. Menniskor i detta själstill- stånd uppmanas också ej att läsa Guds ord, utan i stället att höra de »kristne,» låta sig af dem undervisas till salighet.

Att icke alla læstadianer omfatta dessa allt annat än lutherska åsigter, må gerna medgifvas. Isynnerhet vilja icke de prester, som slutit sig till partiet, medgifva, att man allmänt lemnat sådana besynnerliga meningar rum. Men om dessa prester, hvilka dock nog mycket låta det skrifna or- det stå tillbaka för det muntligt förkunnade, hysa ganska moderata åsigter i frågan och förmått de mera tänkande læstadianerne i deras församlingar att omfatta dessa åsigter, så följer deraf alldeles icke, att ej ofvan omnämnda ned- sättande af bibelordet är ganska vanligt ibland læstadianer- na. Hvad som synes utom allt tvifvel är, att bibelläsningen i hemmet på ett oförsvarligt sätt blifvit trängd tillbaka för de læstadianska konventiklarne, och detta visst icke endast ibland den obildade hopen, utan ock, om än i mindre grad,

ibland sådane læstadianer, som befinna sig på en något högre standpunkt af bildning.

Vi vilja framlägga ett exempel för att visa hvilken vikt äfven personer af en viss själsodling kunna fästa vid besöken i de læstadianska »skolorna.» En ung temligen bildad qvinna, som blifvit læstadian, kände sig af sitt samvete uppfördad att emot sina föräldrars vilja infinna sig på konventiklar, som höllos af læstadianska skolmän. En hennes fördua lärarinna förhöll henne i bref det orätta häruti och gjorde henne dervid den visst icke obefogade frågan, hvar hon hade Guds eget ord i bibeln på, att det var nödvändigt besöka sammankomster tvärtemot föräldrarnes uttryckliga önskan och stanna der till sena qvällen. Svaret blef ett anförande af en mängd bibelspråk, ibland andra äfven det »Hvilken som älskar fader eller moder mer än mig, han är mig icke värd» (Math. 10, 37.), likasom kärleken till Kristus icke kunde hafva främsta rummet i hjertat utan att læstadianska konventiklar besöktes. Samma öfvertygelse framträder ock i följande ord: »Vi måste tala sanning, det vi hafva hört, det vi hafva sett, det Guds Ande bjuder oss att tala, och sålunda äro vi Guds mun, hearom profeten säger: allt kött skall tillsammans se, allt Herrans mun talar. Ja, hvar vi ej annammas, der måste vi säga: Det skolen I veta, att Guds rike var kommet hardt när eder. Gud är uppenbar vorden i köttet. Vi äro ben af hans ben och kött af hans kött. Den som vill se den uppståndne Jesus, han må i tron på lärjungarnes ord (de må vara manliga eller qvinliga), gå och söka honom i Zion, der den kostlige hörnstenen är lagd. — — Vi äro rena ej i kraft af något, som vi ha af den naturliga födslen, utan med den heliga Andes makt i Jesu namn och blod — — men då beror det på om menniskan tager allt förnuft till fånga under trons lydnad och låter sig frälsas genom den dåraktiga predikan eller om menniskan står emot och ej ber af Gud, som bor i sina barn, om syndernas förlåtelse. (Vilddjuret hädar Guds tabernakel. »Jag vill bo uti dem och vandra i dem»). Ja, icke har jag kunnat påkläda mig, utan tjenarena ha genom den inboende anden framburit och påklädt mig de yppersta kläderna». — — Dessa sista ord syfta tillika på den af læstadianerne erhåll-

na absolutionen, om hvilket viktiga stycke i den nylæstadianska läran vi blifva i tillfälle att längre fram yttra oss.

Då ibland bildade læstadianer sådana åsichter som ofvanstående kunna uttalas, kan man lätt föreställa sig, huru förhållandet skall vara hos den stora hopen, åtminstone der icke någon presterlig inflytelse gör sig gällande till modifierande af denna inspirationsteori, som icke så litet närmar sig qvåkarnes lära om lumen internum. Det torde icke vara för mycket sagdt, att ett stort antal af vår tids læstadianer, kanske flertalet, hemfallit åt ifrågavarande villfarelse.

Beträffande *bibelns innehåll* äro partiets medlemmar öfverensstämmande i sin uppfattning. Så äro de moderata lika ifriga som ytterlighetsmännen i att förkasta den mosaiska lagens tillämplighet på de kristne.

Vi vilja här göra en kort framställning af den nylæstadianska läran om *lagen*. Mose lag, säger man, är visserligen gifven af Gud, men icke alls gällande för de omvända, ty den rättfärdige är ingen lag satt. Lagens ändamål är att straffa för synd, på det att hvarje mun må tillstoppas och all verlden må för Gud brottslig varda (Rom. 3, 19). Han kan således icke vara användbar för de kristne, som icke äro af verlden. Deremot äro desse både villige och pligtige att lyda *Kristi lag* (1 Kor. 9, 20. 21; Gal. 6, 2), hvilken måste noga skiljas från Mose lag. Till Kristi lag höra alla de lärdomar i evangelierna, som frälsaren själf gifvit sina lärjungar att efterfölja, äfvensom apostlarnes gemensamma lärdomar i sändebrefven till församlingarne i afseende på kyrkotukt m. m. Till sitt innehåll öfverensstämmer den i *någon mån* (!) med de tio budorden, ty båda fordra kärlek, men anden är olika i dessa lagar. Den mosaiska lagen, hvars kärna är tio Guds bud, säger: Du skall älska Herran din Gud af allt ditt hjerta m. m. och din nästa som dig sjelf, men lagens bud är ock: Gör det, så får du lefva. Kristus deremot *fordrar ej i sin lag af sina sanna lärjungar mera än hvad de kunna åstadkomma*. Moses fordrar fullkomlighet, men gifver ej kraft dertill och har ingen nåd att skänka, utan hotar med döden. Kristus deremot gifver kraft till hvad han fordrar af sina lärjungar, och med stor mildhet och kärlek leder han de svaga och straffskyldige.

Detta är en lära, som ingen læstadian förnekar och hon finnes uttalad i ofvan omnämnda bok af Heikel, en finsk prest, hvilken anslutit sig till læstadianismen och som oakadt all sin fromhet och sin högst aktningvärda karaktär knappast kan se annat än idel förträfflighet i partiets lära och lefverne. Enligt hvad hans bok ger vid handen, har den åsigten, att Kristi lag och icke Mose lag är gällande för de kristna, kommit till välde, sedan Læstadius bortgått, i hvars skrifter icke heller det minsta spår af oss kunnat upptäckas till ett skiljande emellan Kristi lag och Mose lag. Denna dogmatiska nyhet synes hafva uppkommit på följande sätt. Förut omnämde Erik Anders Juhonpieti hade tagit sig före att utan vidare predika frihet för de kristna från Mose lag, således ren och obemängd antinomism. Parkajokki, hvilken var mera moderat och fann antinomismen i den förres läroföredrag vara något för skarp, började i stället framhålla »Kristi lag och herravälde» i församlingen. Johan Raatamaa, den utan jemförelse förståndigaste af alla de egentlige particheferne, lät dessa tvänne meningar sammanflyta i sin predikan och framhöll i denna å ena sidan friheten från Mose lag och å den andra Kristi lags gällande kraft, samt är således den som i denna punkt utbildat den nylæstadianska läran.

Oaktadt læstadianerne sjelfve anse den ofvan framställda uppfattningen vara ett synnerligt bevis på det inre ljus, hvarmed de blifvit begåfvade, måste vi bekänna, att vi för vår del icke kunna deri se något annat än bevis antingen på stor tankeoreda eller också ett bemödande att kasta en slöja öfver den antinomism, som ifrågavarande åsigt onekligen bär i sitt sköte. Först och främst kunna vi ej annat än protestera emot det utan allt bibliskt stöd framkastade påståendet, att ofvan omnämnda lagar, som man äfles att hålla åtskilda från hvarandra, endast *”i någon mån”* till sitt innehåll öfvensstämma. De förmaningar, som Kristus och hans apostlar gifvit, skulle efter Heikels och hans vänners påstående innehålla något annat än den mosaiska sedelagen, med hvilken naturligtvis måste förstås den af Kristus förklarade lagen, om den skall hafva *någon* betydelse för vår tid. Heikel medgifver sjelf, att innehållet i dem båda

är kärlek. Skilnaden skulle således ligga deruti, att lagen lofvar salighet endast åt dem som fullgöra honom, då deremot i de förmaningar, som kallas Kristi lag, lofvas saligheten af idel nåd, och att lagen icke gifver någon kraft till sitt eget fullgörande, men deremot Kristi lag äfven skulle förlåna nådeskraft att ställa sig förmaningen till efterrättelse. Det är dock en alldeles oberättigad slutsats Heikel häraf drager, då han tror sig böra med anledning deraf skilja mellan Mose lag och Kristi lag. Ser man noga på de bibelställen, som handla om Kristi lag, finner man att der åsyftas ingenting annat än på förra stället (1 Kor. 9, 21) kärleken till Kristus såsom motiv till den gudomliga lagens uppfyllande och på det senare (Gal. 6, 2.) brödrakärlekens lag, såsom en sammanfattning af Kristi bud angående förhållandet till nästan, hvilka bud ingenting annat äro än den gudomliga lagens egna; till de yppersta ibland dessa hörer ju det att älska nästan som sig sjelf. Kristi lärdomar i evangelium äro understundom förklaringar och tillämpningar af Mose lag, och de af læstadianerne såsom Kristi lag derjemte betecknade nytestamentliga förmaningarna äro ju ingenting annat än erinringar om den gudomliga lagens innehåll. Vi kunna således icke finna det minsta skäl till en tredelning af skriftens innehåll, genom att till lagen och evangelium lägga Kristi lag. Alra minst kunna vi medgifva det nedsättande af lagens fordringar och afbrytande af dess nåd, som Heikel tillåtit sig vid sin framställning af læstadianernas åsikter om Kristi lags förhållande till den mosaiska lagen. Att såsom denne lärare jemka lagen efter den enes eller andres svaga helgelse, så att dess kraft skulle blifva mindre der svagheten är större och tvärtom eller, hvilket är detsamma, »Kristi lag» blefve olika för olika kristne, synes oss vara en betänklighetsfull villfarelse, som lätt leder till en grof antinomism.

Också saknas icke uttalanden, som synas vittna om att lagfiendtligheten i icke ringa grad har sina representanter ibland læstadianerna. De finnas, som förklara lagen vara rent af öfverflödig, emedan evangelium innehåller detsamma. Lagen, säga de, är Hagar, som skall utdrivas, emedan tjensteqinnans barn icke skall blifva arfvinge med den frias

son. Möjligt är dock, att autinomismen icke är alldeles så långt drifven, som orden innebära, utan att man vid uttalandet af denna åsigt tänkt sig Kristi lag inbegripen under evangelium. Detta hörer dock eljest icke till det nylæstadianska framställningssättet, såsom här nedan skall visas.

Om *evangelium* läres nämligen, att det är läran om Gud och hans verk för människorna och framför allt om Kristus och hvad han för dem gjort. Denna lära verkar icke blott tron, utan äfven i sin mån ängren. »Det är orätt lärdt,» säger Heikel, »att Gud verkar väckelse ensamt genom lagen. Denna är visserligen oundgänglig, för att visa människan, i hvilka synder hon lefvat och hvilka verk hon utöfvat, men predikan om Kristi död kan först riktigt krossa och smälta människans hjerta, då synden och nåden ställas i bredd med hvarandra. Det är synden, som förorsakat ett sådant lidande hos Kristus.» Hvad man nu må säga om detta sätt att betrakta saken, visst är att några vådliga konsekvenser icke gerna kunna härflyta häraf. Så är deremot icke förhållandet med sjelfva tillämpningen af evangelium. Enligt hvad mycket trovärdiga personer påstå, äger denna ofta rum, då icke anledning dertill förefinnes. Syndaförlåtelsens ord fram bäres nämligen till människor, som säga: jag tror, äfven om de icke gjort sig bekanta med sina egna hjertan, icke alls kommit till någon ånger öfver synden. Vi skola här nedan närmare inlåta oss på denna fråga, då vi framställa nylæstadianernes lära om bikten och absolutionen, just den läropunkt, som både visar den största tendens till afvikelse från den lutherska läran och är till sina följder den vådligaste, om densamma får göra sig gällande i all den krassa öfverdrift, hvartill den redan visat sig leda, så litet læstadianerne sjelfva vilja medgifva, att så är förhållandet.

Med afseende på *bikten och absolutionen* må först erinras derom, att Læstadius redan från den stora väckelsens början lade mycken vikt på syndabekännelsen inför de troende och på den af dessa meddelade absolutionen. Denna lära tillämpades, såsom läsaren redan har sig bekant, på ett sätt, som icke kan gillas af någon, hos hvilken ej fanatismen öfverflyglat förståndet, ty man fordrade ett detaljeradt uppräknande af synderna utan afseende på det otill-

börliga i att härigenom skandaler, till alls ingen uppbyggelse, men så mycket mer till anstöt för mången, komma i dagen. I detta afseende har hos nylæstadianerna en reaktion inträffat. Det fästes i allmänhet nu mera icke så mycket vikt som förr vid alla synders namngifvande och framläggande inför den læstadianska »församlingen.» Likväl synes det af ett bref, skrifvet i förutnämde Heikels och tvänne andra læstadianers namn, att just i denna punkt strider uppstått inom partiet, i det några fordrade ett uppräknande af alla synder, så vidt man kunde minnas dem, och andra deremot nöjde sig med endast en allmän syndabekännelse. Vi våga dock uttala den öfvertygelsen, att læstadianismen i förevarande afseende börjat inslä en bättre väg. Men om man således i allmänhet icke så mycket som förr lägger vikt på det offentliga uppräknandet af de begångna synderna, så har man deremot icke i minsta mån modifierat läran om den absoluta nödvändigheten af syndens bekännande inför församlingen, d. v. s. partiet. Ingen kan — så ljuder ännu den äkta læstadianska trosbekännelsen — vara en troende kristen utan att för sina trosbröder, d. ä. medlemmarne af ifrågavarande religionsparti, hafva bekänt sina synder och emottagit syndernas förlåtelse. Nödvändigheten af denna bekännelse står naturligtvis i oskiljaktigt sammanhang med den offentligen gifna absolutionens nödvändighet. Och denna senare betonas på ett sätt, som skjuter evangelium i och för sig alldeles åt sidan. Den försäkran om förlåtelse, som detta nådens ord gifver åt nådesökande syndare får icke göra till fyllest, utan man skall ovilkorligen emottaga en såda försäkran af människor, om man ej skall förblifva under syndens dom. För att anses för en troende kristen är det således nödvändigt, att man af en skolman eller annan partichef i en læstadiansk församlings närvaro emottager absolution. Men icke nog härmed. Den sålunda tillförsäkrade syndaförlåtelsen förmenas befria från den borgerliga lagens straff, huru upprörande och stora förbrytelse ännu må vara, en åsigt, som måste medföra högst demoraliserande verkningar på sådana människor, som bekänna sig till læstadianismen utan att i sjelfva verket lifvas af den trosvärme, som utmärker de äkta læstadianerne. Denna

farliga åsigt har såsom vi här nedan få se redan hunnit visa, till hvilka bedröfliga följder den leder. Här, hvar-
est fråga är endast om den læstadianska lärouppfattningen,
vilja vi, för att icke svika vår pligt af sträng opartiskhet,
i förbigående anmärka, att ofvan framställda lära om bikten
och absolutionen icke erkännes af alla, som räknas till det
læstadianska partiet. Det finnes sådana, om än få, hvilka
äro långt mera moderate i denna fråga och icke ens vilja
medgifva, att de strängare åsigtorna tillhöra læstadianerna
i allmänhet. Enligt deras förmenande skulle visserligen bikt
inför och aflösning genom de trogne, utan afseende på om
dessa äro prester eller lekmän, mycket starkt betonas inom
partiet, men likväl icke så, att man förnekar den människas
benådning, som med levande tro tillagnar sig evangelii nå-
dalöften och i förtröstan på dessa löften beder Gud om sina
synders förlåtelse. Meningen vore helt enkelt den, att den
ängestfulle af ett inre behof drifves att emottaga syndernas
förlåtelse genom de trogne, emedan han eljest icke kan
blifva rätt förvissad om att evangelii nådesord är tillämp-
ligt på hans själstillstånd. Vi bekänna, att vi för vår del
icke hafva förtroende till uppgiften, att den læstadianska
bikt- och aflösningsläran är så hofsam, som man sålunda
velat göra troligt. Oss synes det som om de, hvilka på
förutnända sätt vilja bortförklara det bikttyranni, som än-
n äger rum hos partiet, icke vore læstadianer. Må de blott
väga uttala dessa milda åsichter inför Raatamaa och de äk-
ta medlemmarne af partiet, och de skulle snart försättas i
nödvändigheten att göra sitt val emellan åsigten och par-
tiet. En læstadian, som sjelf meddelat sig med författaren
angående uppfattningen af denna läropunkt, förklarade att
nämde partichef icke ens medgifver, att en trosbroder, som
i något hänseende förgått sig emot en annan, handlat till-
börligt, om han endast vändt sig till den senare för att be-
känna förbrytelsen och emottaga förlåtelse, utan förklarar,
att han ovilkorligen skall aflägga bekännelse och emottaga
aflösning af »församlingen.» Man kan lätt då tänka sig, hu-
ru litet partiets män skola vara benägne att räkna dem för
broder i tron, som aldrig velat inför den læstadianska me-
nigheten aflägga syndabekännelse och af henne emottaga

absolution. Huru strängt det hålles på den læstadianska lä-
ran i detta stycke, skall längre fram med exempel visas.

Om *nådens ordning* synas åsigtorna vara mycket skilj-
aktiga. Den af Heikel framställda förut omnämnda åsigten
att väckelsen förmedlas genom både lagen och evangelium.
torde delas af partiets flertal, och alla tänkande medlemmar
deraf medgifva tvifvelsutän, att denna verkan af den förbe-
redande nåden måste bestå i ånger öfver synden. Men den
meningen har hos en del læstadianer gjort sig gällande, att
någon ånger icke behöfver gifva sig tillkänna före evangelii
emottagande med tron. Åtminstone hänvisar såsom ofvan
antydts en visst icke ovanlig praxis på tillvaron af en så-
dan mening, i det att människor, som aldrig gifvit något
tecken till samvetsoro, endast behöfva säga: jag tror, för
att blifva af »församlingen» försäkrade om nåd hos Gud.
De som sålunda göra vägen till syndernas förlåtelse lätt och
beqväm, förklara att den föregående predikan af lagen, som
ägede rum på Læstadii tid, framkallat en allmän emottaglig-
het för evangelii frälsande och lifgivande ord. Men att än-
då icke syndens nöd skulle uppenbara sig på ett eller annat
sätt, utan tvärtom så dölja sig, att hela människans förhål-
lande vittnade om säkerhet, om likgiltighet för all religion,
ända till dess det kännbara behofvet af nåd med ens fram-
bröte på en læstadiansk konventikel, för att i ögonblicket
tillfredsställas, är lika litet rimligt, som det är, att menni-
skor med dylika åsichter verkligen fattat betydelsen af lagens
verksamhet vid människans omvändelse. Vi måste skriva
sådana meningar på räkningen af den antinomism, som hos
en del læstadianer kommit nära sin högsta grad. Och att
dessa medlemmar af partiet ingalunda äro ett ringa fåtal,
hafva vi all anledning att tro. — Att hos dem ibland læ-
stadianerne, som hysa dylika meningar, *omvändelsen* samman-
faller med syndabekännelsen inför de »kristne» och den af
dem emottagna absolutionen, bör icke vara oväntadt. Lös-
ligheten i den dogmatiska uppfattningen har alltid den na-
tur att breda ut sig på ytan och samlar sig sällan omkring
en enda punkt. Der sjelfkännedomens bortresoneras, kommer
väl alltid tron att fattas på ett ytligt och för hennes sanno-
väsande främmande sätt, och denna ytlighet måste naturligt-

vis vidga ut sig öfver religiositetens hela sfer. Skulle alla læstadianer hysa dylika åsigter, så vore väl icke mycken sann gudaktighet att söka inom detta parti. Men förhållandet är, att hos många en uppfattning af både ängerns och trons betydelse gör sig gällande, som långt mera ansluter sig till det lutherska lärobegreppet. — Särskilt må här nämnas förhållandet med afseende på nylæstadianernas uppfattning af tron. Denna, som hos partiet i allmänhet i begreppet sammanfaller med nådesvisshet, har hos de moderate læstadianerne till objekt den i evangelium uppenbarade Kristus. Deremot äger ett annat förhållande rum, när fråga är om ytterlighetsmännen. Föremålet för deras tro är den af de læstadianske predikanterne förkunnade och hos de læstadianska kristna inneboende Kristus. Den som tror, att Kristus finnes hos læstadianerne och emottar syndernas förlåtelse af dem eller, rättare sagdt, af den hos dem inneboende Kristus, om hvilken förlåtelse de gifva försäkran genom den som för tillfället leder deras andaktsöfning, han är af nåden delaktig enligt denna besynnerliga lära. Är således läran om tron och dess emottagande af syndaförlåtelsens nåd hos en del af læstadianerna blottad på all karaktär af trohet emot bibeln och den evangeliskt-lutherska beaktelsen, så kan väl ej detsamma sägas i fullt lika hög grad vara förhållandet med den læstadianska läran om *helgelsen*, ehuru äfven här ensidighet gör sig gällande. Denna lära blir af en del læstadianer skjuten åt sidan, åtminstone i många läroföredrag alldeles förbigången. Och detta icke alltid utan afsigt. Den dagliga bättringen och den gamla människans korsfästande anses af flera icke vara en sak att framhålla för de kristne, emedan sådant hör till lagen, med hvilken de troende icke hafva att skaffa och som de icke behöfva. »Må djefvulen och de egenrättfärdige göra bättring. Vi behöfva endast bättra oss af egenrättfärdighet och otro —; vi endast tro, då bröder och systrar försäkra oss om syndernas förlåtelse, och kunna vi alltid se bort ifrån oss sjelfva och se på Guds lam, vår frälsare, der han hänger fastspikad på korset såsom ett försoningsoffer för våra synder, så kunna vi icke lefva illa. Den helige Ande leder oss i all sanning. All annan helgelselära leder till egenrätt-

färdighet.» Derföre uppmanas åhörarne af partiets predikanter och skolmän att »med trons ögon se på Jesus, att de icke i anseende till den vidlådande synden, som gör dem tröga att löpa i den kamp dem förelagd är, må med tviflande tankar och otro bedröfva den helige Ande,» hvilket naturligtvis är mycket riktigt, om blott ej sådana uttryck förekomma i det sammanhang att de uttala och befrämja hyperevangelismen. Att framställningen ofta är ensidigt evangelisk äfven i förevarande hänseende, hafva vi ej anledning att betvifla, om än en sådan framställning ingalunda godkännes af de mest upplysta læstadianerne, hvilka alra minst lära vilja underskrifva de öfvermodiga, enskilt fälda yttrandena om obehöfgheten af den dagliga bättringen. Svårt är att säga, huru långt antinomismen i helgelseläran sträckt sig inom partiet. Icke mindre svårt är att förstå, huru de af dess medlemmar, som gått längst i förvändande af trons begrepp, söka lösa den motsats, som finnes emellan att taga syndaförlåtelsen af den hos »de kristne» inneboende Kristus såsom varande trons objekt och likväl, för att icke lefva illa, se på Kristus, fastspikad på korset, då frälsaren sålunda såsom trosföremål fattas i helt olika förhållanden till människan, så att det än är »Kristus i oss,» än »Kristus för oss,» som blir den saliggörande trons objekt.

Lika motsägande och besynnerlig är åtskilliga læstadianers lära om *bönen*. Det enskilda bedjandet blir af dessa icke blott försummadt, utan äfven föraktadt. Ett sådant bedjande betraktas som ett verk af egenrättfärdigheten, hvarföre ofta icke heller någon uppmaning till enskild bön förekommer i de læstadianska föredragen, och kanske hörer detta såsom ett kännetecken till ett rätt förkunnande af ordet i nylæstadiansk mening. »Det är,» har man enskilt förklarat, »endast de kyrkokristne, som bedja till en död Gud, en Gud, som har sitt tillhåll bakom molnen och från hvilken intet svar kommer. Han bor icke i himmelen, såsom de egenrättfärdige förmena, utan han bor i de kristne. Då man talar med en broder, så talar man med Gud och genom honom talar Gud till oss. Den helige Ande beder för de trogne i deras hjertan och manar godt för dem med osäglich suckan, och denna barnskapets ande ropar utan åter-

vända i det troende hjertat sitt: abba käre fader.» Men denna den helige Andes bön inom människan tänker man sig såsom oftast fördold för henne själf, likasom hennes eget förhållande till bönen såsom passivt. Allt aktivt deltagande i denna inre bön genom yttre åthäfvor och särskilda böneord betraktar man som människans eget verk, såsom själfgjordt. Huru sådana åsigter låta sammanjemka sig med det gemensamma bedjande, som onekligen äger rum vid de læstadianska sammankomsterna, än något svårt att förklara. Det är visserligen mycket naturligt, att med den inom læstadianernes krets begränsade pankristism, som tillhör den extrema riktningen inom detta religionsparti, kan en enskild bön icke låta förena sig, emedan densamma blefve ett bedjande till sig själf. När Kristus finnes endast i det troende hjertat och detta ensamt är Guds egen boning, såsom man temligen otvetydigt förklarar, så blir bönen i enrum ett bedjande till den bedjande, hvilken väl icke kan lösryckas från sin egen nya lifsprincip, som är Kristus, genom tron boende i hjertat. Men hvad blir det gemensamma bedjandet i själfva verket annat än ett bedjande till sig själf, ehuru det då är församlingen, som både håller och emottager bönen? Otvivelsaktigt är att detta lärostycke i ytterlighetsmännens dogmatik ej tillvunnit sig sympatier hos de tänkande inom partiet, hvilka icke kunna stödja sig på detta, om än omedvetet ur panteismens luftiga byggnad utbrutna stycke, utan hafva ett bättre förfäste för sin tro och en säkrare hvilopunkt för sitt hjerta. Desses Gud och frälsare finnes tvifvelsutan icke blott i det troende hjertat, utan öfver allt i verlden och utom verlden, framför allt i himmelen och det eviga lifvets ord, som från himmelen kommit. Häraf måste det vara en gifven följd, att för dem det enskilda bedjandet äger sin vikt och betydelse. Också se vi, att Heikel i sin af oss ofta åberopade bok uppmanar till bön, och i detta afseende står han visst icke ensam inom partiet. Om det är flertalet ibland dettas medlemmar, som af sitt ensidiga betonande af Guds immanens hos de trogne, med förnekande eller åtminstone förbiseende af hans transeendens, blifvit förda till förakt för den enskilda bönen, under det de med ultralæstadiansk inkonsekvens godkänna den allmänna, våga vi icke säga. Att

tänkarne i afseende på vigten och betydelsen af den *enskilda* bönen äro delade, är hvad vi veta, likasom att förhållandet är motsatt i fråga om den *allmänna*, enär ingen ny-læstadian, så vidt känt är, förklarar densamma obehöflig. Också hålles den alltid vid partiets religiösa sammankomster, men aldrig med den bedjandes egna ord, utan efter böneformulärer.

Beträffande *sakramenten* torde icke heller åsigterna allmänt öfverensstämma med det lutherska lärobegreppet. Så hafva några, och sannolikt icke så få, den uppfattning af *dopet*, att detta icke förmedlar någon pånyttfödelse, utan endast är ett tecken till att människan behöfver rening i Jesu blod. Med detta sätt att fatta detta sakraments betydelse anser man likväl nödvändigt att döpa barn, emedan man måste visa lydnad för Jesu bud. Lefver människan i ottron och synden, så är det alldeles detsamma, om hon är döpt eller icke. Det är endast den döda tron, som förlitar sig på den i döpelsen skedda pånyttfödelsen. — Skall en människa blifva salig, måste hon komma till tron, och dervid är döpelsen utan all betydelse, enär syndaförlåtelse emottages genom tron och ifrån de kristnes mun. Detta utvattnande af den evangelisk-lutherska dopläran räknar sannolikt icke så få vänner ibland læstadianerne, utan att dock gillas af partiets flertal. Ehuru Raattamaa själf uttalat denna i grunden reformerta åsigt om dopet, vågade han icke vidhålla den, då han befann sig i en læstadiansk skola eller konventikel. Men att han icke ensam i denna läropunkt närmat sig den reformerta kyrkan, måste få antagas, då man känner, att hans inflytande är mycket stort, om än icke tillräckligt för att gifva honom makt att utan motstånd uttala hvilka läromeningar som helst. Beträffande *nattvard* synes ej någon strid hafva uppstått emellan partiet och de utanför stående. Læstadianernes uppfattning af detta sakraments väsende har icke blifvit på något utmanande sätt framhållen, ehuru deraf alldeles icke följer, att nattvardsläran hos alla partiets medlemmar är fallt ortodox. De trognas begående af detta sakrament uppfattas af flera såsom sammanfallande med det andeliga ätandet och drickandet. Huruvida den dogmatiska åskådningen i förevarande läropunkt än må vara,

visst är att i vissa församlingar derstädes boende læstadianer fästa jemförelsevis mindre vikt vid nattvardsfirandet. Många gå sällan till nattvarden och betraktas icke af denna orsak såsom mera kallsinniga kristna; andra deremot äro flitiga nattvardsgäster, men anses ej fördenskuil ådagalägga större kärlek till Kristus och allvar i tron och gudaktigheten.

Läran om *kyrkan* är en af nylæstadianernas viktigaste. Med Guds församling eller kyrkan förstås det af læstadianerna bestående samfund, som är detsamma som nådens rike. Gud har, lära de, stiftat här på jorden tvänne riken, *lagens* som är de egenrättfärdigas och ogudaktigas, syndens och dödens rike, och *Kristi rike*, som är de rätta kristnes, nådens och syndaförlåtelsens. Det förra regeras helt och hållet af lagen, men det senare endast af evangelium. Öfvergången från lagens rike till Kristi sker derigenom, att människan, då hon känner sig förtappad och fördömd, hvilket af åtskilliga uppfattas såsom någonting ögonblickligt strax före trons annammande af nåden, bekänner sina synder för de »kristne» och emottager syndernas förlåtelse af dem, tror sig vara ett Guds barn, sluter sig till deras samfund och antager i allt deras öfvertygelse. Då hör hon den rätta kyrkan till och är en af de »*kristnes- kristne*,» som måste skiljas ifrån »*Kristi- kristne*,» öfver hvilka lagen regerar. Då styres hon af Guds helige Ande utan lagens tillhjälp och ljus. Ingen, som icke sålunda kommit från lagens till Kristi rike, erkännes af de stränga nylæstadianerne för en sann kristen, enär den rätta kyrkans medlemmar utgöras af dem sjelfva. Det kan väl vara, att icke alla, som räknas till partiet, hafva en så inskränkt föreställning om Kristi församling på jorden, men att det tränga kyrkliga begreppet räknar de flesta anhängarne, såsom i allmänhet förhållandet är med religiösa sekter och partier, det hafva vi stor anledning att förmoda. Det är icke heller något oväntadt, om påståendet att læstadianerne ensamma utgöra den rätta kyrkan försvaras med verklig rigorism, såsom det uppgifves. Man har berättat oss, och vi hålla det icke osannolikt, att då en læstadiansk prest och just den, som på denna sidan Torne elf åtnjuter det största anseendet och förtroendet, vågade drifva

den läran, att troende kristne funnes utom læstadianernas krets, tvangs han af den allmänna övilja, som hans åsigt framkallade, att återtaga sina ord. Med den tendens till sektbildning, som önekliken hos læstadianerne förefinnes, vore det underligt, om man annorlunda förfarit. De utgöra i egentlig mening ett religionsparti och man får hos dem lika litet som af andra sådana partier vänta, att de låta det kyrkliga begreppet vara vidare än partiet och toleransen gå längre än deras begrepp. Är nu efter deras åsigt kyrkan detsamma som samtliga læstadianerne, så följer häraf, att den lutherska kyrkan i deras ögon icke als är någon kyrka och i öfrigt såsom institution icke har något synnerligt värde. Hon är, efter det nylæstadianska sättet att se saken, endast en menskelig stiftelse, till sin grund falsk, hvilket förmenas visa sig deraf, att andelig död och gudlöshet i så hög grad herska inom henne. Naturligtvis får då ej det kyrkliga embetet att förkunna ordet och utdela sakramenten en mildare dom. Guds ord behöfver ej, säger man, de vigda presterna för sin framgång, ty såsom Kristus på sin tid utsände okunniga lekmän, fiskare och tullnärer, för att predika evangelium, så umbär han för sitt rikets sak den högre bildningen. Prestaembetet likasom i allmänhet den kyrkliga institutionen anses mera skada än gagna. Den lära, som predikas i den lutherska kyrkan, är falsk, emedan lag och evangelium sammanblandas, läran om dopet är »oriktig» och presterne äro allmänt andeligen döda och således utan den helige Ande. »Prestaembetet i statskyrkan är,» för att begagna en af de mest framstående partimännens ord, »försegladt med det blod, som Kaifas lät utgjuta.» Undantagna från denna förkastelsedom äro de prester, som slutit sig till læstadianerne, men naturligtvis endast med afseende på deras själstillstånd och icke deras embete, som i intet hänseende i och för sig tillerkännes någon betydelse. Om man aktar och hörer dessa, så sker det icke för deras ställning inom kyrkan, utan för deras åsikter och det förtroende dessa ingifva, hvarigenom de anses tillhöra den rätta kyrkan och man tolererar då, att de äro det yttre kyrkosamfundets tjänare. Man har nämligen icke beslutit sig för att skilja sig från detta samfund, huru mycken benägenhet derför än

måste finnas i följd af partiets hela religiösa åskådning och riktning. Men ehuru således læstadianerne ännu tillhöra statskyrkan, i det de låta döpa sina barn af denna kyrkas tjänare och af dem emottaga den heliga nattvarden, så kan naturligtvis denna institution i och för sig icke hafva något tilldragande för människor af dessa åsikter. Der ej presten anslutit sig till dem, hör man honom icke ofta och gerna, och man anser ej, att en sådan lärare kan genom sin verksamhet skaffa någon frukt för Guds rike. Står han utom partiet, är det omöjligt för honom att blifva salig och likaså för hans åhörare, om de icke hafva tillgång till någon annan religionsundervisning än hans. Nedsätta sålunda læstadianerne den evangeliskt-lutherska kyrkan, upphöja de så mycket mera sin »församling.» Hos denna senare »finnes det största ljus, som brunnit på jorden sedan Kristi och apostlarnes tid,» och »detta ljus har uppgått långt upp i Norden, i en obemärkt vrå af världen, såsom en gång det hedniska Galileen, som var så föraktadt, just var den undangömda trakt, der fordom det ljus uppgick, som skulle skina öfver de mörka landen.» I anseende till »det herliga ljus, som finnes hos de kristnes-kristne, kunna dessa upplåta de sju insegel och rätt uttyda skriftens andemening.» De behöfva ej i tvistiga fall åberopa sig på gamla kyrkolärares mening. Dessa voro människor och kunde taga miste, och deras misstag hafva af församlingen, som i sin bibeltolkning är ofelbar, blifvit uppdagade och rättade. Således har hon nu funnit, att Nohrborg saknat den helige Ande och predikat egenrättfärdighet; att Luther visserligen varit en sann kristen, hvarföre man måste förlåta honom de misstag, som verkligen härflyta från honom; att Læstadius såsom den andeliga rörelsens upphofsman och den främste läraren näst Luther sedan apostlarnes tid bör vörddas, men att församlingen nu kommit till större evangelii klarhet än den som fanns på hans tid och derföre ändrat sin lära o. s. v. Man ser således, att läran om församlingens ofelbarhet i skriftens tolkning på grund af den fortgående inspiration, som är en följd af Kristi immanens hos de trogne, medfört sina praktiska konsekvenser. Naturligtvis finnas sådana, som räknas till partiet, hvilka visst icke omfattat dylika med katolicismen beslåg-

tade åsikter om kyrkan; men vi befara, att dessa læstadianer äro ett försvinnande fåtal och att de skulle utstötas ur det læstadianska samfundet, om de vågade uppträda med öppen opposition emot denna nylæstadianismens älsklingslära. Denna kan icke rimligtvis till alla delar räkna några vänner ibland de prester, hvilka anses tillhöra partiet, men som hafva att för sina domkapitel ansvara för sin trosbekännelse. Äfven de synas dock anse læstadianerna som en församling, om än dennas omedelbara inspiration och katolska ofelbarhet måste vara dem en något för svår trosartikel. Åtminstone betraktar Heikel læstadianerne såsom en *ecclesiola in ecclesia*, och att han hos dessa finner ett trons lif, som han tyckes hafva något svårt att erkänna hos andra, visar sig af hans yttrande, att i Finland finnas många af lagen väckte, men att det är först på senare tider man kommit till trons ljus och lif, hvilket synes vara en hänsyftning på det trösljus, som förmenas hafva uppgått genom læstadianismen. Detta parti skulle således utgöra de heliges samfund och vara den lutherska kyrkans kärna i Finland, och följaktligen i hvilket annat land som helst, der læstadianer finnas. Möjligt är dock, att Heikels kyrkliga begrepp är något vidare, än att han låter den rätta kyrkans gränslinier i Norden sammanfalla med læstadianismens, så mycken anledning hans yttranden än gifva att tillskrifva honom en inskräinktare uppfattning i detta hänseende; men att en sådan uppfattning förefinnes hos större delen af partiets medlemmar, är en sannolikhet, som närmar sig visshet.

Att med sådana läromeningar, som de här ofvan framställda, partiet icke fullständigt skiljt sig från statskyrkan, är i icke ringa grad att tillskrifva detsamma främste man, den förut ofta omnämnde Joh. Raattamaa. Denne anses åttnjuta ett apostoliskt anseende ibland sina trosförvandter. Att detta verkligen är förhållandet, våga vi visserligen betvifla af skäl, som sjelfmant springa fram under fortgången af denna skildring, men deremot är det lika obestriddligt som allmänt känt, att hans anseende är mycket stort och att ingen af partiets medlemmar, prest eller lekman, kan i detta hänseende i minsta mån med honom jämföras. Denna hans ställning inom partiet härrör icke blott från hans själsförmö-

genheter, som äro öfverlägsna, och hans andliga liflighet, som är obestridd, utan kanske i ännu högre grad från hans klokhet, för att icke säga smidighet, som kommer honom att undvika det sega vidhållandet, till och med äfven det offentliga uttalandet af åsikter, som skulle allt för mycket stöta mängden af de extravaganta læstadianerne för hufvudet. Detta är orsaken till att icke blott olika personer omtala hvarandra motsatta yttranden af denne man, utan äfven att samma personer kunnat tillvita honom, att han i det enskilda yttrat hvad han icke vågat säga i sina vänners närvaro. Genom denna sin böjlighet, som gör honom till ojemförligt mera utmärkt partichef än kristen, i förening med andra framstående egenskaper, har han lyckats intaga det främsta rummet i læstadianismens historia, naturligtvis näst efter den man, utan hvilken denna historia icke skulle finnas. Hans inflytande ibland læstadianerne på båda sidor om Torne och Muonio elfvar sträcker sig derhän, att alla svårlösta religionsfrågor, om hvilka partiets medlemmar icke kunna komma öfverens, hänskjutas till honom. Allt hvad han vid sådana tillfällen och äfven i öfrigt talar, naturligtvis utan att törna emot læstadianernes älsklingsföreställningar, gäller såsom en obestridd sanning. Att från en i början obemärkt kateket stiga upp till en sådan dominerande position ibland ett vidt utgrenadt religionsparti, är ett svårt prof för den mensklige egenkärleken, och så litet Raattamaa af många må anses hafva bestått i det profvet, så måste det alltid medgifvas, att han aldrig velat gälla vare sig såsom något öfverhufvud eller såsom någon apostel för det læstadianska samfundet, utan flitigt visat till kyrkans Herre. Man kan icke säga, att han representerar någon slags påflig myndighet inom partiet, så mycket än det kyrkliga begreppet hos læstadianerne i vissa hänseenden närmar sig katolicismens.

Att nylæstadianernes älsklingslära om församlingens makt och infallibilitet hänsynslöst förfäktas, äfvensom att Raattamaas myndighet, så stor den är, icke räcker till för att leda bannstrålen från dens hufvud, som är nog djerf att våga en opposition emot denna lära, bevisas af följande tilldragelse. En person, K—n, som tillhörde partiet, vågade en gång, då

de framstående skolmännen Johan Raattamaa, Erik Anders Juhonpicti och Isak Bränström voro samlade, framställa den åsikten, att den som med tron annammade evangelium, hvilket skulle predikas för alla, borde hållas för en kristen, äfven om han ej underkastade sig att stå under »de kristnes» myndighet eller m. a. o. godkände hvarje deras bruk af löse- och bindenyckeln. Detta förnekades af de närvarande læstadianerne, under förklaring att församlingens makt att ovilkorligen lösa och binda var »ett nödvändigt stängsel omkring vingården.» Deremot förklarade K—n och hans broder R—a, som äfven blandade sig i striden, att »de kristne» icke ägde någon ovilkorlig myndighet i detta afseende. Begagnade de bindenyckeln emot en människa, som hade den helige Ande, dugde deras bindande till intet, och löste de en obotfärdig, så blefve han icke mera fri för det, utan förblefve bunden i himmelen. Deras församling vore icke ofelbar, utan kunde taga miste. Men det var just detta de tillstades varande læstadianerne icke ville medgifva, när enligt deras förmenande Gud vore hos dem inneboende och de hade den helige Ande. Gud kunde ju ej taga miste. Häre instämde äfven Raattamaa, som förut enskildt uttalat mera moderata åsikter, men nu förenade sig med den af det vida öfvervägande flertalet förfäktade meningen. Dessa bröder vågade äfven vid ett annat tillfälle sätta sig emot partiets lära, i det de försvarade den meningen, att man äfven genom läsning af den heliga skrift kan komma till levande tro, få syndernas förlåtelse och erfara frid och fröjd i den helige Ande, hvaremot partiets andra närvarande medlemmar vidhöllo sin mening, att intet andeligt lif kunde uppkomma, om man ej hörde ordet förkunnas af en »kristen» d. v. s. læstadian, likasom ingen syndaförlåtelse erhållas med mindre man emottog försäkran derom af »de kristne», emedan förlåtelsen komme af tron, som hade till sitt föremål den af de »kristne» predikade Kristus. Följden af dessa bröders opposition emot partiet och dess koryfeer blef, att de bannlystes, d. v. s. uteslötos ifrån læstadianernas församling. Äfven Raattamaa var icke nog mäktig att hindra denna utgång af saken, och man fästade intet afseende vid hans tänkvärda yttrande: »När i börjen sälla, kan det hända, att i fän agnar qvar i sällen och att det tyngsta faller igenom.»

Kan Raattamaa icke alltid göra sin myndighet gällande, så framträder dock denna understundom med en verkan, som är förvånande. Vi vilja anföra ett bevis härpå, hvaraf läsaren kan bedöma, huru stort hinder denne man verkligen är för partiets separation ifrån stats-kyrkan. Det är Raattamaas förtjenst, att icke læstadianerne i en norrbottnisk lappmarksförsamling blifvit separatister. De hade derstädes någon tid efter rörelsens början icke blifvit synnerligen väl behandlade af sin pastor. När de efter nattvardens begående fingo liknatsia, kom genast kyrkväktaren på prestens befallning och föste ut dem, den ene efter den andre, äfven midt i vintern. Nedkastade handlöst i snödrifvorna utanför kyrkväggen, lågo de sprattlande ännu, när de öfriga kyrkbesökande kommo ut ur kyrkan. Efter denne hårdhändige herdes död, hafva de visserligen fått bättre själavård. Men dels i följd af nämnda tendens till separatism, dels af ett oförsigtigt yttrande af presten — så påstås det åtminstone — beslöto læstadianerne i denna församling att skiljas från den svensk-lutherska kyrkan. Det hade kommit så långt, att redan communionkalk blifvit bestäld. Men man hade tagit steget utan att tillfråga Raattamaa. När denne fick reda på hvad som var i fråga, förhindrade han helt och hållet separationen. De missnöjde stannade kvar i kyrkan och de till separation tagna stegen återtogos.

Då det nu af Raattamaa ledda partiet endels omfattat meningar, som icke alls öfverensstämma med vår lutherska kyrkas trosbekännelse, ändock partiet uppkommit genom den nitiska verksamheten af en prest i samma kyrka, ligger den frågan nära till hands: i hvad förhållande stå dessa mer eller mindre heterodoxa läror till lärofadrens trosäsigter och i hvad mån kan han hafva gifvit anledning till att den ena eller andra egendomliga läromeningen uppstått? Härpå svaras, att i afseende på flera sådana meningar, såsom när fråga är om bibelns auktoritet, om det bibliska innehållets tredelning, om trons och nådens ordning samt om sakramenten, finner man ej, så vidt vi kunna se, några anledningar här till i Læstadii skrifter. Hvad deremot beträffar den læstadianska bikten och aflösningen, som föranledt så mycket

missbruk, kan man icke undgå att finna Læstadius själf hafva varit orsak dertill. Det föregående lemnar tillräckliga bevis härpå. Sjelf påyrkade han denna offentliga syndabekännelse och aflösning inför och af de väckta; själf emottog han den förra och gaf den senare i kretsen af sina vänner, och det påstås till och med, att han ännu lefde, då en mycket grof brottsling genom sin aflagda bekännelse och erhållna absolution drog sig undan lagens straff. Likaså kan man säga, att det öfverdrifna betonandet af det muntliga förkunnandet af ordet med underkännande af det gagn, som detsammias enskilda betraktande medförer, i icke oväsentlig grad härleder sig från hans ifrande för »skolor» eller andeliga sammankomster, ledda af inre missionärer. Utan tvifvel voro dessa skolor ett verksamt medel att sprida Læstadii praktiskt-reformatoriska ideer, men den vikt lärofadren själf fäste vid konventiklarne ledde lätt ibland hans vänner till den tron, att detta var det enda medlet till människans väckelse och pånyttfödelse. Hvad vidkommer det ensidiga framballandet af Guds immanens i de trogna och den förgudning af sig själf och framförallt af församlingen, som blifvit en bedröflig egenhet hos mången læstadian, så har man mycket svårt att finna någon direkt anledning dertill hos Læstadius. Att han så betonat Guds inneboende i hjertat, att hans styrelse i världen blifvit i framställningen undanträngd, hafva vi ej kunnat se. Märkvärdigt är dock, att den tendens till sjelfförgudning, som visar sig hos ny-læstadianismen, redan tidigt framträdde hos Koutokeinosekten och verkligen ledde till dennas syndiga darskap och förskräckliga död. Det är möjligt, att Læstadius indirekt framkallat denna riktning genom de hänfulla ord, hvarmed han angrep sina motståndare och de mörka färger, hvarmed han målade dem och som bildade en dyster bakgrund, från hvilken hans vänner framstodo i det klaraste ljus. Hvad som är visst, är att han icke velat gifva partiet en sådan riktning. Lika litet har han velat lära sina anhängare att Guds försyn ej sträcker sig till andra än de trogne; men då han framhöll ej blott att de ogudaktiges alla olyckor komma ifrån djefvulen, utan ock att det är han, som utarmar människor, hvarföre de fattiga icke förtjenade någon

barnhertighet, är det väl icke så underligt, att det föreställningssättet uppkom hos flere af hans anhängare, att skaparen så lemnat åt djefvulens ledning de menniskor, som icke velat lemna sig sjelfva åt Gud, att de äfven i afseende på sina lefnadshändelser voro helt och hållet beroende af själens fiende. Beträffande det tillbakaträngande af den enskilda bönen, som onekligen hos många læstadianer gör sig gällande, är det svårare att säga, om den märkvärdige mannen här har någon skuld. Visserligen kunna vi ej påminna oss, att vi i de af honom författade predikningar, som kommit i våra händer, sett en enda uppmaning till bön; men då vi på långt när icke känna alla efterlemnade alster af hans homiletiska verksamhet, är det omöjligt att här uttala ett bestämdt omdöme. Hvad vi känna är, att han uppmanade till förbön för sig sjelf, då döden nalkades. Likväl synes det icke osannolikt, att Læstadius ej mycket yrkade på det enskilda bönungänget med Gud, eftersom i så pass många af hans predikningar intet förekommer derom. Den hufvudsakligaste orsaken till ifrågavarande förhållande torde dock vara den, att de læstadianske skolmännens länge fruktlösa bönekamp i väckelsens början i icke ringa mån föranledt ringaktning af den enskilda bönen, en ringaktning, som de meddelat åt sina vänner och som af några ibland dessa blifvit drifven till sin yttersta gräns. Man hade visserligen kunnat vänta, att den erfarenhet, som de förre haft gemensam med så många andra af lagen betungade menniskor, hvilka ej ännu fått blicken riktad på försoningsnåden, ej haft denna följd. Men det har legat i denna rörelses natur att den slagit öfver i ytterligheter. — I fråga om uppfattningen af kyrkans begrepp kan man med bestämdhet säga, att den innersta roten härtill finnes i Læstadii egen lärareverksamhet. Hans häftiga utfall emot förhållandena inom den svenska statskyrkan och hans skoningslösa domar öfver med honom olika tänkande embetsbröder måste inkasta ett frö till separatistiskt åskådnings-sätt och separatistiska sträfvanden i den religiösa riktning, som af honom framkallades. Det är rent af förunderligt, att ej en fullständig brytning längesedan ägt rum emellan læstadianerne och den kyrka, inom hvilken de erhållit sin

religiösa väckelse och andeliga näring. Att detta ej skett, är det vackraste vittnesbördet om Johan Raattamaas klara blick och utmärkta förmåga att inverka på och leda sina trosbröder.

Vi se således, att Læstadius sjelf, om än mot sin vilja, föranledt en del af de missriktningar, som yppat sig ibland hans trosförvandter och som kommit læstadianernes religiösa åsikter att genomgå en partiell ombildning, hvarigenom ny-læstadianismen uppkommit. Vi vilja dock erinra att i afseende på den nu varande læstadianismens hufvudkarakter eller den hyperevangelism, för hvilken den utmärker sig, kan alra minst Læstadius sjelf göras ansvarig. Om någon var afvogt stämd emot en löslig evangelism, så var det han. Men det låg såsom vi redan sagt i hela den genom hans lärareverksamhet framkallade religiösa riktningen en benägenhet att slå öfver i ytterlighet. Denna riktning var en ström, som omöjligt kunde flyta lugnt i sin bädd, utan måste svalla öfver åt ena sidan eller åt den andra. Då det andeliga behovet icke kunde i längden tillfredsställas genom ett nästan ultralagiskt framställningssätt, utan kräde en evangelisk spis, verkade det exorbitanta i hela den læstadianska rörelsen, att den förra ensidigheten utbyttes emot en ny och motsatt. Man hade börjat att röra sig vid sidan af den medellinie, som sanningen sjelf uppdragit för både trosåskådningen och de andeliga lifsföreteelserna, och likasom i följd af en andelig naturlag kastade man sig öfver på andra sidan, då man icke längre kunde röra sig framåt på den förut inslagna vägen.

Att den hyperevangeliska riktningen ibland læstadianerne icke kommit till sin alra yttersta gräns, så att köttets emaneipation blifvit den sorgliga följd af ett löst förkunnande af nådens ord, måste näst Guds förunderliga styrelse tillskrifvas dels förut nämnde Raattamaas urskilning och kristliga insigt, dels den omständigheten, att en och annan prest på denna eller på andra sidan Torne elf slutit sig till læstadianerne. Dessa presters inverkan på partiet har varit i hög grad gagnelig. Dels kan det sättas i fråga om utan deras medverkan læstadianernes främste man kunnat hindra partiets skilsmessa från den Lutherska kyrkan i Sverige och Finland, dels har deras inflytande gjort

sig gällande i afseende på sjelfva läran, så att man icke finner några gröfre missriktningar i detta hänseende inom kretsen för deras inflytande. I en annexförsamling vid Torne elf har presten slutit sig till læstadianerne, ibland hvilka han säger sig hafva fått sin religiösa väckelse. Men i denna församling äro ofvan omnämnda heterodoxa åsigter åtminstone till största delen undanträngda. Det är en ande af moderation, som här gör sig gällande. Likväl finner man, att äfven i denna församling bikten och absolutionen starkt betonas, att synnerlig vikt fästes vid den aldeles onödiga och godtyckliga tredelningen af skriftens innehåll, samt att Guds rikes gränser i det allmänna föreställnings-sättet sammanträngas så, att de sammanfalla med det ny-læstadianska trossamfundets. Enligt enskilda underrättelser från ifrågakvarande församling skola dock åsigtorna varit mycket mera excéntriska, innan denne begäfvade och nitiske lärare uppträdde. Naturligtvis vill hvarken han eller någon annan læstadiansk prest erkänna, att åsigtorna äro mindre moderata hos partiet i allmänhet; men att hindra det många medlemmar deraf under ledning af visserligen välmenande, men okunniga hufvudmän förirra sig långt utom gränslinerna för en sund uppfattning af Guds ord, ligger helt och hållet utom deras förmåga. Det är också naturligt, att de prester, som slutit sig till partiet, måste undvika svårare tvister med dess hufvudmän och den talrika fraktion, som desse leda eller samla omkring sig, om de ej skola förlora allt inflytande och derigenom påskynda den hotande brytningen med den kyrka, hvars tjänare de äro.

Att sådana presters inverkan på partiet måste vara af vikt, finner man deraf att, oaktadt læstadianernes medvetet eller omedvetet separatistiska tendenser, just en församling, der presten anslutit sig till partiet, nämligen Hietaniemi, är samlingsorten för læstadianerne vid Torne elf och närmast angränsande trakter af Finland. Skulle prestens ställning vara helt och hållet ligkiltig för partiet, så kunde man ju hålla sina årsmöten på något annat ställe med fullt ut så centralt eller bekvämt läge som nämnda sockens. Men i Hietaniemi samlas årligen ett stort antal læstadianer, och om ej vårt minne sviker oss, hafva någon gång icke mindre

än tjugu kyrksocknar varit representerade på de möten, som här hållas påsktiden eller under någon annan större högtid. Detta tyckes utvisa, att den lutherska kyrkan i vårt land, oaktadt alla læstadianska anatemer och allt förnekande af hennes vikt och betydighet, likväl utöfvar en viss inverkan på partiet och att læstadianernes praxis icke är aldeles så kyrkofientlig som deras teori. Att kyrkan ännu kunnat behålla något inflytande, om ingen kyrkans lärare försökt att, om än försigtigt, ingripa i rörelsen och småningom föra den i det rätta spåret, betvifla vi. Härmed vilja vi dock icke uttala den åsigten, att de prester, som blifvit, hvar och en inom sin församling, læstadianernes banerförare, handlat såsom lutherske prester åligger. Ty churu vi äro långt ifrån att tillvita dem en medveten pligtförgäthet och tvärtom äro öfvertygade, att de åtminstone i allmänhet med oqvaldt samvete och af uppriktig öfvertygelse omfattat læstadianismen, så kunna vi icke anse det vara tillbörligt, att en prest blir koryfé för den ena eller andra partigruppen, enär han bör stå öfver partierna inom församlingen och söka, efter den nåd Gud härtill gifver, ena och sammansluta dem i den lefvande trons parti. Nu veta vi visserligen, att dessa prester, för hvilka orden læstadianer och læstadianism äro en styggelse, vilja identifiera de åhörare, till hvilka de slutit sig, med de rätte kristne på deras ort. Men det må ursäktas oss, om vi, likasom så många andra, icke kunna förena oss med dem i denna uppfattning af förhållandet. Det är känt, att de finnas, hvilka icke tillhöra læstadianerne och likväl ådagalägga allvaret af sin kristendom lika tydligt som de bäste ibland de senare och långt bättre än många ibland dem. Dessutom, om så illa skulle vara, att inga andra inom dessa presters församlingar än læstadianerne skulle ådagalägga kristlig tro och föra ett kristligt lefverne, kan dock den kyrkliga fraktion, till hvilken dessa bekänna sig, blifva annat än ett parti? Kan man neka, att t. ex. det sätt, hvarpå läran om bikten och absolutionen tillämpas, eller den om lagens betydelse för de omvända drifves, innebär afvikelser från lutheranismen, för att icke tala om liku-tuksia, som dessa prester väl icke anse absolut nödvändiga, men ändå försvara, ehuru de borde med varsamhet motar-

beta dem, helst som dessa rörelser understundom af skrymteriet blifvit missbrukade? Vi kunna icke frångå, att dessa i allmänhet välmående och redbare själasörjare handlat orätt, då de gjort sig till læstadianska partimän, churu de handlat af uppriktig öfvertygelse; men det gagn de gjort den lutherska kyrkan på samma gång som læstadianismen kunna vi lika litet förneka. Det hade dock i vår tanke gått för sig att åstadkomma detta gagn, utan att anlägga partiets färger. Möjligen hade det gått saktare att nå ett af de föresväfvande målen, en modifierande inverkan på partiet. Vägen hade visserligen varit rakare, men den hade varit besvärligare, försakelsen större, stötestenarne flera och striderna svårare. Målet hade dock blifvit uppnådt, om man aldrig förlorat det ur sigte utan allvarligt och dock varsamt sökt att närma sig detsamma.

Innan vi lemna nylæstadianismens uppfattning af läran och hvad som står i nära samband dermed, vilja vi yttra några ord om det nu varande förhållandet med de vidtbekanta rörelser, som förekommit och ännu förekomma ibland læstadianerne undet det vanliga namnet liikutuksia. Dessa rörelser hafva förlorat icke så litet af den vikt och betydelse, som de förut haft. De blifva också altmer mycket mindre vanliga än förut. I kyrkan förekomma understundom hvarken de läten eller de kroppsrörelser, som tillhöra liikutuksia. Och uppkommer någon exaltation, då presten blir mera varm och hänförande i sin framställning, så är det för det mesta endast ljuden som framträda såsom vittnesbörd härom. Qvinnorna med deras vekare känsla upphäfva då läten af något olika tonhöjd, men de spasmodiska rörelserna och dansen äro nu för tiden i kyrkorna sällsynta, utom då nattvard hålles, i hvilket fall förhållandet är föga bättre än förut. Oftare visa sig dessa liikutuksia, då någon »skolman» uppträder.¹⁾ Vissa af sådana predikande lekmän

1) Vi kunna icke här underlåta att delgifva läsaren en från en aktad embetsbroder till författaren insänd teckning af dels dessa skolmäns sätt att predika och dels förloppet vid en andelig sammankomst ibland de nu varande læstadianerna. »Hufvudämnet» säger han, »är för alla föredrag, huru de kristna hafva rätt att förlåta synderna samt huru utan denna förlåtelse och utom de kristnas gemenskap ej någon sa-

lägga ännu vikt vid dessa rörelser såsom bevis på den helige Andes verkningar och söka med åtminstone indirekta

lighet är att finna. De kristna uppmanas alltid att tro sig saliga och icke lemna något rum för tvillande tankar och otro. Icke får en kristen hålla sig för skröplig och bristfällig såsom sådan, ty ett dylikt förringande af kristendomen hos sig själf härleder sig af trossvaghets, utan en kristen måste anse sig som ett Guds helgon, alldeles fullkomlig i Kristus. Derföre aktas synnerligen, att man icke talar om de kristnas dagliga synder, fel och skröpligheter, ty detta vore ju att predika förtvillan i dem. — Ett viktigt moment i föredragen är äfven att prisa och berömma det stora ljuset, som de hafva, hvilket har uppgått i Lappland, i den oansenligaste trakten, ibland de minst bildade människor. — Vare sig att någon af »de lagrättfärdiga» (sådana som ej i allt gilla deras åsigt) är närvarande eller ej, utgör fördömandet af och polemiserandet emot deras lärouppfattning en del af föredraget. De sorglösa uppmanas äfven att af de kristne emottaga syndernas förlåtelse och således komma från lagens rike till Kristi. I slutet af hvarje föredrag upphöjer talaren sin röst för att utdela den egentliga födan, som består deruti, att känslorna uppjagas till det yttersta. Orden, som dervid begagnas, hafva följande lydelse: »Nu hafver Lammets brud sig tillredt. Snart skallar basunens ljud. Hemlandsstränderna äro redan synliga. Glädjens och fröjdes eder. Upplýfter edra hufvuden, ty brudgummen är i annalkande. Blåsen i basunen och tacken honom. Skåden den blodröda fanan på Golgata: den är vårt segertecken. Sen på Guds Son på förbannelsens trä emellan himmel och jord. Sen huru han för syndens skull lider alla helvetets qual. Skåder den blodröde och törnekrönte konungen» o. s. v. Under detta sluttal börjar först en del af qvinnorna att ropa och dansa, men antalet ökar sig hastigt. Äfven en del af männen får dylika rörelser. De dansande upprepa under glädjeskrän vissa ord. De flesta: »Herre Jesus, huru saliga äro vi ej. Så saliga som Gud, så saliga som Jesus själf.» Då rörelsen nått sin höjdpunkt, begifver sig talaren till ett annat rum. Under rörelsen predika ofta flera på en gång. Sedan det värsta bullret är öfver, börja många gå omkring i rummet, för att söka reda på de otrogna, som äfven infinna sig talrikt i sammankomsterna. Dessa omfamnas och skakas under ifriga och kärleksfulla uppmaningar till tro: käre vän, börja nu tro, att dina synder äro dig förlåtna; bekänn nu att Jesus är i hjertat. Stiek icke nu mer otrosspjutet i hans hjerta. Säg, är Jesus i ditt hjerta! Säg käre bröder (syster), att han är; bekänn nu din tro! Om du också skulle känna, att ditt hjerta vore fullt af djeflar, så bekänn likväl att Jesus är der. Säg efter mig, och kan du icke säga, så säfva åtminstone, att Jesus är i hjertat. Om du syndar dermed, så svarar jag för synden. Säg det frimodigt, djefvulen till förargelse o. s. v. Bekänner nu den sålunda tilltalade, att han tror, så förklaras han för ett Guds barn. Nu höres ropet från flera håll: »Här också eu, som bekänner,

uppmaningar framkalla dem. De sägas ej vara belättna med mindre dylika yttringar af religiös ekstas visa sig. Ty värr är det icke blott denna, som understundom gifver sig tillkänna. Flera af dem, som deltagit i dessa liikutuksia, hafva för att likna andra och gifva læstadianerne fördelaktiga tankar om sitt själstillstånd helt simpelt spelat exalterade. Att ett sådant skrymtaktigt deltagande i dessa ofta stormande rörelser äfven ägde rum vid læstadianismens början, är icke otroligt, helst som då större afseende fästades vid desamma; men säkerligen förekom detta vida mera sällan än nu, då den religiösa känslan, såsom det ligger i sakens natur, icke har samma liflighet och lika lätt stegrar sig till sin högsta höjd. Också finnas de, som, eljes anslutande sig till læstadianerne, helst se att sådana rörelser uteblifva. Till dem hörer den förut ofta omtalade Heikel, som i slutet af sin bok uttalar sig snarare emot än för sådana rörelser.

Vi öfvergå nu till den viktiga frågan om det sedliga tillståndet ibland detta parti. Denna fråga är ganska svår att besvara. Læstadianismen har en mycket olika utbredning inom olika församlingar, dit denna kyrkliga riktning inträngt, och mycket tillvitas partiets medlemmar, hvartill de utanför desamma stående gjort sig skyldiga. I någon mån är ock förhållandet olika inom læstadianernes krets på olika orter efter den mer eller mindre sorgfälliga vård, som egnas dem af de själasörjare, som vunnit deras förtroende, eller, der sådana saknas, af de lekmän, som såsom skolmän tagit deras andeliga angelägenheter om hand. I Karesuando, der rörelsen hade sin utgångspunkt, har det i ett hänseende nyligen stått illa till, och detta ehuru partiets mest ansedda ledare Johan Raattamaa är bosatt inom församlingen. Renstölden började der höra till ordningen, befrämjade genom den obetänksamt gifna absolutionen åt de brottslige. Dessa

afven här» o. s. v. Desse, som så uppmanas till tro, anses hafva blifvit väckta förut, ehuru på dem ej kan märkas att de blifvit det. En del af dem, som på ofvan angifna sätt blifva »kristna», har varit det flera gånger förut, men återfallit. Dessa få nu äfven rörelser, så att de oftast vid samma tillfälle dansa. Aftonbön med psalmsång förrättas nägorlunda tidigt, hvarefter en del af de »kristne» går hem, men sammankomsten fortsattes ofta till midnatt.»

hafva nämligen ofta hycklat ånger, för att slippa det straff, hvartill den verldsliga lagen dömer och hvarifrån Raattamaa trott sig böra frisäga dem som blifvit absolverade. Den erhållna absolutionen har genom endrätten inom partiet hindrat åklagaremakten att få de brottslige fälde. Här af har följden varit, att brottens antal tillvuxit, i det lättheten att undgå straffet blifvit en moder till nya förbrytelser. Att förhållandet varit sådant, likasom att på den sista tiden en förbättring härutinnan ägt rum,¹⁾ är från så säkert håll meddeladt, att något tvifvel i saken icke gerna kan få rum. Vi vilja dock rättvisligen anmärka, att de flesta af dessa stölden i Karesuando enligt uppgift blifvit begångna af Kontokeinolappar, som inflyttat till förutnämnda församling och som sägas hafva utöfvat ett beklagligt inflytande på de yngre medlemmarne af församlingen, helst sådana som genom giftermålsförbindelser kommit i släktskapsförhållande till dessa inflyttade. Äfven nykterheten har i betydlig grad aftagit ibland de yngre, som isynnerhet på marknaderna pläga öfverlasta sig. Vid de stulna renarnes afyttring närdes det vaknade bränvinsbegäret af de samvetslöse personer, som infunno sig, för att köpa renkreaturen eller tillbyta sig dem emot bränvin. Deremot har kyskheten hittills varit någorlunda allmän. Anmärkas bör ock, att sådana, som öfvat dryckenskap eller annan osedlighet, ej erkännas som trosbröder af de rätta læstadianerne, med mindre de utlofvat bättring. Förhållandet i Jukkasjärvi, dit äfven inflyttning skett ifrån Kontokeino, är ungefärligen desamma som i Karesuando. Från Pajala klagas öfver att sedligheten icke är synnerligen prisvärd, ehuru äfven denna församling haft Læstadius till sin pastor. Dryckenskapen, närd af färgade viner, påstås derstädes icke vara främmande, ehuru det är mycket ovisst, huruvida det är læstadianer, som göra sig skyldiga till utöfvandet af denna last. Ty om än ej förtärande af vin anses rent af som synd, är

1) Saken har kommit till länsstyrelsens kännedom och Raattamaa har af länets höfding fått en allvarsam tillrättavisning för sitt obetänksamma förhållande. Detta har enligt nyare underrättelser från församlingen haft en synnerligen god verkan.

det dock en sak, som de äkta læstadianerne icke gerna tala. Vinet och andra till njutning begagnade drycker ersattes af ett ymnigt kaffedrickande, hvarmed lärofadren själf föregick med sitt exempel, såsom allmänt bekant är. Vi skulle derföre snarast tro, att det læstadianska partiet öfverallt på ett berömvärdt sätt utmärker sig för nykterhet. I de nedre socknarne, der förhållandet är oss något mera bekant, håller folkets afhållsamhet från rusgifvande drycker i det närmaste jemna steg med læstadianismens utbredande. Då man eljes i Norrbottens län ofta träffar berusade personer, och de större helger, vid hvilka ungdomen varit mera allmänt samlad, hittills sorgligt utmärkt sig för vilda bacchanalier i förening med stöj, gräl, slagsmål, så att ordningen måste upprätthållas genom patruller, finner man icke någonting sådant i församlingar, der Læstadii väldiga nykterhetspredikningar och nitiska omvändelseverk så många år efter hans död bära frukt. Der råda stillhet, ordning och tukt. Man träffar icke gerna någon berusad person, der den äsigt han sökt göra gällande och den lifsåskådning, för hvilken han ville bana väg, blifvit en herskande makt. Det är ock sannolikt, att äfven i andra hänseenden uppförandet ibland de äkta læstadianerna i allmänhet är oförvitligt, och det ej blott i de nedre socknarne, utan öfverallt, om än sorgliga undantag här och der kunna förekomma. Men hvad vi med säkerhet känna om de frukter af Læstadii verksamhet, som visa sig i nykterhet och anständig stillhet, är tillräckligt för att bilda en skön minnesvärd på den visserligen besynnerlige, men dock välmenande och allvarlige mannens graf.

Huru förhållandet i Finland är i förevarande hänseende, kunna vi ej med bestämdhet säga; men vi hafva anledning till den förmodan, att någon skiljaktighet i här ifrågakarande hänseende emellan læstadianerne der och i Sverige icke äger rum. Detsamma torde ock gälla om det nordliga Norge. Likväl må vi här göra det förbehåll, att detta gäller om læstadianismen endast der den icke kommit att alltför mycket degenereras till en alldeles oinskränkt hyperangelism. En sådan riktning tyckes Læstadianismen hafva tagit i vissa delar af det inre af Finland.

Det læstadianska partiet har der en sidogren i den s. k. *Hihkurisekten*. Denna är ända till namnet alldeles obekant för læstadianerne vid Torne och Muonio elfvar. Men redan namnet ger sektens læstadianska anor tillkänna, emedan Hihkuri betyder den sekt, som har rörelser eller liikutuksia. Dessutom visar sig redan af andra omständigheter, att denna sekt är en till ytterlighet drifven læstadianism. I ett bref till en finsk tidning af andeligt innehåll, Kristillisiä Sanomia, skrefs från en person, som förklarat sig hafva ett år före brefvets nedskrifvande varit insnärjd i denna sekts garn, men blifvit lossad derutur, att den Hihkuri-predikant, som uppträdt på orten, varit från Uleåborg, der læstadianismen har en af sina centralpunkter. Dessutom bevisar den lösliga evangelism, som tillskrifves Hihkuri, att det är ur nylæstadianismens vida brunnar denna sekt öst.

Enligt de åsigter, som sektens emissarie i sin predikan lagt i dagen, skulle man blifva en rätt kristen, om man biktade, bekände sina synder och af honom emottogs syndernas förlåtelse i Jesu namn. I denna bikt och absolution innefattades »bättring, tro, salighet, allt.» Då fråga är om helgelse och vandring i rättfärdighet, så vore ett nytt biktande af nöden, så att detta skulle ersätta helgelsen. Efter hihkurisektens åsigter vore bikten »den frånga porten, korset, köttets dödande och trons vitnesbörd.» Men härtill fordrades, att all synd, som man möjligen kan ihågkomma, bekännes offentligt (vid sammankomsterna). Detta upphöjande af bikten försvaras med vissa stycken af Luther, hvilken så många sektmakare missbrukat och misshandlat. Sådana skrifter af denna vår kyrkas lärofader, som icke tala något om bikten, förkastas såsom understuckna, t. ex. förklaringen öfver Galaterbrevet. Derjemte uttalar sekten den meningen, att det är ett tecken till otro, när man läser mycket. »Vi böra icke mera,» säger man, »söka tron af böcker, utan i hjertat,» hvilken mening stöder sig på 2. Kor. 3, 3. För öfrigt säges emissarierna hafva med höjd stämma uttalat stränga straffdomar, oaktadt den hyperevangelism, som i sin krassaste form var hans predikans innehåll. Men skall proselytmakeriet göra framsteg, måste det

skjuta framför sig de skräckbilder, som kunna förmå de lättskrända att taga sin tillflykt till den sekt, som utdelar tröst åt dem som härigenom blifvit uppskakade. Att ifrågavarande sekt ej försmår detta medel, till befrämjande af sin tillväxt, är naturligt. Såsom andra sekter och religionspartier är den högst fiendtlig emot kyrkan. Lärare, församlingens embete bör man ej enligt dessa sekteristers förmenande anlita; kyrkor, kyrkotukt, församlingsstyrelse äro öfverflödiga.

Denna sekt, om hvilken nyssnämnda tidning med skäl säger, att dess förvillelser äro hemska och den ohyggligaste evangeli förfalskning, är i själfva verket ingenting annat än læstadianismen, kulminerande i den biktörgudning och lösa evangelism, hvartill den visar en sådan benägenhet. Det är icke svårt att förstå, att den læstadianska riktningen, frigjord från allt inflytande af män med sans, sådana som Heikel, t. f. komministern P. O. Grape och den förut omnämnde förre missionären C. J. Grape, kan gå till de ytterligheter, till hvilka Hihkurisekten kommit. Dennas åsikter äro ju endast de med följdriktighet dragna konsekvenserna ur nylæstadinismens läror, sådana de drifvas, der icke tänkande män hålla dem tillbaka inom förnuftiga skrankor. Med det öfverdrifna uppskattande och falska betonande af bikten och absolutionen, som ibland læstadianerna är ganska vanligt, kommer man lätt derhän, att man sätter sekten och dess ledare i Guds stad och ställe och kastar kristendomens skatter, tron och helgelsen m. m., i det vida gapet af en allt företrädande och allt öfverskylande bikt.

Det är naturligt, att de rent af förvildade grenarne af nylæstadianismen kunna visa sig i någon mån olika på olika ställen. Men grunddraget är alltid detsamma, och af detta igenkänner man lätt den rot, hvarifrån en sekt uppvoxit och utvecklats sig. När det från Ijo och Lillkyro i Finland talas om *»hikutroende»*, hvilkas sammankomster beskrifvas på ett sätt, som på det lifligaste erinrar om læstadianernes, så är det icke svårt att finna, att man här har för sig en förgrening af nylæstadianismen, sannolikt densamma som Hihkurisekten. Härom vitnar den religiösa

exaltation, som utmärker desse sektmän och som genomgår all læstadianism som ett i dagen liggande grunddrag. Visserligen sägas dessa hikutroende, hafva till valspråk, icke blott att kyrkor och präster äro öfverflödiga, hvilket inom det læstadianska partiet är mycket vanligt, utan ock att de förre böra brännas och de senare dödas, hvilket åter icke är vanligt ibland læstadianerna; men hvad innebär detta annat än spetsen af den kyrkofiendtlighet, som ingår i de nylæstadianska åsigtarna, om än densamma icke alltid praktiskt ådagalägger sig, och som har en så bred grundval i partiets höga uppskattande af sitt inre ljus och sin skrifttolkning. När redan under Læstadii tid sjelftillräckligheten kunde i Koutokeino gå till en sådan höjd af sjelförgudning, att denna under inflytelsen af en tygellös fanatism ledde till blodiga missdåd, kan man lätt tänka sig, att i vår tid, då denna mäktiga personlighet icke längre finnes kvar och så många af partiet tillbedja Gud inom dem själfva och deras trosvänner, denna sjelfupphöjelse icke skall stanna vid kyrkans nedsättande, utan öfvergå till hotfulla yttranden emot hennes tempel och hennes tjänare, der ingen sansad person inom partiet höjer sin röst för att varna de fanatiserade.

Skulle læstadianerna i Nord-Amerikas förenta stater ej genom skriftväxling med de ledande personligheterna i det gamla fäderneslandet afhållas från svårare religiösa eller dogmatiska förvillelser, så är det antagligt, att extravaganserna i detta hänseende icke blefve ringa. Redan nu har man i det nya hemlandet börjat med åtskilliga till en del splitter nya funderingar. Så har man i Minnesota uppkastat den frågan, om man skall predika den korsfäste eller den uppståndne Kristus. Denna fråga har gifvit anledning till strid emellan tvänne partier, af hvilka det ena påstår, att den förre predikan leder till andelig trældom, hvarföre endast den uppståndne Kristus bör förkunnas, emedan härigenom hjertat blir frigjort och gladt, då deremot det andra partiet förfäktar den meningen, att predikan om den korsfäste Kristus är nödvändig för befrämjandet af kristligt allvar. I Michigan har man framkastat spörsmålet, huruvida det är synd att låta porträtter sig, hvarjämte man

bragt den ibland separatister mycket vanliga frågan, om det är synd att taga ränta, fram i dagen. Uppkomsten af sådana stridsfrågor är så mycket mera oväntad, som nylæstadianismen är känd för sitt synnerligen evangeliska skaplynne, för hvilket allt ängsligt lagväsande borde vara främmande. Man märker emellertid äfven af dessa i och för sig sjelfva föga nämnvärda strider, huru lätt nya meningar dyka opp, när ett religionsparti växer i antal och utbredning. Dessa meningar kunna vara från början af en pueril karakter, men med tiden uppstå sådana, som äga mera betydighet och omsider spränga sönder i nya partigrupper och sektbildningar det parti, som förut sammanhållits, förnämligast genom samma religiösa grundåskådning. Man behöfver icke hafva någon profetisk förmåga för att kunna förutsäga, att sedan efter hand sambandet emellan partiets medlemmar och deras vänner i det gamla hemlandet blifvit upplöst, skola de nordamerikanska læstadianerne skilja sig från sin stam och blifva en eller flera nya sekter, så framt partiet icke kommer att helt och hållet uppgå i någon eller några af de religionssekter, hvarpå det stora landet är så rikt och för hvilka dess författning bilda en så bördig jordmån.

Att äfven i det nordligaste Europa nya sektbildningar skola med tiden uppkomma ur læstadianismens lifskraftiga rot, är sannolikt. I synnerhet torde detta blifva förhållandet i Finland, der partiet nu mera räknar sina flesta anhängare. Vi hafva redan sett, att en ansats till sådan sektbildning trädte i dagen, och detta är väl icke så underligt, då ingen der finnes, som har det öfvervägande anseende och den myndighet, att han kan gifva partiet enhet. Ovisst är, om Raattamaa ens är känd till namnet af læstadianerne i det inre af storfurstendömet, och ingen annan partiernas gemensamma ledare är bekant. Det ligger derför i sakens natur, att redan nu detta märkvärdiga och talrika religionsparti skall erhålla sidogrenar, som icke i allt, om än i mycket, påminna om den stam, från hvilken de utskjutit.

Också ligger icke den minsta skillnaden emellan den gamla læstadianismen och den nya deri, att då den förra, oaktadt den sorgliga förgreningen deraf i Koutokeino, rörde

sig mera centralt, har den senare allt mer decentraliserat sig och rör sig omkring nya medelpunkter, af hvilka ingen är nog stark att obetingadt bestämma det helas gång, om också en af de personligheter, hvilka äro de nu varande læstadianernes ledare, åtnjuter ett vida öfvervägande anseende inom en del af det område partiet upptager. Den kraft, som skall verka öfver ett vidt område, måste vara proportionel till dettas storhet och betydighet. Någon sådan kraft finnes icke inom læstadianismens mycket vida krets, och derför visa sig redan tecken till den sönderdelning af partiet, som framtiden kommer att medföra.

Härmed hafva vi nått slutet af denna tidsbild. Vi hafva sett, att den man, som är skildringens egentliga föremål, sedan han vunnit ett namn som vetenskapsman, lade sina vetenskapliga sträfvanden på det hela å sido och i brinnande kärlek till en djupt sjuken befolkning verkade som själsörjare på ett lika egendomligt, som fruktbringande sätt. Vi hafva sett denna verksamhet förmedla en andelig rörelse, till hvilken vår lutherska kyrkas historia svårligen har att uppvisa ett motstycke, om man tar både den religiöst-ethiska livsföringens skyndsamma förlopp och dess utbredning i betraktande. Vi hafva slutligen sett denna rörelse, mystisk och besynnerlig till sin karakter, under sitt framgående ändra sin hufvudriktning och, sväfvande emellan sanningen och lögnen, än strömmade åt den ena sidan, än åt den andra, breda ut sig öfver ett mycket stort område och dervid få en sidogren, som endast till en viss grad erinrar om den ursprungliga källan. Det sanna, det goda i denna kyrkliga företeelse må vi villigt erkänna under pris till honom, hvars vägar ofta äro för oss kortsynta menniskor förunderliga, emedan de äro outränsakeliga. Det skefva, det falska må han taga bort, så att allt måtte lända till hans namns ära.

Rättelser:

Sid. 52 rad. 15 nedifr. står grannlagenheten läs grannlagenhet

» 60	» 4,8,9	»	» Kautokeino	» Koutokeino
» 84	» 6	» uppifrån	» qvinna	» qvinna.
» 89	» 3	» nedifr.	» Kangos	» Kangos
» 94	» 5	»	» konsten	» knuten
» 101	» 1	» uppifr.	» obebehag	» obehag
» 105	» 6	»	» karnistisk	» kasuistisk
» 114	» 9	»	» Babelstornsupp- byggaren	» «Babelstornsupp- byggaren

---

Pris. 1: 25.

